

”MULLA ON NIIN KAUHEE STRESSI, ETTÄ MUN OLI PAKKO PÄÄSTÄ TÄNNE”

Tapaustutkimus oululaisista lukupiireistä

Hanna-Liisa Hiltunen

Pro gradu -tutkielma

Oulun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Kirjallisuus

Huhtikuu 2021

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	Tutkimuksen taustaa	4
1.2	Tutkimusongelma	5
1.3	Teoreettiset lähtökohdat	6
2	LUKUPIIRI YHTEISÖLLISEN LUKEMISEN MUOTONA	11
2.1	Lukemisen yhteisöllisyyden historiaa	11
2.2	Lukupiirin määrittely	18
2.3	Keitä, milloin ja missä? – lukupiirien piirteitä	19
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
3.1	Tapaustutkimus ja kvalitatiivinen tutkimusote	24
3.2	Tutkimusaineiston kokoaminen	26
3.3	Aineiston käsittely ja analyysi	34
4	LUKUPIIRILÄISET KIRJANLUKIJOINA	37
4.1	Lukuharrastuksen herääminen	37
4.2	Lukemisen määrä	41
4.3	Lukemisen tavat	43
4.4	Lukumieltymykset	46
4.5	Kirja, rakastettuni!	50
5	KESKUSTELU LUKUPIIRISSÄ	54
5.1	Keskustelun tavat	54
5.2	Keskustelu kirjan avaajana	56
5.3	Hyvä lukupiirikeskustelu	58
6	LUKIJAYHTEISÖÖN KUULUMISEN SYITÄ	66

6.1 Sosiaaliset syyt	66
6.2 Kirjaan liittyvät syyt	68
6.3 Lukupiirikeskusteluun liittyvät syyt	69
6.4 Muut syyt	72
6.5 Täydellinen kokonaisuus?	72
6.6 Miksi juuri nyt?	73
7 PÄÄTÄNTÖ	78
LÄHTEET	84
LIITTEET	90

JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Hellahuone, Kuuden hengen lukupiiri, Kirjahaahkat, Väinöjen vaimot, n. 7 kääpiötä... Lukupiiri – säännöllisesti kokoontuva, kirjoista keskusteleva ryhmä – on monen suomalaisen tuore suosikkiharrastus. Omassa kalenterissanikin mainitaan Sivupersoonat -nimisen kirjapiirin kokoontumiset noin kahdeksan kertaa vuodessa. Sanoma- ja aikakauslehdissä on viime vuosina julkaistu paljon artikkeleita kirjakeskustelujen ympärille kokoontuvista ryhmistä. Vuonna 2007 maassamme perustettiin lukupiiritoimintaa edistävä ja koordinoiva yhdistys nettisivuineen, vuonna 2010 ilmestyi ensimmäinen suomenkielinen lukupiirien toimintaa esittelevä teos, *Lukupiirikirja*, ja vuonna 2013 ensimmäinen lukupiirejä käsittelevä suomalainen väitöskirja.

Nimenomaan kaunokirjallisuuden käsittelyyn keskittyvien luku- ja kirjallisuuspiirien määrä on tällä vuosituhanella ja edellisen lopulla lisääntynyt huomattavasti sekä Suomessa että luultavasti koko lukevassa maailmassa (ks. esim. Hartley 2002, xi). Toukokuussa 2020 pelkästään Suomen Vanhan Kirjallisuuden Päivät ry:n ylläpitämällä Lukupiirit-sivustolla esitellään toistasataa Suomessa toimivaa lukupiiriä. Toimittaja Suvi Ahola (2007b) on kerännyt tietoa suomalaisten lukupiiriharrastuksesta ja saanut yhteystietoja yli kahdeltasadalta lukupiiriltä. Tarkkaa tietoa lukupiirien määrästä ei ole kellään, eikä lukupiirikäsitteen väljyyden ja toiminnan vapaamuotoisuuden vuoksi voikaan olla. Joka tapauksessa lukupiirien suosio on kasvanut viime vuosina niin, että on perusteltua puhua lukupiiribuumista.

Vaikka lukupiirit ovat tällä hetkellä hyvin suosittuja, niitä on tutkittu Suomessa varsin vähän. Suvi Ahola on kartoittanut suomalaisia lukupiirejä, ja hänen lukupiirejä käsittelevä väitöskirjansa julkaistiin vuonna 2013. Turun yliopistossa toteutettiin osana kulttuuripääkaupunkivuotta 2011 hanke, jossa koottiin tietoja lukupiireistä Suomessa ja erityisesti selvitettiin niiden merkitystä ihmisten hyvinvointiin. Helsingin yliopiston

sosiologisen kulttuurintutkimuksen laitoksen opiskelijat ovat haastatelleet lukupiireihin osallistuvia Espoossa ja Helsingissä (Vehkoo 2006). Lisäksi oman tutkimusprosessini kuluessa on ilmestynyt joitakin muita lukupiiriäiheisiä pro gradu -tutkielmia ainakin Jyväskylän ja Tampereen yliopistoissa (Riikonen 2010; Mikkonen 2011; Kantonen 2013).

1.2 Tutkimusongelma

Kirjallisuussosiologian alaan kuuluvassa kvalitatiivisessa tapaustutkimuksessani perehdyn lukupiiriharrastukseen. Harrastuksen viehätys muodostuu monesta asiasta, mutta sen keskeisimmät elementit ovat itsestäänselvästi lukeminen ja luetusta keskusteleminen. Lukemisen tutkimuksen viitekehyksessä tarkastelenkin lukupiiriläisiä kirjanlukijoina ja myös lukupiireissä käytävää keskustelua. Pureudun työssäni myös lukupiiriharrastuksen suosion syihin laajemmin.

Mielenkiintoni kohdistuu erityisesti oululaisten lukupiirien jäsenten kokemuksiin yhteisöllisestä lukemisharrastuksesta. Mihin tarpeisiin lukupiirit vastaavat ja mitä osallistujat kokevat saavansa harrastuksestaan? Mitkä tekijät motivoivat ihmisiä kokoontumaan säännöllisesti kirjakeskustelujen ympärille ja miksi näitä keskusteluryhmiä syntyy koko ajan lisää? Minkälaiset lukijat harrastavat lukupiirejä, siis onko lukupiireissä käyvien ihmisten lukijaprofiileissa löydettävissä mitään yhdistäviä tekijöitä?

Tutkimusongelmani voi tiivistää kolmeen pääkysymykseen:

1. Minkälaiset lukijat osallistuvat lukupiireihin?
2. Miten lukupiireissä keskustellaan kirjoista?
3. Miksi lukijayhteisöön kuulutaan ja mistä syistä lukupiirit ovat nyt niin suosittuja?

Tutkimusongelmiin hain vastausta neljälle Oulussa kokoontuvalle lukupiirille tehdyllä kyselyllä. Kyselylomakkeella kokosin sekä taustatietoja osallistujien lukuharrastuksesta että

heidän käsityksiään ja kokemuksiaan oman lukupiirinsä toiminnasta ja sen merkityksestä heille henkilökohtaisesti. Piirien vetäjiltä tai muilta yhteyshenkilöiltä sain taustatietoja kyseisten lukupiirien synnystä ja toimintamallista.

Kyselylomakkeella hankittua tietoa pyrin syventämään haastattelulla. Triangulaation eli monimetodisen lähestymistavan avulla saadaan useiden tutkijoiden mukaan esille laajempia näkökulmia ja voidaan lisätä tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 38–39). Haastattelun lajeista tässä tutkimuksessa käyttämäni on luokiteltavissa puolistrukturoiduksi haastatteluksi eli teemahaastatteluksi. Haastattelu kohdennetaan ennalta suunniteltuihin teemoihin, joista keskustellaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48). Haastateltaviksi olen valinnut neljä lukupiiriläistä, yhden jokaisesta tutkimuksessa mukana olevasta ryhmästä. Lähtökohtana valitsemassani laadullisessa eli kvalitatiivisessa lähestymistavassa on todellisen elämän ja sen moninaisuuden kuvaaminen mahdollisimman monipuolisesti niin että tutkittavan "ääni" pyritään tuomaan esille (Hirsjärvi ym. 2009, 152). Tutkimuksen toteuttamista tarkastelen enemmän kolmannessa luvussa.

1.3 Teoreettiset lähtökohdat

Tämä tutkimus voidaan luokitella kirjallisuussosiologian alaan kuuluvaksi. Kun kirjallisuustieteelle luonteenomaisinta on tarkastella teoksen sisäisiä ominaisuuksia, kiinnittää sosiologisesti suuntautunut kirjallisuudentutkimus huomionsa kirjailijoiden ja teosten takana oleviin yhteiskunnallisten suhteiden verkostoihin ja kirjallisen elämän muihin rakenteellisiin osatekijöihin kuten kirjallisuuden asemaan, tehtävään ja merkitykseen yhteiskunnassa sekä ryhmien ja yksilöiden elämässä, kustannustoimintaan, kirjojen välitykseen, vastaanottoon ja lukijaan. (Niemi 2000, 18; Sevänen 2002, 360.) Tutkimuksessani tarkastelun kohteena on siis lukija ja hänen lukemisharrastuksensa sekä tähän harrastukseen yhdistyvä sosiaalinen toiminta lukupiiriksi nimetyn ryhmän jäsenenä.

Samoin kuin yhteiskunnallinen näkökulma taiteentutkimuksessa laajemmin myös lukijatutkimus kirjallisuudentutkimuksen osa-alueena on suhteellisen nuori, sillä lukijasta

tutkimuskohteena on puhuttu vasta 1960–70 -luvuilta alkaen. Kirjallisuuden vastaanoton teoretisointi on tuonut esille kysymyksiä, joiden ei ennen katsottu edes kuuluvan kirjallisuudentutkimuksen piiriin. Kuitenkin kirjallisuudentutkimuksen eri suuntausten on vaikea sivuuttaa lukijan ja lukemisen käsitteitä. (Alanko-Kahiluoto 2008, 207.)

Lukijatutkimuksen keskeiset suuntaukset ovat 1) fenomenologinen tutkimus, 2) reader-response -tutkimus ja 3) reseptiotutkimus (Alanko-Kahiluoto 2008, 208). Lukupiirien tarkastelun kannalta nämä kaikki kolme ovat merkityksellisiä, joten esittelen seuraavaksi lukijatutkimuksen suuntauksia ja peruskäsitteitä.

Fenomenologisen kirjallisuudentutkimuksen perustajana pidetyn puolalaisen Roman Ingardenin (1893–1970) mukaan kirjallinen teos on aina kirjailijan tietoisuuden tuote, mutta syntymänsä jälkeen se jatkaa omaa elämäänsä kirjailijansa ulottumattomissa ja tästä riippumatta. Paitsi kirjoittajan, teos tarvitsee myös lukijan, joka omalta osaltaan saa kirjan elämään. Aktiivisella toiminnallaan lukija *konkretisoi* teoksen, luo ja rakentaa sen itselleen. Tekstistä tulee kirjallinen teos vasta luettuna. (Alanko-Kahiluoto 2008, 209; Koskela & Rojola 1997, 101.)

Toisin kuin todellisuudessa, kirjan maailmassa asiat ovat tavallisesti hiukan harvapiirteisiä ja epätäsmällisesti kuvattuja. Niinpä lukijan on rakennettava ja täydennettävä kuvaa oman mielikuvituksensa ja tietämyksensä avulla johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Esimerkiksi henkilöiden ulkonäköä, huoneen sisustusta tai avautuvaa näkymää ei fiktiivisessä teoksessa koskaan kuvata täydellisesti. Kirjan olemukseen kuuluu luonnosmaisuus, mutta lukijan työstämänä teos täydentyy ja täsmentyy, ja *epämääräisyyskohdiksi* kutsutut avoimet kohdat häviävät siitä. Teoksen muoto ja rakenne helpottavat lukijan tehtävää. (Alanko-Kahiluoto 2008, 209–210; Koskela & Rojola 1997, 101–102; Koskela & Lankinen 2003, 25.)

Teos ei siis ole identtinen lukijan teoksen kautta saaman elämyksen kanssa, vaan itse teoksessa on oltava jotakin sekä kirjailijasta että lukijasta riippumatonta, mikä luo *teoksen identiteetin*. Tuo riippumaton on toisaalta sanojen sisällössä, merkityksissä, toisaalta tekstin muodostavissa kirjainmerkeissä. (Alanko-Kahiluoto 2008, 209.) Lukija ei siis ole kaikkivaltias. Vaikka jokainen aikakausi lukee esimerkiksi klassikkoteoksen omalla

tavallaan, se on silti ymmärrettävä pysyväksi ja ajattomaksi rakenteeksi. (Alanko-Kahiluoto 2008, 210; Koskela & Rojola 1997, 101–102; Kirstinä 1984, 12.) Ingarden käyttää *fenomenologisen variaation* käsitettä selventämään "itse teoksen" havaitsemista: saman teoksen eri tulkintoja vertaamalla löytää teoksen keskeiset, sen identiteetin kannalta olennaiset, piirteet, sillä ne toistuvat eri lukijoiden tulkinnoissa (Alanko-Kahiluoto 2008, 211).

Reader-response -teorioiksi on jälkikäteen nimetty joukko lukemista ilmiönä tarkastelevia tutkimuksia. Kyseessä ei siis ole mikään yhtenäinen koulukunta. Alanko-Kahiluoto (2008, 208) jakaa nämä teorit kolmeen ryhmään sen mukaan, onko tutkimuksen painopiste lukijassa, tekstissä vai näiden välisessä vuorovaikutuksessa.

Reader-response -suuntauksen *lukijan* merkitystä korostavista teorioista keskeinen on yhdysvaltalaisen Norman Hollandin (1927–2017) psykoanalyttinen *transaktioteoria*. Se kohdistaa huomionsa lukijoiden subjektiivisiin, kaikkein henkilökohtaisimpiin tulkintoihin. (Alanko-Kahiluoto 2008, 212.) Sen kohteena ei ole teksti, vaan lukemisessa paljastuva lukijan kätkeyty, tiedostamaton minä. Lukijan ja tekstin kohtaamista Holland nimittää *transaktioksi*. Lukija lukee tekstiä identiteettinsä läpi heijastaen siihen omia halujaan, toiveitaan ja pelkojaan. Lukeminen tuottaa mielihyvää ja voi jopa toimia eräänlaisena terapiana, kun lukija löytää tekstistä tunteidensa symboleja ja näkee salaiset toiveensa, pelkonsa tai fantasiansa ulkoistetussa, sosiaalisesti hyväksyttävässä muodossa. Hollandin mukaan jokaisella lukijalla on hänen oman persoonallisuutensa syvärakennetta heijasteleva *identiteettiteema*, henkilökohtainen maailman kokemisen ja jäsentämisen malli, jonka seurausta lukemiskokemuksen yksilöllisyys on. (Alanko-Kahiluoto 2008, 213–214; Suomela 2008, 149.) Se vaikuttaa jokaisen kokemuksen taustalla ja toisaalta myös muokkautuu jokaisesta kokemuksesta. Uudet kokemukset tukevat ja voimistavat jo olemassa olevaa persoonallisuutta, joten oma identiteetti koetaan ehjänä ja yhtenäisenä. Näin myös lukeminen vahvistaa aikaisempaa identiteettiä. (Alanko-Kahiluoto 2008, 214.)

Tekstiä korostaviin reader-response -teorioihin lukeutuu *narratologinen strukturalismi*. Yksittäisen lukijan osuus ei ole olennainen, vaan lukemista tarkastellaan tekstin sisäisenä ilmiönä ja tavoitteena on etsiä lukemista ohjaavia yleisiä lakeja ja rakenteita. Teoria perustuu narratologiseen eli kertomustieteelliseen näkemykseen tekstin rakentumisesta. Koska

pyritään tekstin formaaliin tarkasteluun, suljetaan kirjailija ja tekstin todellinen lukija tarkastelun ulkopuolelle. (Alanko-Kahiluoto 2008, 215–216.) Sen sijaan selvitetään fiktiivisten, toisiinsa nähden hierarkkisessa ja symmetrisessä asemassa olevien kerronnallisten toimijoiden kuten sisäistekijän ja -lukijan, kertojan ja yleisön sekä sisäkkäisten kertojien ja sisäkkäisten yleisöjen välisiä suhteita (emt. 216–217). Sisäislukija ei ole kirjan henkilö vaan lukijan luoma abstraktio, joka löytyy kun kysytään, millaisen kieli- tai kulttuuritaustan tai kirjallisuuden tuntemuksen teksti olettaa lukijalleen (emt. 220). Samoin sisäistekijä on tekstin avulla rakennettu abstraktio, tekstin ylin auktoriteetti, jonka kautta teoksen maailmankuva, arvot ja asenteet tulevat esille (emt. 217). Todelliselta lukijalta edellytetään *kirjallista kompetenssia*, jotta hän selviytyy tehtävästään tekstin edellyttämän sisäislukijan ja sisäistekijän luojana. Tähän kompetenssiin kuuluu esimerkiksi tekstin liittäminen tiettyyn kirjallisuudenlajiin tai intertekstuaalisten viittausten tunnistaminen. (emt. 220, 222.)

Lukijan ja tekstin välisen vuorovaikutuksen merkitystä korostavan reader–response -ryhmän teoreetikoihin lukeutuva saksalainen Wolfgang Iser (1926–2007) kutsui tutkimustaan *vaikutusteoriaksi*. Koska todellisten lukijoiden tutkiminen ei Iserin mukaan kuulu niinkään kirjallisuustieteen kuin sosiologian alaan, vaikutusteoria tutkii tekstin rakenteessa olevia keinoja, joilla teksti vaikuttaa lukijaan. (Alanko-Kahiluoto 2008, 222.) Tekstin merkitys ei löydy valmiina kirjan sivuilta eikä niiden ulkopuoleltakaan vaan tekstin sisältämien signaalien ja lukijan aktiivisen ymmärtämisen vuorovaikutuksen tuloksena (Alanko-Kahiluoto 2008, 223). Lukemisprosessin jatkuessa teksti herättää lukijassa odotuksia teoksen etenemisestä sekä toisaalta vaatii tätä tarkistamaan aikaisempia oletuksiaan (Suomela 2008, 150). Iser vertaa lukemista näyttämöön, jolla kirjailija ja lukija yhdessä luovat ja esittävät mielikuvitusnäytelmän. Hyvä kirjailija on tästä tietoinen ja antautuvainen yhteistyöhön lukijan kanssa. (Lagercrantz 1986, 8.) Kirjallisuudella on Iserin mukaan yhteiskunnallinen ja kasvattava tehtävä, niin että parhaimmillaan teoksen ”vaikutusstruktuuri” saa lukijan näkemään todellisuuden uudella tavalla ja punnitsemaan omia arvojaan (Alanko-Kahiluoto 2008, 223–224).

Reseptiteorian kehittäneen saksalaisen Hans Robert Jaussin (1921–1997) ajattelun taustalla on vaikutteita kahdelta niin ikään saksalaiselta filosofilta, hermeneutiikan kehittäjiltä Hans-Georg Gadamerilta (1900–2002) ja Martin Heideggerilta (1889–1976). Hermeneuttisen

käsityksen mukaan kirjallisuuden tulkinta perustuu tekstin ja lukijan väliseen dialogiin, jonka ansiosta lukijan ymmärrys kasvaa asteittain. *Hermeneuttisessa kehässä* lukija tekee tulkintaa esiyymmärryksensä varassa, ymmärryksen lisääntyminen johtaa uuteen tulkintaan, se taas lisääntyneeseen ymmärrykseen jne. Tulkinta ei päädy täsmällisesti määritettävissä olevaan totuuteen, vaan lukijan ja tekstin horisonttien lähentymiseen loputtomassa prosessissa. (Korhonen 2008, 29.)

Jaussille kirjallisuus alkaa sen vastaanotosta, reseptiosta. Kirjallisen viestinnän kolme osapuolta ovat kirjallisuuden traditio, lukijat sekä uusi teos. Lukija lukee aina omien tietojensa ja taitojensa puitteissa, mutta lisäksi myös omassa historiallisessa kontekstissaan, historiallisen *odotushorisonttinsa* kautta. Tekstin ja lukijan lisäksi dialogia käyvät teos ja sen kirjallinen tausta eli kirjallinen ympäristö, johon teos syntyy. Teos ymmärretään eri aikoina eri tavoin, siksi on turha puhua teoksen objektiivisuudesta. Klassikkoina pidetyissä teoksissakaan ei ole mitään objektiivista, mihin klassikkoasema perustuisi, vaan päinvastoin niille on ominaista uusille tulkinnoille altistava avoimuus. Kirjallisuuden historian tulisikin Jaussin mukaan olla reseption tai oikeammin odotushorisonttien historiaa. (Alanko-Kahiluoto 2008, 227–228.) Vaikka Jauss korostaa lukemisen kontekstisidonnaisuutta, hän esittää kuitenkin, että odotushorisontti on "objektivoitu" itse teokseen, mistä se voidaan huolellisesti lukien paljastaa. Tämä sisältää ilmeisen ristiriidan, mutta objektivoitun odotushorisontin avulla Jauss haluaa tehdä eroa korkeakirjallisuuden ja viihteen välille. (Alanko-Kahiluoto 2008, 229.)

Erityisesti tämän raportin viidennessä luvussa peilaan tutkimustuloksia tässä luvussa esitettyihin teoreettisiin lähtökohtiin.

2 LUKUPIIRI YHTEISÖLLISEN LUKEMISEN MUOTONA

2.1 Lukemisen yhteisöllisyyden historiaa

Lukupiiri-ilmiön voi sanoa olevan yhtä vanha kuin lukutaidon, ja alkuun lukeminen olikin nimenomaan yhteisöllistä: Ääneen lukeminen oli lukemisen ensimmäinen ilmenemismuoto, koska lukutaito oli vain harvojen hallinnassa ja lukemistakin oli vähän. Antiikin ajan oppineet, jotka olivat ennen muuta pappeja ja heidän oppilaitaan, olivat ensimmäisiä kirjojen käyttäjiä, ja kirjojen tavallisin levittämisen- ja julkaisutapa oli niiden julkinen lukeminen. (Eskola & Eskola 1974, 15.) "Juhlissa luettiin ääneen Homerosta, teatterinäytöksissä esitettiin Aiskhyloksen tekstejä, pylväskäytävillä väiteltiin Platonin teksteistä", kuvailee Kuisma Korhonen, ja toteaa hiljaisen lukemisen tuolloin aina olleen hämmennystä aiheuttava poikkeus. Lukijan tehtävään oli varta vasten koulutettu orjia, ja jos divaanillaan makoileva orjan isäntä syystä tai toisesta luki itse, hänkin luki ääneen myös yksin ollessaan. (Korhonen 2011, 68.) Luostarien säännöissä 500-luvulta määrätään, että kaikkien on opittava lukutaito, ja toisten työskennellessä yhden on aina luettava muille ääneen (Setälä 1996, 143).

Ensimmäisen vuosituhannen jälkipuoliskolla luostareissa siirryttiin vähitellen hiljaiseen lukemiseen, mutta ääneen lukeminen säilytti suosionsa monessa muussa yhteydessä. Kirjat olivat harvinaisia ja kalliita, joten niitä luettiin yhdessä. Kertomuksista ja runoista nautittiin usein laulettuina tai lausuttuina, ja toreille kokoonnuttiin kuuntelemaan tarinoita ja uutisia vieraista maista. Suomessakin oli tapana mennä kuuntelemaan sanomalehtien lukua niihin muutamiin taloihin, joihin lehtiä saatiin hankittua. (Korhonen 2011, 70.) Euroopasta Australiaan muuttomatalla olleet siirtolaiset kuluttivat laivamatkalla aikaansa kuuntelemalla, kun yksi heistä luki ääneen (Hartley 2002, 1). Yksi kiinnostavimmista esimerkeistä ääneen lukemisesta on Kuuban sikaritehtaista 1800-luvulta: Runoilija ja sikarintekijä Saturnino Martínez alkoi julkaista poliittista, tieteellistä ja kaunokirjallista aineistoa sisältävää lehteä tehtaan työntekijöiden sivistystason kohottamiseksi. Hän huomasi kuitenkin pian, että lukutaitoa oli liian harvalla, jotta lehti olisi täyttänyt tehtävänsä. Niinpä asiasta innostuneet sikarintekijät palkkasivat omalla kustannuksellaan lukutaitoisen henkilön

lukemaan lehteä ääneen tehdassaleissa. Käytäntö levisi moneen muuhun tehtaaseen ja siitä tuli niin suosittu, että hallitus lopulta kielsi sen vallankumouksellisenä. Toiminta jatkui salaisena aikansa, mutta hiipui vähitellen, kunnes tapa jälleen elvytettiin ainakin Kuubasta Yhdysvaltoihin muuttaneiden työläisten keskuudessa. (Manguel 1996, 110–113.)

Isän huone -antologiassa (2008), jossa suomalaisten kulttuurivaikuttajien tyttäret muistelevat lapsuuttaan, käy useammankin kirjoittajan tekstistä ilmi, että vielä 1950- ja 60-luvuilla monessa perheessä kokoonnuttiin kuuntelemaan yhteistä lukemista (ks. esim. Lauhakangas, 305–306; Pesonen, 177–178; Vuorela, 132, 136). Juuri tällaisia perheen ääneenlukuhetkiä Hilja Haahti pohti Lukupiiri kokoontuu -teoksensa esipuheessa:

Lukupiiri kokoontuu – minkälainen piiri siis? Lähinnä kotipiiri, isovanhemmat ja vanhemmat, nuoret ja lapset, sikäli kuin näitä on saatavissa kokoon lyhyiksi, leppoisiksi yhteishetkiksi, maaseudun syys- ja talvipuheina ehjemmin, kaupungin tohinassa ainakin osittaisesti, jos on yhteysmieltä. (Haahti 1954, 5.)

Eikä ääneen lukeminen ole mihinkään kadonnut. Lapsille on perinteisesti luettu ääneen samoin kuin muille, joilla lukutaito tai näkökyky ei salli lukemista itse. Kun olin lapsi, vanhempani lukivat minulle niin kuin minä myöhemmin luin omille lapsilleni, mutta puolin ja toisin olemme elämämme varrella lukeneet ääneen myös niin sisareni, puolisoni kuin aikuisten lastenikin kanssa, enkä usko, että tämä on mitenkään poikkeuksellista. Työtoverini perheessä äidin rooliin on kuulunut lukea ääneen automatkoilla, ja ainakin vielä vuonna 2002 Suomessa noin 80 prosenttia alle 6-vuotiaiden lasten vanhemmista ilmoitti lukevansa lapsille ääneen vähintään kerran viikossa (Sauri 2005, 37). Kokoontuminen ääneen lukemista kuuntelemaan saattaa edelleen olla päivän tai viikon kohokohta esimerkiksi ikäihmisten hoivakodeissa (Hietala 2013).

Korhonen (2011, 72–73) ajoittaa kirjallisten alakulttuurien synnyn renessanssiin, joten lukupiirien juurtenkin voi nähdä entisestään vahvistuvan uuden ajan alussa. Laajojen yhteisöjen kuten hovien rinnalle syntyi pienempiä yhteisöjä kuten maalaisaatelin, porvarien ja opiskelijoiden intiimejä piirejä. Lukeminen alkoi erilaistua: Osa luettavasta alkoi leimautua naisten kirjallisuudeksi, osa miesten, osa oli lapsille sopivaa, kun taas eroottisesti vapaamielisiä tekstejä luettiin vain samanhenkisten suljetuissa piireissä. Hiljainen,

yksityinen lukeminen valtasi alaa sitä mukaa kun luettavan saatavuus parani ja renessanssin hengen mukaisesti korostettiin lukijan vastuuta tekstin ymmärtämisestä ja tulkinnasta.

Ranskassa 1600-luvulla ja myöhemmin muuallakin Euroopassa alettiin perustaa kirjallisia salonkeja, joissa ylhäisön naiset ja miehet keskustelivat kirjallisuudesta ja politiikasta ja aloittelevat kirjailijat lukivat tekstejään saaden toisiltaan kritiikkiä. Pohjoismaihin, myös Suomeen, salonkeja ilmaantui 1800-luvun alussa. (Ahola 2013, 15–16.) Koska tässä tutkimuksessa ollaan oululaisen lukupiiriharrastuksen äärellä, on kiinnostavaa, että hämeenlinnalaisen vapaaherratar Gustafva Sofia Hjärnen salongin osallistujajoukkoon kuului 1830-luvulla myös oululainen opettaja ja kirjailija Sara Wacklin (Ahola 2013, 16; Halila 2005, VII).

Lukemisharrastus yleistyi ja levisi ylhäisön salongeista alempiin säätyihin. Tähän vaikuttivat ratkaisevasti sekä kirjapainotaidon kehitys että yhteiskunnalliset muutokset (Ahola 2013, 17). Lukutaito tuli yhä useampien ihmisten ulottuville, esimerkiksi Ruotsi-Suomessa kansanopetukseen alettiin kiinnittää huomiota 1700-luvun puolivälissä säätämällä oppivelvollisuus ja perustamalla kouluja. Samoihin aikoihin rippikoulu, ja lukemaan opettelu sen osana, yleistyi ja muuttui vähitellen pakolliseksi instituutioksi. (Ahola 2013, 14.)

Varsinkin Saksassa puhuttiin 1700-luvulla suorastaan lukemisen vallankumouksesta, lukuhalun tai lukukiihkon aikakaudesta, sillä sekä lukijoiden määrä kasvoi että lukemisen muodot muuttuivat (Mäkinen 1996, 25). Lukeminen vaihtui intensiivisestä toistolukemisesta ja osittain ulkoa opettelusta ekstensiiviseksi lukemiseksi: samaa tekstiä ei luettu tai kuultu uudelleen ja uudelleen, vaan haluttiin ja vaadittiin jatkuvasti uutta oman kiinnostuksen mukaista lukemista. Muutoksen tekivät mahdolliseksi uudet julkaisumuodot kuten sanoma- ja aikakauslehdet sekä uudet kirjallisuudenlajit kuten matkakirjat, elämäkerrat ja varsinkin romaanit. Vaikka tekniikan kehittyminen aiheutti luettavan halpenemisen ja siten paremman saavutettavuuden, pitää Mäkinen tärkeimpänä syynä lukemistavan muutokseen kuitenkin yhteiskunnallisten instituutioiden ja yksilön välisten suhteiden kehitystä. Kollektiivisten instituutioiden kuten kirkon tai säädyn ote yksilöstä oli voimakas toistolukemisen

valtakaudella. Ekstensiivinen lukeminen osoittaa tuon otteen höltyneen yksilön valitessa luettavaa oman halunsa mukaan. (Mäkinen 1996, 26.)

Sanoma- ja aikakauslehtien tilausrenkaiden syntyminen ilmensi lukemisen yhteisöllisyyttä ennen varsinaisia lukuseuroja tai -piirejä, ja siirtymä näiden välillä olikin melko huomaamaton. Luonnollisesti porukan yhteinen lehtitilaus oli taloudellinenkin kysymys, ja pian muutakin lukemista kuin lehtiä alettiin hankkia yhteisesti tai vuorotellen. Samalla oli luontevaa kokoontua vaihtamaan paitsi luettavaa myös näkemyksiä luetusta. Juuri luetun jakaminen, sen sisällöstä keskustelu ja kannanottaminen luettuihin asioihin ovat olleet tärkeä osa lukemiskulttuuria. Tyypillinen lehtienlukupaikka oli alkujaan kahvila tai kievari. (Mäkinen 1997, 118–119.)

Lukuseuroja alettiin perustaa samoihin aikoihin 1700-luvulla niin Euroopassa kuin Amerikassa (Ahola 2013, 17). Esimerkiksi Saksassa niitä syntyi 1700-luvun lopulla muutamassa vuosikymmenessä yli kuusisataa (Mäkinen 1996, 25). Ruotsin ja Suomen säätyläisten keskuuteen tämä kehitys levisi myös nopeasti (Ahola 2013, 17; Hietala 1999, 18). Ensimmäinen Suomessa toiminut "kirjasosieteetti" perustettiin Vaasan seudulle jo 1760-luvulla. (Mäkinen 1996, 27; Mäkinen 1997, 141–142). Sitä seuraavat lukuseurat syntyivät 1780–90 -luvulla ja 1840-luvulle tultaessa seuroja oli jo toistakymmentä, pääasiassa rannikolla Tornioista Porvooseen ja Viipuriin, mutta joitakin myös sisämaassa (Ahola 2013, 22). Vakiintuneempi ja järjestäytyneempi muoto lukupiiristä oli lukukirjasto, ryhmä, jolla oli yhteinen vakituinen kirjasto säännöllisine aukioloaikoineen ja kirjastonhoitajineen. Ensimmäinen lukukirjasto syntyi vuonna 1794, sekin Vaasaan, ja pian niitä syntyi tusinan verran lisää, pääasiassa muihin rannikkokaupunkeihin. Lainakirjastoaatteen kotiutumisessa Suomeen näillä ryhmillä oli tärkeä merkitys. (Mäkinen 1996, 27; Niskala 2007, 9.)

Suomessa kirjakauppojen ja lainakirjastojen lisääntyminen 1800-luvun alkupuolella aiheutti notkahduksen lukuseurojen määrässä 1830–40 -luvulla, eihän yhteiselle lukemisen hankinnalle ollut enää niin suurta tarvetta kuin aiemmin (Ahola 2013, 23). Vaikka Venäjän suuriruhtinaskunnan vuonna 1850 antama sensuuriasetus aiheutti hetkellistä hankaluutta kustannusalalle ja kirjojen maahantuontiin, perustettiin tuonakin aikana Suomeen uusia kirjakauppoja ja suomenkielisiä sanomalehtiä. Samoihin aikoihin myös Krimin sota (1853–

56) lisäsi suomalaisten tiedonhalua ja osaltaan virkisti kustannustoimintaa. (Häggman 2008, 15–18.) Myös lukupiiritoiminta jatkui edelleen. Vuosisadan alkupuolella syntyi kaupunkeihin rouvasväen yhdistyksiä, joiden toiminnan pääpaino oli sosiaalisessa auttamis- ja koulutustoiminnassa, mutta joilla usein oli myös kirjallista toimintaa (Ahola 2013, 25). Naisyhdistyksissä samoin kuin kirjallisia harrastuksia voimistaneessa herännäisyydessä 1700-luvun lopulta lähtien yhdistyivät sekä naisten uskonnolliset että sivistykselliset pyrkimykset (Ahola 2013, 25). Naisille lukupiireistä muodostui 1800-luvulla usein turvallinen ympäristö kirjallisuuden ja myös kirjoittamisen harrastamiseen, kun taas miehille ne olivat usein ennen kaikkea arena yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tai siihen harjaantumiseen (Ahola 2013, 29–30).

1800-luvun loppupuoli oli Suomessa sivistyksellisesti aktiivista aikaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli perustettu jo vuonna 1831, ja vuonna 1874 perustettiin Kansanvalistusseura, SKS:n tavoin suomenkielistä sivistystä levittämään. Ahola (2013, 37, 54) toteaa Kansanvalistusseuran ja nuorisoseuraliikkeen yhteistyön levittäneen lukupiirit myös maaseudulle niin että voidaan puhua suorastaan maaseudun heräämisestä 1870-luvulla; tässä luonnollisesti auttoi kansakoululaitoksen kehitys ja kansankirjastojen perustaminen (Eskola & Eskola 1974, 26). Vaikka paikoin lukemisharrastus herätti epäluuloakin, sen merkitys kasvoi 1800-luvulta alkaen koko ajan. Lukemista pitivät tärkeänä ihmisen henkiselle ja aineelliselle hyvinvoinnille niin poliittiset puolueet, nuorisoseura- ja raittiusliike kuin työväenliikekin (Ahola 2013, 55).

Jo varhaisin, wrightiläinen työväenaate korosti tiedon hankkimista kirjoista, sanomalehdistä, keskusteluista ja esitelmistä. Työväenyhdistyksiin ja tehdaspaikkakunnille perustettiin lukutupia ja kirjastoja, joihin tilattiin lehtiä ja ostettiin kirjoja. Nuoriso- ja raittiusseurojen tapaan toimitettiin käsinkirjoitettuja lehtiä ja harjoiteltiin keskustelu- ja esiintymistaitoja. (Ahola 2013, 37–38.) Samoin nuorisoseuratyössä korostettiin lukemisen ja lukuseuratoiminnan merkitystä. Nuorisoseuraliikkeen ohjelman hahmotellut Santeri Alkio (1862–1930) puhui jopa ”lukupakosta”: seurojen jäsenten tuli jatkuvasti lukea kirjallisuutta ja kertoa toisilleen lukemistaan teoksista. Alkion käytännöt muistuttivat siis nykyistenkin lukupiirien toimintatapoja. Myös nuorisoseuroilla oli kirjasto- ja lukutupatoimintaa, ja saattoivatpa nuorisoseura ja työväenyhdistys paikoin pitää yhteistäkin lukusalia vielä 1900-

luvun alussa. Lukemisen ja keskustelun lisäksi lukutuvissa kuultiin luentoja, kun osakuntalaiset kiersivät sivistämässä ihmisiä Kansanvalistusseuran tuella 1880-luvulta alkaen ja jatkuen pitkälle 1900-luvun puolelle. Runsaimmillaan nuorisoseurojen kirja- ja opintokerhotoiminta oli vuonna 1915. Kun lehtien tilaaminen koteihin yleistyi ja yleisten kirjastojen verkosto entisestään tiheni, väheni lukutupien määrä 1900-luvulla. Kuitenkin joissakin nuorisoseuroissa etenkin Pohjanmaalla lukupiiritoiminta jatkui vielä 1940-luvulle sotien jälkeiseen aikaan saakka. (Ahola 2013, 39–41.)

Luku- ja opintopiirien toiminnan käynnistäminen ja pyörittäminen vaati ennen – niin kuin nykyisinkin – jonkun tai joitakin ihmisiä, joiden aktiivisuus kannatteli ryhmää. Työväenliikkeen piirissä tällaisia henkilöitä olivat mm. Kössi Ahmala (1889–1918) ja Kasper Tantt (1886–1918), jotka vetivät Helsingissä säännöllisesti vuosina 1915–18 kokoontuvaa epämuodollista Decamerone-kirjallisuusklubia. (Ahola 2013, 42.) Ylioppilaiden keskuudessa lukupiiritoimintaa oli 1900-luvun alussa paljon työväestöä enemmän. Kirjallis-taiteelliset salongit olivat olleet osa opiskelijoiden seuraelämää jo 1800-luvun loppupuolelta. Näiden salonkien keskushenkilöitä olivat esimerkiksi Helsingissä Julius ja Helmi Krohn, Elisabeth Järnefelt ja Maila Talvio. Maila Talvion emännöimä Satakuntalaisen osakunnan Linnunlaulun lukupiiri toimi vuosina 1907–25 ja oli yksi tunnetuimmista ja pitkäikäisimmistä lukupiireistä (Ahola 2013, 43–44.) Samoin ”ylioppilaselämän jäljiltä”, kuten Ahola (2013, 45) ilmaisee, syntyi lukupiirejä. Esimerkiksi Helsingissä vuonna 1906 perustettu ”naisten Lauantaiseura” toimi yli neljänkymmenen vuoden ajan, ja kirjailija Elsa Heporauta ystävineen piti lukupiiriään Jyväskylässä.

Suomalainen yhteiskunta oli maatalousvaltaisuudestaan huolimatta jo 1930-luvun alussa monessa suhteessa varsin moderni. Säätyajattelu oli pääosin hävinnyt, kirkon asema yhteiskunnallisena vaikuttajana heikentynyt ja yleinen oppivelvollisuus tullut voimaan vuonna 1921. Niin lukutaito kuin lukemisen saatavuus oli parantunut koko ajan, mikä teki lukemisesta laajemman ihmisjoukon harrastuksen, mutta samalla entistä yksityisempää. (Ahola 2013, 51.) Yhteiskunnalliset muutokset aiheuttivat maaseudulla lukupiiritoiminnan vähenemistä ja paikoin hiipumistakin. Kuitenkin sieltä täältä on tietoja vapaamuotoisista lukurenkaista läpi viime vuosisadan. Usein näidenkin lukurenkaiden tai piirien taustalla oli

joku aktiivinen opettaja tai kansanopistosta sivistyskipinän saanut, toisinaan myös aiemmin perustettu lukutupa tai kyläkirjasto. (Ahola 2013, 49–50.)

Sota-aika lisäsi lukemisharrastusta, koska muita huvia oli aikaisempaa vähemmän ja kirjoja oli saatavissa suhteellisen hyvin ja edullisesti (Ahola 2013, 51). Sotienjälkeisestä pientilojen määrän lisääntymisestä huolimatta maaseutu alkoi 1960-luvulta lähtien tyhjäntyä, kun teollistuminen jatkui ja kaupungistuminen kiihtyi. Kortteinen (1982, 233) puhuu perhekulttuurisesta murroksesta: maalta kaupunkien lähiöihin muuttaneiden perheiden sosiaaliset verkostot pirstoutuivat ja elämä muuttui yksityisemmäksi ja ydinperhekeskeisemmäksi. Kuitenkin Ahola (2013, 53) toteaa, että jossakin muodossa perheen, suvun ja ”kylän” yhteisöllisyys elää Suomessa edelleen, erityisesti naisten keskuudessa. Yhdistystoimintaan on riittänyt osallistujia, esimerkiksi vuosina 1991 ja 2002 yli puolet suomalaisista osallistui jonkin yhdistyksen tai muun organisoidun ryhmän toimintaan; osa näistä on liittynyt myös lukemiseen (Hanifi 2005, 214). Vapaa-aikatutkimusten perusteella vaikuttaisi, että yhteisöllisyys on saanut entistä enemmän sijaa suomalaisessa yhteiskunnassa (Liikkanen 2005, 29) ja lukupiiritoiminnan räjähdysmäinen lisääntyminen voi olla osa tätä uutta, omaehtoista ja vapaamuotoista yhteisöllisyyttä.

Omat muistikuvani aiemmista lukupiireistä osuvat juuri noille lukupiiritoiminnan ”synkille” vuosikymmenille, joihin kokoontuneista ryhmistä ei ole paljoa tietoa, ja vahvistavat osaltaan käsitystä, että kyllä yhteisöllistä lukemista on silloinkin ollut. Lapsuusmuistoihini 60-luvun maaseudulta Itä-Suomesta kuuluu kirjakerhoksi kutsuttu lukupiiri, johon vanhempani osallistuivat. Kerhoon kuului noin viisi tuttavapariskuntaa, ammatiltaan pääasiassa opettajia. Ryhmä osti yhteisesti jokaiselle jäsenelle vuorollaan kirjan tämän nimipäiväksi. Nimipäiväkahvien merkeissä tavattiin päiväsankarin kodissa ja samalla esiteltiin ja lainattiin toisille uusia kirjahankintoja, ja luonnollisesti näistä myös keskusteltiin. Samoin vanhempani ovat muistelleet paikallisen kirjastonhoitajan vetäneen noihin aikoihin lukupiiriä myös kirjastossa. Toinen oma lukupiirimuistoni liittyy 1980-luvun loppupuoleen, jolloin Oulussa kehitysmaayhdistyksen muun toiminnan ohessa ainakin yritimme pitää pientä kirjallista piiriä. Muistelen, että luimme tuolloin vastaperustetun kehitysmaiden naisten kirjallisuuteen keskittyneen Kääntöpiiri-kustantamon julkaisuja. Samalta ajalta

muistan asuinkumppanini kuuluneen piiriin, joka kokoontui jäsentensä koteihin keskustelemaan filosofiaan painottuvasta kirjallisuudesta.

Ahola (2013, 53) tiivistää suomalaisten lukupiirien kehityksen osana yhteisöllistä lukemista toteamalla, että ”[...] lukupiirit ovat yhtä jalkaa lukutaidon yleistymisen kanssa syntynyt perinne, josta suomalaiset ovat olleet perillä alusta asti.” Niiden taustalla voi nähdä niin amerikkalaisen kuin eurooppalaisen esimerkin ja kirjallisen kulttuurin. Aholan (2013, 55) tavoin voi todeta, että on helppo hahmottaa nykyisten lukupiirien toiminta jatkumona historiasta tähän päivään, ei pelkästään modernina ilmiönä. Toiminta on vain aikojen kuluessa saanut erilaisia muotoja ja vaihdellut niin intensiteetiltään kuin tavoitteiltaan ja merkityksiltään osallistujille.

2.2 Lukupiirin määrittely

Lukupiiri voidaan väljästi määritellä kirjallisuutta harrastavien henkilöiden muodostamaksi yhteisöksi. Satunnaiset, useinkaan toistuvat, keskustelut kirjoista eivät ole lukupiiritapaamisia, vaan lukupiiri muodostuu jonkinlaisen sopimuksen tai muun muodollisen vahvistuksen kautta. (Matero ym. 2010, 7.) Lukupiirin synonyymeina käytetään usein sanoja kirjapiiri, lukurinki, lukurengas, kirjallisuuspiiri tai -kerho, mitkä vastaavat tässäkin tutkimuksessa lukupiirin käsitettä. Mielestäni lukupiiri-termi on kuitenkin vakiintunein ja nasevin, joten tutkimuksessani käytän sitä. Myös kirjakerho-termiä käytetään melko usein tarkoittamaan samaa kuin lukupiiri, mutta sen ymmärretään helposti viittaavan enemmän kaupallisiin kirjamarkkinoinnin kanaviin kuin lukijayhteisöihin. Joissakin tapauksissa lukupiirin ja opintopiirin raja on häilyvä, mutta opintopiirillä ymmärrän tiettyyn asiasisältöön suuntautuvaa, lukupiiriä tavoitteellisempaa lukemista ja opiskelua yhdessä, vaikkakin luku- ja opintopiirien toiminnassa ja tavoitteissa on paljon yhteistä.

2.3 Keitä, milloin ja missä? – lukupiirien piirteitä

Vaikka edellä esitetty lukupiirin määritelmä on joustava ja väljä ja lukupiiri voi saada hyvin monenlaisia muotoja ja toteutuksia, niitä voidaan kuitenkin tarkastella joidenkin yhteisten ominaisuuksien ja niissä esiintyvien variaatioiden kautta. Yhteistä kaikille konkreettisesti kokoontuville lukupiireille on ainakin jonkinasteinen tapaamisten säännöllisyys. Suuri osa piireistä kokoontuu tarkan säännöllisesti kuukausittain tai joka toinen kuukausi, joko aina samana viikopäivänä tai kokoontumispäivän aina erikseen sopien. Osa kokoontuu useammin, jotkut jopa viikoittain, osa vain neljästä viiteen kertaan vuodessa tai vieläkin harvemmin (Ahola 2013, 71), mutta kuitenkin suhteellisen säännöllisesti.

Piirit voidaan jakaa kahteen päätyyppiin: vapaisiin ja ohjattuihin lukupiireihin (Koskivaara 2010, 172). Vapaat piirit ovat syntyneet spontaanisti ystävien kesken, työporukoissa tai muissa ryhmissä. Nämä piirit säilyttävät yleensä epävirallisen luonteensa ja kokoontumiset ovat vapaamuotoisia. Piirillä ei usein ole vetäjää, tai vetovastuuta vuorotellaan. Ohjatut piirit on perustettu kirjaston, kansalaisopiston, seurakunnan tai jonkin yhdistyksen, järjestön tai laitoksen suojissa ja niissä on yleensä vetäjä, joka voi hoitaa tehtävää osana omaa työtään. Joillakin paikkakunnilla myös kirjakaupat järjestävät asiakkailleen tapaamisia lukupiirien tapaan. Aholan (2013, 58) tutkimuksessa kyselyyn vastanneista 149 lukupiiristä 99 oli vapaamuotoisia ja 50 ohjattuja. Toisaalta näiden raja on häilyvä ja myös monenlaisia yhdistelmiä on olemassa. Esimerkiksi Lahdessa on toiminut yli 20 vuotta kaupunginkirjaston ja Lahden Lähimmäispalvelun yhdessä aloittama ikäihmisten lukupiiri (Palokari 2008, 22). Jotkut piireistä ovat alkaneet vaikkapa kansalaisopiston lukupiireinä, mutta osa jäsenistä on halunnut pienempään ja rajatumpaan ryhmään ja perustanut oman piirin.

Lukupiirin osallistujajoukko voi siis olla satunnaisesti koostunut, mutta on myös monia piirejä, joiden toiminta kiertyy tietyn työpaikan, yhteisen ammatti- tai opiskelualan tai muun yhdistävän tekijän ympärille. Suomessa kokoontuu useita englanninkielisiä lukupiirejä, ainakin yksi espanjankielinen lapsiperheille tarkoitettu lukupiiri ja erityisesti maahanmuuttajille tarkoitettuja piirejä. Vastaavasti Suomen rajojen ulkopuolella, esimerkiksi Budapestissa ja Hannoverissa, toimii suomenkielisiä lukupiirejä. (Ahola 2007b;

Suomen Vanhan Kirjallisuuden Päivät ry 2020.) Joitakin lukupiirejä yhdistää yhteinen kirjallisuuden laji tai teema. Yhdessä piirissä keskitytään runouteen, toisessa dekkareihin. Joku ryhmä lukee pääasiallisesti vain määrätyn kieli- ja kulttuurialueen kirjallisuutta, toinen keskittyy vain yhteen kirjailijaan, kuten useammallakin paikkakunnalla toimiva Veikko Huovinen -lukupiiri. Ylivoimaisesti useimmat piirit ovat kuitenkin hyvin monipuolisesti kirjallisuutta lukevia "yleislukupiirejä". (Suomen Vanhan Kirjallisuuden Päivät ry 2020.)

Kooltaan lukupiirit vaihtelevat muutamasta hengestä usean kymmenen hengen joukkoon. Noin puolessa Suomen lukupiireistä on 6–10 jäsentä. Vapaista piireistä tämän kokoisia on yli 60 prosenttia. (Ahola 2013, 68.) Kansainvälisesti tilanne näyttää olevan samansuuntainen, ainakin Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa 57 prosentissa tutkituista 333 lukupiiristä jäseniä oli juuri kuudesta kymmeneen (Hartley 2002, 170). Keskustelujen toimivuus ja ryhmädynamiikka saattavat kärsiä, jos ryhmä on kovin suuri (Matero ym. 2010, 8). Ohjatuissa, kaikille avoimissa piireissä osallistujamäärä voi ainakin satunnaisesti paisua hyvinkin suureksi ja joissakin tapauksissa näidenkin piirien osanottajamäärää on syytä rajata (Ratia 2010, 181). Vapaissa lukupiireissä taas osallistumisoikeus voi olla rajattu vain tietyille, joskus hyvinkin pienelle ja kiinteästi toimivalle, joukolle, tai piiri voi olla rajoitetusti avoin esimerkiksi kaikille työ- tai muun yhteisön jäsenille.

Kokoontumispaikan valintaan vaikuttaa luonnollisesti piirin koko. Vapaiden lukupiirien tavallisin kokoontumispaikka on jonkun jäsenen kotona (Ahola 2013, 67; Hartley 2002, 171), mutta monet ryhmät tapaavat myös kahviloissa ja ravintoloissa. Ohjatut piirit kokoontuvat yleensä julkisissa tiloissa kuten kirjastoissa tai muissa kuntien, kansalaisopistojen, seurakuntien ja yhdistysten tiloissa (Ahola 2013, 68).

Naiset ovat selvästi miehiä aktiivisempia osallistumaan kulttuuri- ja taideharrastuksiin yleensä (Hyypä & Liikanen 2005, 71) ja naisvaltaisuutta voi jopa pitää suomalaisen lukemiskulttuurin erityispiirteenä (Niemi 1991, 140), joten ei ole ihme, että lukupiiriharrastuskin on selkeästi naisvaltainen. Aholan (2013, 77) tutkimuksessa jopa 92,5 % lukupiirien osallistujista oli naisia ja 62,4 prosentissa ryhmistä oli pelkästään naisjäseniä. Kansainvälisesti vertailtuna tilanne on samansuuntainen muualla: Brittitutkimuksessa

naisryhmiä on 69 % kaikista lukupiireistä, sekaryhmiä 27 % ja pelkästään miesten ryhmiä vain 4 % (Hartley 2002, 173).

Suosituinta lukupiiriharrastus – ainakin kun puhutaan fyysisesti kokoontuvista ryhmistä – näyttää olevan keski-ikäisten ja sitä vanhempien keskuudessa. Aholan (2013, 70) tutkimuksen lukupiiriläisistä 62 prosenttia oli yli 60-vuotiaita. Hartleyn (2002, 172) aineiston piiriläiset olivat hiukan nuorempia, sillä vain 33 % oli yli 50-vuotiaita. Kuitenkin brittitutkimuksessakin 66 % oli vähintään 40-vuotiaita. Toisaalta lukupiirin sisällä ikäjakauma voi olla suuri: suurimmassa osassa ryhmistä nuorimman ja vanhimman osallistujan ikäero oli yli 20 vuotta, enimmillään jopa 60 vuotta (Ahola 2007b).

Vaikka osallistujien ammatillinen kirjo on laaja, näyttää lukupiiri kuitenkin selkeästi olevan korkeasti koulutettujen harrastus. Aholalla (2013, 73) kyselyyn vastanneista noin 70 prosentilla oli koulutus yliopistosta tai ammattikorkeakoulusta. Yksittäisistä ammattiryhmistä opettajat olivat vahvimmin edustettuina. Brittitutkimuksessa 88 prosentissa ryhmistä vähintään puolet jäsenistä oli korkeasti koulutettuja (Hartley 2002, 174). Tämä on ymmärrettävä ja yhdensuuntainen tulos Herkmanin & Vainikan (2012, 31) lainaamien Griswoldin ym. (2011) tutkimustulosten kanssa: useimmissa maissa myös aktiivisimmat lukemisen harrastajat yleensäkin ovat korkeasti koulutettuja keski-ikäisiä naisia.

Suurin osa lukupiireistä toimii kaupunki- tai taajama-alueilla. Eniten niitä on pääkaupunkiseudulla ja yleensäkin kaupungeissa, joissa on yliopisto tai muuta korkeakoulutusta. (Ahola 2013, 62.) Vaikka piirejä luonnollisesti on eniten siellä missä ihmisiäkin, ovat ne kuitenkin maantieteellisesti levittäytyneet ympäri maan niin Sipoosta Sodankylään kuin Seinäjoelta Joensuuhun (Suomen Vanhan Kirjallisuuden Päivät ry 2020).

Lukupiirien syntyajankohdan tarkastelu oikeuttaa 2000-luvun lukupiiribuumista puhumisen. Vanhan Kirjallisuuden Päivät ry:n internet-sivuilla toimintansa alkamisvuoden ilmoittaneista lähes 90 lukupiireistä 61 oli perustettu tai syntynyt tällä vuosituhanella. Vanhin listalla ollut ja siis oletettavasti edelleen toiminnassa oleva ryhmä on jo aiemmin mainittu vuonna 1907 perustettu Satakuntalaisen osakunnan lukupiiri Helsingissä. Toiminnassa näyttää olevan

edelleen yksi 40-luvulla perustettu lukupiiri samoin kuin muutamia piirejä 60-, 70- ja 80-luvuilta sekä kymmenkunta piiriä, jotka on perustettu 1990-luvulla. (Suomen Vanhan Kirjallisuuden Päivät ry 2020.) Tietysti on muistettava, että kyseinen lista kattaa vain osan – ehkä vain hyvinkin pienen osan! – kaikista Suomessa kokoontuvista lukupiireistä. Myös Aholan tutkimuksessa, jonka aineisto on vuodelta 2009, iältään 2–5 -vuotiaat ryhmät ovat selvänä enemmistönä. Siis 2000-luvun piirejä nekin, tosin osa varmasti samoja kuin Vanhan kirjallisuuden päivien sivuilla. Aholan mukaan myös amerikkalaisen DeNel Rehberg Sedon vuonna 2003 julkaistussa kansainvälisessä tutkimuksessa ilmeni, että alle viisivuotiaita piirejä oli yli 80 prosenttia kaikista. Tätä Rehberg Sedo selittää yksinkertaisesti sillä, että lukupiiriharrastus on juuri nyt länsimaissa muotia. (Ahola 2013, 63.)

Lukupiiritoiminnan keskiössä on luonnollisesti kirja ja lukeminen. Kuitenkin lukupiirit voivat poiketa toisistaan myös lukemistavoiltaan. Osassa piireistä kaikki jäsenet lukevat saman ennalta sovitun ja useimmiten yhteisesti valitun kirjan, jonka jälkeen kirjasta jaetaan kokemuksia ja vaihdetaan mielipiteitä. Osassa taas jokainen lukee kirjoja oman valintansa mukaan ja esittelee ryhmän kokoontumisessa haluamansa teoksen toisille. Näin keskustelu kustakin kirjasta jää vähäisemmäksi, kun saman kirjan lukeneita ei aina ole monta, mutta toisaalta ryhmän jäsenet toimivat kirjavinkkaajina toisilleen. (Ahola 2007a.) Vastikään kuulin oululaisesta ryhmästä, jossa sovitaan ennakkoon vain teema, esimerkiksi *meri*, ja jokainen esittelee kokoontumisessa valitsemansa teemaan liittyvän runon, novellin, romaanin tai muun kirjallisen tuotoksen.

Lukemisen lisäksi kaikkien lukupiirien toiminnan toinen ydintekijä on luetusta kirjasta keskusteleminen. Kirjakeskustelun organisoinnissakin on variaatioita. Joissakin lukupiireissä on vetäjä, joka ohjaa ryhmän keskustelua. Kirjastojen ja muiden julkisten yhteisöjen lukupiireissä vetäjä on luontevasti kirjastoalan ammattilainen tai muu työnsä puolesta tehtävää hoitava, mutta monissa vapaissakin ryhmissä on nähty hyväksi, että joku on vastuussa keskustelun pysymisestä asiassa. (ks. esim. Höglund 2008, 39; Hampinen 2013.) Vetäjän vuoro voi kiertää ryhmässä jäseneltä toiselle tai sama henkilö voi toimia vakituksena ryhmänvetäjänä. Toisaalta on myös paljon piirejä, joissa halutaan antaa keskustelun edetä ilman että kukaan erityisesti ohjailee sitä tai on vastuussa puheenvuorojen jakamisesta. Joissakin ryhmissä pidetään keskustelun pohjaksi ensin alustus kirjailijasta ja hänen tuotannostaan tai vain keskustelunaiheena olevasta kirjasta, tai sitten keskusteluun käydään

ilman sen kummempaa taustoitusta. Kirjasta käytävässä keskustelussa esille nousevia asioita ovat usein ainakin teoksen aihe ja juoni, henkilöhahmot ja kerronnan rakenne.

Vaikka kirjan ympärille rakentuva keskustelu tekee ryhmästä nimenomaan lukupiirin, on monilla lukupiireillä näihin tapaamisiin liittyen tai niiden lisäksi muutakin toimintaa. Hyvin monen ryhmän kokoontumiseen liittyy kulinarismia muodossa tai toisessa. Moni ryhmä kokoontuu vähintäänkin kahvi- ja teekupillisen tai viinilasillisen ääressä, moni testaa kirjapuheiden ohessa ravintolan ruokalistaa. Joissakin piireissä on tapana jopa laatia illan tarjoilu keskusteltavana olevan kirjan innoittamana. Joku piiri keskustelee kirjasta aina saunassa, toinen käy tapaamisen yhteydessä tai lisäksi taidenäyttelyssä tai teatterissa, joku tekee ulkomaanmatkoja. Jollakin piirillä on jopa ystävyyskirjapiiri toisessa maassa. (Ahola 2007a; Ahola 2007b; Hämäläinen 2013; Höglund 2008; Koikkalainen 2008; Palokari 2008; Vehkakoski 2008, 109; Suomen Vanhan Kirjallisuuden Päivät ry 2020.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tapaustutkimus ja kvalitatiivinen tutkimusote

Tiukka jako kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen tutkimukseen on murentunut eikä vastakkainasettelu näiden suuntausten välillä ole tarkoituksenmukaistakaan (Alasuutari 2011, 15; Eskola & Suoranta 2005, 10; Hirsjärvi & Hurme 2008, 172). Tässä tutkimuksessa hyödynnän pääasiassa perinteisesti laadulliseen menetelmään luokiteltua tutkimusotetta ja toimintatapoja. Jo tutkimukseni nimessä esiintyy sana tapaustutkimus, joten on syytä selvittää myös tämän käsitteen sisältöä. Koska kvalitatiivista tutkimusotetta ja tapaustutkimusta luonnehditaan usein monin yhteisin termein ja määritelmien, esittelen tässä yhdessä niitä molempia oman tutkimukseni kehyksenä.

Tapaustutkimuksen käsite ei viittaa tutkimusmenetelmään, vaan se on tutkimustapa tai -strategia, jonka sisällä voidaan käyttää erilaisia aineistoja ja menetelmiä (Laine ym. 2007, 9) ja yhdistellä erilaisia tieteiden teorioita ja kokemuksia tutkimuksen teosta (Syrjälä ym. 1994, 13). Laine ym. (2007, 10) kokoavat useimpia tapaustutkimuksia luonnehtivat seikat viiteen kohtaan: (1) holistisuus eli kokonaisvaltainen analyysi luonnollisesti ilmenevästä tapauksesta, (2) kiinnostus sosiaaliseen prosessiin tai prosesseihin, (3) useanlaisten aineistojen ja menetelmien käyttö, (4) aikaisempien tutkimusten hyödyntäminen ja (5) tapauksen ja kontekstin rajan hämäryys.

Tapaustutkimus on empiiristä tutkimusta, joka käyttää monipuolisia ja monin tavoin hankittuja tietoja tutkiakseen nykyhetkessä ilmenevää tapahtumaa tai todellisessa tilanteessa ja tietyssä luonnollisessa ympäristössä toimivaa ihmistä. Nykyhetken tutkimuskohteen ymmärtäminen vaatii yleensä myös menneisyyden tarkastelua. (Syrjälä ym. 1994, 11–13.) Tapaustutkimus on perusteellinen ja tarkka kuvaus tutkittavasta ilmiöstä; se on konkreettista, elävää ja yksityiskohtaista todellisuuden lähikuvausta ja tulkintaa, jossa todellisuutta tarkastellaan kokonaisuutena eri näkökulmista (Syrjälä ym. 1994, 13; Laine ym. 2007, 9). Monessa määritelmässä korostetaan, että tapaus on tietty, rajallinen kokonaisuus (Syrjälä

ym. 1994, 11). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa se ei kvantitatiivisen lähestymistavan tavoin ole tilastollinen yksikkö, vaan tarkka esitys tutkimuksen kohteesta kuten tapahtumakulusta, ilmiöstä, yksilöstä, yhteisöstä tai organisaatiosta (Laine ym. 2007, 9).

Tapaustutkimus on kuvailevaa, toisaalta se pyrkii myös selittämään ilmiöitä (Syrjälä ym. 1994, 11). Sen lähtökohtana on yksilöiden kyky tulkita inhimillisen elämän tapahtumia ja muodostaa merkityksiä maailmasta. Niinpä tutkija on kiinnostunut merkityksistä, joita tutkittava itse antaa toiminnoilleen omassa ympäristössään. Osallistujan ääni kuuluu suorina lainauksina puheesta. (Syrjälä ym. 1994, 13.) Samoin määritellään laadullista tutkimusta: tutkijaa kiinnostavat tutkimukseen osallistuvien tavat antaa merkityksiä asioille, niissä havaittavat mahdolliset yhteneväisyydet ja erot ja se, mitä nämä yhtäläisyydet ja erot kertovat tutkittavasta asiasta (Ruusuvuori ym. 2010, 17).

Tapaustutkimus on arvosidonnaista, siis tunnustetaan, että tutkija on mukana omalla persoonallisuudellaan ja hänen arvomaailmansa on yhteydessä siihen näkemykseen, jonka hän muodostaa tutkittavasta ilmiöstä. Olennaista on, että nämä arvot tiedostetaan ja tuodaan esiin. (Syrjälä ym. 1994, 15.) Samoin kvalitatiivisessa tutkimuksessa oletetaan kohteen ja tutkijan välillä vallitsevan keskinäinen vuorovaikutussuhde. Kohde ei ole tutkijasta riippumaton, vaan tutkija on mukana luomassa kohdettaan. Kaikkia haastatteluja voi näin pitää haastateltavan ja haastattelijan yhteistyön tuloksena, voihan haastattelija esimerkiksi vahvistamalla ohjailta haastateltavaa. Myös kyselylomake voi heijastaa tutkijan oletuksia, vaikka tutkijan vaikutus onkin siinä pyritty minimoimaan. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, 23.) Luottamus tutkijan ja tutkittavien välillä on tärkeää, ja usein tutkimus edellyttää myös näiden keskinäistä sopimusta (Ruusuvuori ym. 2010, 14). Koska tutkimuksen aihe on omakohtainen, on ilmeistä, että omat oletukset heijastuvat tiedostamattakin aineiston keruussa ja käsittelyssä.

Tapaustutkimus samoin kuin laadullinen tutkimusote mahdollistavat induktiivisen päättelyn, etenemisen yksityisestä yleiseen. Alussa tutkijalla on mielessään jonkinlaisia lähtöoletuksia tai tietty esiymmärrys, mutta nämä odotukset ja kaikki tutkimuksen elementit muuttuvat ja muotoutuvat toisiinsa limittyneinä tutkimuksen edetessä. Tutkimusta voi siten luonnehtia

prosessiksi ja myös oppimistapahtumaksi. (Ruusu vuori ym. 2010, 16; Hirsjärvi & Hurme 2008, 25; Kiviniemi 2010, 70.)

Laine ym. (2007, 10–11) muistuttavat, että tapaustutkijan on pidettävä erillään tapaus ja tutkimuksen kohde. Tutkimuksen kohde viittaa asiaan, jota tapaus ilmentää. Näin ollen tässä tutkimuksessa tapaus on neljän oululaisen lukupiirin toiminta ja merkitys jäsenilleen, ja tutkimuskohde yhteisöllinen lukeminen. Kuitenkin tapauksen ja kontekstin raja voi olla hämärä, mistä johtuen tutkimuskysymyksen muotoilu ei aina ole aivan helppoa (Laine ym. 2007, 12).

3.2 Tutkimusaineiston kokoaminen

Tutkimusaineistoni olen koonnut neljältä Oulussa toimivalta lukupiiriltä. Aineisto koostuu kyselystä (liite 1), johon vastasi yhteensä 32 lukupiiriläistä, sekä neljästä haastattelusta (liite 2). Kysely toteutettiin loppuvuodesta 2011 ja vuoden 2012 alussa. Haastattelut tehtiin pääosin syksyllä 2012 ja viimeinen tammikuussa 2013. Kuvailen tässä luvussa tutkimukseen osallistuneita ryhmiä sekä selvitän tarkemmin aineiston kokoamista valitsemilläni menetelmillä.

Pyrin valitsemaan tutkimukseen keskenään hiukan erilaisia mutta kuitenkin "tavallisia" ryhmiä, ei siis esimerkiksi vain tiettyyn kirjallisuudenlajiin keskittyneitä lukupiirejä. Tuossa vaiheessa ei vielä ollut käytettävissä Aholan (2013) tutkimustietoa suomalaisten lukupiirien "tyyppiominaisuuksista", joita esittelin luvussa 2.3, mutta nyt tuon tiedon valossa huomaan onnistuneeni tutkittavien valinnassa tässä suhteessa hyvin. Kahdesta mukana olleesta piiristä sain tiedon julkisten tiedotuskanavien kautta, yhdestä kuulin tuttavien välityksellä ja neljäs on piiri, jossa itse olen mukana.

Syys–lokakuussa 2011 otin sähköpostilla yhteyttä ryhmän vetäjiin tai muihin yhteyshenkilöihin ja kerroin tutkimuksestani. Kaikki yhteyshenkilöt suhtautuivat

positiivisesti kyselyn toteuttamiseen lukupiirissään ja lupasivat esitellä asian seuraavassa kokoontumisessa. Koska myös näiden lukupiirien muut jäsenet ainakin pääosin suhtautuivat tutkimukseen myönteisesti, pystyin toteuttamaan tiedonkeruun juuri näissä ryhmissä.

Tutkimuksen etiikan kannalta keskeisiä tekijöitä ovat paitsi anonymiteetin turvaaminen myös tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja tietojen luottamuksellisuuden turvaaminen hyvien tietosuojakäytäntöjen avulla (Kuula 2006, 124). Kyselylomakkeeni saatesanoissa (ks. liite 1) kerroin tutkimukseen osallistuville, että vastaukset käsitellään luottamuksellisesti eikä tutkittavien henkilöllisyys tule ilmi (vrt. Puusniekka ym. 2004, 47). Koska tutkimusjoukko on varsin pieni, 32 henkilöä, olen yksityisyyden suojaamiseksi ja luottamuksellisuuden turvaamiseksi päätenyt esittelemään tutkimukseeni valikoituneet lukupiirit melko yleisluontoisesti niin ettei ryhmä ole ulkopuolisten helposti tunnistettavissa.

Oma lukupiirini tosin tekee tässä poikkeuksen. Suunnittelin ensin jättäväni oman ryhmäni kokonaan pois tutkimuksesta, toisaalta juuri tästä syystä – tutkijan on kuitenkin tuotava esille myös omakohtainen suhteensa tutkimusaiheeseensa – ja toisaalta siksi, ettei oma osallisuuteni piirimme toimintaan vaikuttaisi vastausten avoimuuteen. Päädyin kuitenkin ottamaan oman ryhmäni mukaan, koska tutkimuksen aihe ei henkilökohtaisuudestaan huolimatta ole suoranaisesti arkaluontoinen (ks. esim. Puusniekka ym. 2004, 48). Olivathan piirini jäsenet suostuneet osallistumaan, vaikka tiesivät, että aiheen omakohtaisuus tulee työssäni esille ja että lukupiirimme on näin ollen esillä tunnistettavana ryhmänä. Lukupiirissäni ei ole vetäjää, vaan asioista ja toimintatavoista sovitaan yhdessä. Siksi uskon, että yhtä lailla kuin muidenkin piirien, myös oman ryhmäni jäsenet rohkenivat tuoda esille kritiikkiä ja muita asioita riippumatta siitä, että minä toimin tutkimuksen tekijänä.

Kysely- tai haastatteluaineistosta tähän raporttiin poimimiani lainauksia en ole varustanut merkinnöillä, joista käy ilmi, minkä ryhmän jäsenen vastauksesta on kyse. Ainoastaan kirjainmerkinnät lainausten jäljessä kertovat, onko lainaus kyselyllä (K) vai haastattelulla (H) kerättyä aineistoa, mikäli tämä ei käy muuten tekstistä ilmi. Yksi haastatelluista oli haastattelua tehtäessä vasta muuttanut pois Oulusta, ja puhui siksi lukupiiristään imperfektimuodossa. Muutin kuitenkin nämä lausunnot lainauksissa presensmuotoon, jotta ne eivät erottuisi muista poikkeavan muotonsa vuoksi. Anonymiteetin turvaamista kaikkien

ryhmien osalta vaikeuttaa se, että kaikissa lukupiireissä osa ryhmien jäsenistä tuntee toisensa varsin hyvin ja pystyy ehkä tunnistamaan toistensa lausuntoja. Toisaalta en pidä tätä kovin vakavana ongelmana, koska tutkimusaineisto ei käsittele mitään arkaluontoista aihetta ja koska kaikkien ryhmien osalta tutkimusaineistosta käy ilmi ryhmässä vallitseva luottamuksellinen ja vapautunut, toisia arvostava ilmapiiri.

Kolme ryhmistä on luokiteltavissa vapaiksi lukupiireiksi ja yksi ohjatuksi piiriksi, joten vapaita piirejä on tutkimuksessani lukumääräisesti suunnilleen siinä suhteessa kuin niitä on todellisuudessa (ks. luku 2.3). Tässä luvussa piireistä esittämäni tiedot perustuvat muiden kuin oman piirini osalta ohjatun piirin vetäjän sekä kahden vapaan piirin yhteyshenkilön täyttämään taustatietokyselyyn (liite 3).

Ryhmät poikkeavat toisistaan erityisesti toimintaiältään: vanhin ryhmä on toiminut jo yli 30 vuotta, nuorin oli aineiston kokoamisen aikaan kolmen vuoden ikäinen ja kaksi iältään keskimmäistä ovat toimineet toistakymmentä vuotta. Tässä suhteessa tutkimukseni lukupiirit ovat hiukan vanhempia kuin lukupiirit keskimäärin (ks. luku 2.3). Kaikki piirit kokoontuvat säännöllisesti kuukauden tai puolentoista välein. Ohjatuksi luonnehtimani piiri kokoontuu järjestävän organisaation tiloissa ja ainoana tutkimukseni ryhmistä sillä on selkeästi vetäjä. Vapaista piireistä yksi kokoontuu tavallisesti ravintoloissa ja satunnaisesti jonkun jäsenen kotona, muut vapaat piirit kokoontuvat aina jäsenten kodeissa. Vapaista piireistä missään ei ole vetäjää, vaan yhden haastateltavan sanoin "[...] varmaan jos joku tietää enemmän, niin kertoo sitte toisille, mutta ei tuu sellasia paineita, että sun vuoro ois nyt esitellä." Näiltäkin osin tutkimusaineistoni piirit vastaavat keskivertolukupiirejä.

Osallistujamäärä tutkimukseni ohjatussa lukupiirissä on rajoittamaton, koska kokoontumisista tiedotetaan julkisesti monien kanavien kautta. Piirin vetäjän antamien tietojen mukaan väkeä on kerralla kahdeksasta kahteenkymmeneen, tavallisimmin noin 12. Osa jäsenistä on ollut mukana alusta asti, mutta vaihtuvuuttakin on. Tässä ryhmässä jäsenten ikäskala on kaikkein laajin: nuorimmat ovat arviolta 20- ja vanhimmat yli 80-vuotiaita. Tutkimukseni vapaista piireistä mikään ei ole täysin avoin uusille jäsenille. Yhden ryhmän osallistujia yhdistää työpaikka, jossa kaikki ovat joko olleet töissä tai ovat edelleen, ja sovituista kokoontumisajoista ja -paikoista tietoa välitetään työyhteisön sisäisessä

sähköpostiviestinnässä, joten uusien jäsenten mukaantulo on mahdollista. Osallistujia kokoontumisissa on keskimäärin kahdeksan. Kahdessa muussa piirissä ryhmä on muodostunut aikanaan ystävyys-suhteiden ja työtoveruuksien pohjalta kutsumenettelyllä, eikä ainakaan tällä hetkellä uusia jäseniä oteta. Näissä piireissä jäseniä on kahdeksasta yhdeksään, mutta tavallisesti paikalla on viidestä seitsemään osanottajaa. Kolmen vapaan lukupiirin sisäinen ikäjakauma on pienempi kuin avoimessa piirissä: jäsenten iät aineistonkeräämisen aikaan olivat noin 40–60, 65–71 ja 40–72 vuotta. Ainoastaan ohjatussa lukupiirissä on mukana miehiä, ja siinäkin miehet ovat selvästi vähemmistönä, muut piirit ovat pelkästään naisryhmiä. Näin ollen tutkimani ryhmät vastaavat myös ikä- ja sukupuolijakaumaltaan lukupiireistä saatua aiempaa tutkimustietoa. (Ks. luku 2.3.)

Kaikkien ryhmien kokoontumisiin liittyy myös tarjoilua. Kahdessa on kahvi- ja teetarjoilu ja kahden tapaamiseen liittyy myös ateriointia. Vapaista piireistä kahdella on lukupiiritapaamisten lisäksi muutakin yhteistä toimintaa, kuten yhteisiä elokuvissakäyntejä, retkiä tai matkoja. Ohjatussa piirissä käy kirjailijavieraita, välillä jopa useamman kerran lukukaudessa. Muissakin ryhmissä tapaamisissa saattaa joskus olla paikalla asiantuntijavieras, joka liittyy esimerkiksi luettavana olevan teoksen käsittelemään kulttuuriympäristöön.

Tiedonkeruun menetelminä niin haastattelu kuin kyselylomakekin kohdistuvat tietoisuuden ja ajattelun sisältöihin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35). Kyselylomakkeen käyttö erilaisiin eittieteellisiin tarkoituksiin on tavallista, mistä on tutkimuskäyttöä ajatellen seurannut sekä etuja että haittoja. Ihmiset ovat tottuneet erilaisten kyselylappujen täyttämiseen, mutta toisaalta he voivat olla siihen myös kyllästyneitä. (emt. 35–36.) Silti osa vastaajista voi edelleen olla myös tottumattomia lomakekyselyyn vastaamiseen ja kokea sen hankalaksi esimerkiksi lukemisvaikeuksien vuoksi. Kyselylomakkeen suurin heikkous liittyy kuitenkin valmiisiin vastausvaihtoehtoihin: ne tavoittavat vain harvoin vastaajan ajatusmaailman tai hänen maailmankuvansa olennaiset puolet. (emt. 37.)

Nämä rajoitukset mielessä pitäen laadin kyselylomakkeen, jolla keräsin ensimmäisen osan tutkimusaineistostani (liite 1). Koska tutkimuksessani kerään tietoa lukupiirien osanottajilta, ennakoin, että tutkimukseni kohdejoukko on lukemisharrastuksensa myötä verbaalisesti

suuntautunutta, eikä ainakaan edellä mainittu lukemisvaikeus häiritse kyselyyn vastaamista. Niinpä arvioin avoimen kyselylomakkeenärkevimmäksi tiedonkeruun menetelmäksi tälle kohdejoukolle. Tämä olettamukseni osui ainakin sikäli oikeaan, että lähes poikkeuksetta tutkittavat vastasivat avoimiin kysymyksiin vapaasti ja runsaasti.

Kysely toteutettiin loppuvuodesta 2011 ja vuoden 2012 alussa. Kyselylomakkeet toimitin lukupiireille ryhmän vetäjän tai muun yhteyshenkilön välityksellä. Lomakkeet sai ottaa kotiin vastattavaksi ja palauttaa seuraavalla kokoontumiskerralla. Osa vastaajista oli täyttänyt lomakkeen heti kokoontumisen aikana, yhdessä ryhmistä kaikki paikalla olleet tekivät niin. Vastauksia kertyi yhteensä 32. Ne jakaantuivat neljän lukupiirin kesken melko tasaisesti niin, että jokaisesta neljästä piiristä palautettiin seitsemästä yhdeksään kyselylomaketta.

Karkeasti tutkimushaastattelut voidaan jakaa kahteen päätyyppiin, joista ensimmäinen käsittää strukturoidut eli standardoidut lomakehaastattelut, ja toiseen päätyyppiin kuuluvat kaikki muut tutkimushaastattelun lajit (Hirsjärvi & Hurme 2008, 43). Kvalitatiivisesti suuntautuneessa tutkimuksessa pyritään tilastollisten yleistysten sijaan jonkin tapahtuman syvällisempään ymmärtämiseen, tiedon hankkimiseen jostakin paikallisesta ilmiöstä tai uusien teoreettisten näkökulmien löytämiseen tutkittavasta asiasta. Jo muutamaa henkilöä haastatteleamalla voidaan saada merkittävää tietoa. (emt. 59.) Holstein & Gubrium (1995, 19) ottivat käyttöön termin *aktiivinen haastattelu* ja he korostavat haastateltavien valinnan merkitystä. Haastattelun tarkoituksena on tuottaa kertomuksia, narratiiveja, ja siksi haastateltavien kyky tähän on tärkeämpää kuin heidän edustavuutensa jostakin otoksesta. Haastateltavia käsitellään ainutkertaisina yksilöinä eikä koehenkilöinä.

Haastattelu (engl. interview, ransk. *entrevoir*) -sanana etymologia paljastaa, että kyseessä on sosiaalinen vuorovaikutustilanne, jossa kaksi henkilöä kohtaavat toisensa ja tuon kohtaamisen seurauksena näkevät epätäydellisen, välähdyksenomaisen kuvan jostakin asiasta. Varsinkin haastattelija, mutta jossain määrin myös haastateltava, saa välähdyksenomaisen kuvan vastapuolen elämysmaailmasta ja hänen ajatuksistaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41.)

Tutkimushaastattelu on keskustelua, jolla on keskustelun toisen osapuolen – haastattelijan – määräämä muoto ja tarkoitus (Kvale 2007, 7). Tuo tarkoitus haastattelijalle on saada luotettavaa tietoa tutkimusongelman kannalta tärkeiltä alueilta. Haastattelu eroaa muista keskusteluista juuri tavoitteellisuudessaan. Se on ennalta suunniteltu, haastattelijan alulle panema ja ohjaama vuorovaikutustilanne, jossa osapuolilla on selkeät roolit. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 42–43.) Kuitenkin molemmat ovat aktiivisia osallistujia, jotka seuraavat toistensa puhetta ja eleitä (Rapley 2006, 20). Haastatteluun liittyy olennaisesti luottamuksellisuus: haastateltavan on voitava luottaa tutkijan käsittelevän tietoa luottamuksellisesti (Hirsjärvi & Hurme 2008, 43), lähtehän tutkijakin siitä oletuksesta, että haastateltava puhuu totta.

Päädyin käyttämään tutkimuksessani puolistrukturoitua haastattelumenetelmää, jota Hirsjärvi ja Hurme (2008) nimittävät teemahaastatteluksi. Tarkkojen kysymysten sijaan haastattelu etenee teemojen varassa ja pyrkii siten tuomaan tutkittavien äänen esille paremmin kuin strukturoidun haastattelun täsmällisesti ja tietyssä järjestyksessä esitettävät kysymykset. Toisaalta se ei ole niin vapaa kuin syvähaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.)

Koska teemahaastattelussa ei laadita yksityiskohtaista kysymysluetteloa vaan teema-alueuettelo, tutkijan on yritettävä löytää tasapaino joustavuuden ja riittävän tiedonsaannin varmistamisen välille. Valittujen teema-alueiden on oltava toisaalta väljiä, jotta tutkittavaan ilmiöön sisältyvä rikkaus ja monipuolisuus paljastuu mahdollisimman hyvin. Haastattelija tarvitsee riittävästi liikkumavaraa esimerkiksi kysymysten muotoilussa ja järjestyksessä. Toisaalta teema-alueita ja jopa kysymyksiäkin tulee suunnitella ennakkoon ainakin sen verran, että tarvittavan tiedon saanti on turvattu ja että haastattelussa keskustellaan todella oikeista ja ongelmien kannalta keskeisistä asioista. (emt. 103.)

Teemahaastattelun lähtöoletus on, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tutkia tällä menetelmällä. Keskeistä on siis se, kuinka tutkittava ilmiö

konkretisoituu haastateltavan elämysmaailmassa ja ajatuksissa ja kuinka hän omista lähtökohdistaan ja elämäntilanteensa pohjalta määrittelee tilanteita. (emt. 48.)

Tutkijan on suunnitteluvaiheessa selvitettävä itselleen mahdollisimman tarkasti minkä tyyppisiä asioita hän pyrkii saamaan esille: tosiasioita vai arvostus- tai mielipideseikkoja. Myös haastattelutilanteessa on hyvä yrittää pitää nämä kategoriat erillään. (emt. 106.)

Haastattelulla voidaan syventää jo muuten kerättyä tietoa (emt. 35). Päädyin täydentämään kyselylomakkeella kerättyä tietoa haastatteluilla juuri tietoa syventääkseni. Koska kysely toteutettiin noin puoli vuotta aiemmin kuin haastattelut, ehdin ennen haastatteluvaihetta perehtyä kyselylomakkeiden tuottamaan aineistoon ja jo kyselyssä esillä olleiden teemojen ohella miettiä kysymyksiä, joihin halusin lisätietoa haastatteluilla. Haastattelun sopimisen yhteydessä kerroin haastateltaville, että haastattelussa käsittelemme samoja teemoja kuin kyselytutkimuksessakin. Näytin heille listan käsiteltävistä teemoista (liite 2) ennen haastattelun alkua.

Haastattelut toteutettiin syksyllä 2012 ja tammikuussa 2013. Jokaisesta tutkimuksessa olleesta neljästä lukupiiristä valitsin yhden haastateltavan kyselylomakkeessa haastatteluun suostumuksensa ilmoittaneiden joukosta. Halukkuus haastatteluun vaihteli hiukan piireittäin: yhdessä ryhmässä oli vain kaksi, jotka antoivat yhteystietonsa mahdollista haastattelua varten, kahdessa ryhmässä kolme ja yhdessä viisi. Mielestäni oli hiukan yllättävää, että kaikkiaan vain reilu kolmannes kyselylomakkeen palauttaneista ilmaisi halunsa tai suostumuksensa tulla haastatelluksi, koska kyselylomakkeen perusteellisten vastausten ja niistä aistimani aiheeseen kohdistuvan innostuksen perusteella olisin arvioinut kiinnostuneita olevan enemmänkin. Joka tapauksessa sopivia vapaaehtoisia oli riittävästi tarjolla. Pyrin valitsemaan haastateltavaksi piirien aktiivisia jäseniä, joilla kyselylomakkeesta välittyvän kuvan perusteella vaikutti olevan asioista sanottavaa. Myös iän ja ammatin suhteen pyrin saamaan haastateltaviksi mahdollisimman erilaisia ihmisiä, sikäli kun nämä asiat olivat tiedossa. Kaikki haastateltavat olivat naisia.

Haastattelulle luonteenomaista on, että haastattelija voi joutua motivoimaan haastateltavaa ja ylläpitämään hänen motivaatiotaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 43). Tässä tutkimuksessa haastateltavat vaikuttivat hyvin motivoituneilta, luultavasti siksi, että aihe oli heille läheinen ja kyse oli heille mieluisasta harrastuksesta. Oma ennako-oletuksenikin oli haastateltavien motivoituneisuus, koska he olivat kyselylomakkeella ilmaisseet vapaaehtoisuutensa haastateltaviksi.

Rapleyn (2006, 18) mukaan haastatteluvuorovaikutukseen vaikuttavat monet seikat kuten haastattelijan tyyli johdatella keskustelua, haastattelijan status, haastattelujen fyysinen paikka ja tila sekä haastattelun tallentamiseen liittyvät seikat. Tallensin kaikki haastattelut tietokoneen ääninauhurilla. Olin ilmoittanut tästä haastateltaville etukäteen joko haastattelu-aikaa sopiessamme tai viimeistään ennen kuin aloimme tehdä haastattelua. Kenelläkään haastateltavista ei ollut mitään tallennusta vastaan, enkä usko tallennuksen vaikuttaneen siihen, mitä haastateltavat puhuivat. Tekemistäni tutkimushaastatteluista kaksi tehtiin haastateltavien kotona ja kaksi kahvilassa. Paikalla saattoi olla merkitystä sikäli, että kahvilaympäristössä sekä haastateltavan että haastattelijan on hiukan vaikeampi keskittyä asiassa pysymiseen, ja toisaalta taustäänet paikoin häiritsevät tallennusten kuuluvuutta. Kuitenkaan nämä tekijät eivät mielestäni ratkaisevasti vaikuttaneet haastattelujen toteuttamiseen ja onnistumiseen.

Haastateltavani olivat poikkeuksetta Hirsjärven & Hurmeen (2008, 117) määrittelemiä ihannehaastateltavia: asioista innostuneita, perusteellisia ja riittävän monisanaisia mutta hyvin asiassa pysyviä, joten haastattelutilanteet olivat ainakin omalta kannaltani miellyttäviä ja helppoja. Koska aihe oli haastateltavilleniikin läheinen, uskon myös heidän kokeneen tilanteen kiinnostavana, antoisana sekä tunnelmaltaan rentona ja epämuodollisena (O'Reilly 2009, 127). Jos tulokset jäivät joiltakin osin epätyytyttäväksi, se ei ainakaan johtunut haastateltavista!

3.3 Aineiston käsittely ja analyysi

Tutkimuksessani kyselyaineiston keruu tapahtui noin puoli vuotta ennen haastattelujen tekemistä. Luin kyselylomakkeet läpi useita kertoja, ensimmäisen kerran heti saatuaani ne käsiini (ks. Ruusuvoori ym. 2010, 10–11). Kun kaikkien lukupiirien kyselyt olivat palautuneet, kokosin kutakin kysymystä koskevat vastaukset yhteen kirjoittaen ne omiksi tiedostoikseen. Tuossa vaiheessa järjestin ja ryhmittelin joidenkin kysymysten vastauksia sisällön mukaan kokoamalla samansisältöiset vastaukset peräkkäin. En kuitenkaan vielä yhdistellyt tai luokitellut niitä.

Litteroin kaikki haastattelut pian haastattelujen tekemisen jälkeen, näin aineistoon oli mielestäni huomattavasti helpompaa tutustua ja palata uudelleen. Tekstistä voi myös helpommin esimerkiksi poimia suoria lainauksia tutkimusraporttiin (Koskinen ym. 2005, 318). Koska haastatteluaineisto muodostui vain neljästä noin tunnin mittaisesta haastattelusta, oli helppoa päätyä litteroimaan koko aineisto. Kylmä & Juvakka (2007, 110) toteavat Sandelowskiin (1994) viitaten, että vaikka tutkimushaastattelutilanne ja sen pohjalta kirjoitettu teksti eivät koskaan täysin vastaa toisiaan, kannattaa pyrkiä mahdollisimman tarkasti tallettamaan, mitä ja miten on sanottu. Litteroin tekstin "sanatarkasti", mikä tarkoittaa, että kaikki, mitä puhuja haastatteluäänitteellä sanoo, kirjoitetaan täsmälleen hänen sanomassaan muodossa. Siten esimerkiksi murteellisia ilmauksia ei muuteta yleiskielen muotoon. Toisin kuin tarkemmilla litteraatiotasolla, sanatarkassa litteroinnissa ei kiinnitetä huomiota taukoihin, yskäisyihin tai muihin vastaaviin yksityiskohtiin. (vrt. Koskinen ym. 2005, 320, 330–331.)

Osa haastattelun sisällöstä tulee tutkijan tietoon jo ennen varsinaista tutustumisvaihetta, haastattelutilanteen ja äänitteen purkamisprosessin myötä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 143). Samalla kun tutkija kuuntelee haastateltavan vastauksia ja pyrkii ymmärtämään tämän näkökulmaa tutkittavaan ilmiöön, hän tekee jo aineiston analyysia. Haastattelutilanne itsessään tuottaa siis sekä tietoa että tulkintaa. (Holstein & Gubrium 1995, 15; Kylmä & Juvakka 2007, 110). Myös litterointivaiheessa tutkijan mielessä herää helposti aineiston tulkintaan liittyviä ajatuksia. Silti Hirsjärvi & Hurme (2008, 143) korostavat, että varsinaiseen aineiston sisältöön tutustumiseen kannattaa varata riittävästi aikaa. Mitä paremmin tutkija tuntee aineistonsa, sitä paremmat edellytykset hänellä on sen analysointiin.

Deyhin (1993) viitaten he puhuvat aineiston aktiivisesta, ymmärryksen lisääntymiseen tähtäävästä "interaktiivisesta" lukemisesta, jonka kautta aineisto synnyttää tutkijassa uusia ajatuksia ja nostaa esiin kiinnostavia kysymyksiä.

Analyysin lähtökohtana onkin löytää käsitteellisesti mielekkäitä ja keskeisiä teemoja kerätystä aineistosta (Kiviniemi 2010, 80–81). Aineistoa ei voi sellaisenaan jättää puhumaan puolestaan, vaan analyysin avulla kiinnitetään huomio paitsi aineiston yleiskuvaan myös toistuviin, valaiseviin yksityiskohtiin, ja systemaattisen tarkastelun kautta tuodaan esille jotakin, mikä ei suorissa lainauksissa sellaisenaan ole läsnä. (Ruusuvuori ym. 2010, 11, 23).

Luin siis koko aineiston läpi useita kertoja yrittäen hahmottaa kokonaisuutta ja toisaalta aineistosta esiin nousevia teemoja (vrt. Eskola 2010, 189). Päädyin nimeämään yhdeksän pääteemaa:

1. Minä ja lukeminen
2. Piirin perustaminen
3. Lukupiiri sosiaalisena ryhmänä
4. Hyvä lukupiiriryhmä
5. Kokoontumiset
6. Lukemiset
7. Keskustelut lukupiirissä
8. Parannusehdotuksia
9. Lukupiirien suosio

Jaottelin kaiken haastatteluaineiston omiin tiedostoihinsa mainittujen otsikoiden mukaisesti. Koska tämä teemoittelu ei täysin vastannut teemahaastattelun runkoa eivätkä haastattelut käytännössä liioin edenneet täsmälleen haastattelurungon mukaisesti, vaati aineiston jaottelu paikoin melko tarkkaa asioiden poimimista tekstistä (vrt. Eskola 2010, 190). Kirjoitin tätä jaottelua varten jokaisen haastattelun erilaisella fontilla, jotta ne olisivat tunnistettavissa ilman erityisiä koodimerkintöjä. Toisaalta tunsin haastattelujen sisällön jo niin hyvin, että tiesin yleensä muutenkin, mikä teksti oli mistäkin haastattelusta. Tässä vaiheessa poistin litteroidusta materiaalista lähinnä vain omia kysymyksiäni tai kommenttejani enkä karsinut haastatteluaineistoa (vrt. Eskola 2010, 190). Korostin kuitenkin jo joitakin yksittäisiä olennaisina pitämiäni sanoja tai lauseita lihavoimalla ne tekstistä. Myös kyselylomakkeilla kokoamani aineiston kävin läpi samalla tavalla ryhmittelemällä vastaukset mahdollisuuksien

mukaan edellä mainittuihin luokkiin. Vaikka muodostamani teemat olivat osin päällekkäisiä, ne antoivat välineen aineiston käsittelyyn ja tutkimusongelmaan pureutumiseen.

Tilastollisen aineiston käyttö, aineiston ja havaintojen kvantifiointi ja erilaiset numeeriset esitystavat ovat mahdollisia ja sallittuja laadullisessakin tutkimustekstissä, jos ne voivat merkittävästi luonnehtia kyseistä tapausta ja osaltaan lisäävät tutkimuksen validiteettia ja läpinäkyvyyttä (Ruusuvuori ym. 2010, 26; Syrjälä ym. 1994, 11). Tietyn ilmiön ilmenemismäärän laskeminen aineistosta voi olla analyysia yksinkertaisimmillaan, sillä teeman tai säännönmukaisuuden tunnistaminen perustuu usein siihen (Hirsjärvi & Hurme 2008, 172). Tutkimustulosten havainnollistamisessa käytän jonkin verran myös kvantifioimista, eli asioiden kuvaamista numeroin.

4 LUKUPIIRILÄISET KIRJANLUKIJOINA

Tässä luvussa pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimusongelmaan eli selvittämään, minkälaiset lukijat osallistuvat lukupiireihin. Tarkastelen tutkittavien kasvamista lukemisen harrastajiksi, lukutottumuksia ja -mieltymyksiä, lukemisen määrää ja suhdetta kirjoihin.

4.1 Lukuharrastuksen herääminen

Selvitin tutkimuksessa mukana olleiden lukuharrastuksen kehittymistä kyselylomakkeen (liite 1) kolmannella kysymyksellä ”Luonnehdi itseäsi lukijana / Missä elämänvaiheessa olet kiinnostunut lukemisesta?” Lisäksi haastattelussa oli yhtenä teemana (liite 2) haastateltavan oma lukijatausta, johon liittyen kysyin haastateltavalta myös hänen lapsuuden lukukokemuksistaan ja lukemisesta kiinnostumisestaan.

Tutkimuksessa mukana olleista lukupiirien jäsenistä suurin osa, kolme neljästä, oli saanut lukemiskipinän jo lapsena. Myöhemmin kirjojen pariin päätyneestä neljänneksestäkin valtaosa oli kiinnostunut lukemisesta nuoruusvuosina, joko koulu- tai opiskeluaikoina. Vain vajaa kymmenen prosenttia (3/32) ilmoitti lukemisharrastuksen varsinaisesti alkaneen vasta aikuisiällä, heistä yksi mainitsi sen voimistuneen erityisesti eläkkeelle jäännin jälkeen. Luonnollisesti lukemisharrastuksen intensiivisyys on voinut vaihdella suurestikin eri elämänvaiheissa.

Monen tutkittavan suhde kirjaan ulottui yhtä kauas lapsuuteen kuin muisti yltää tai vieläkin kauemmas. ”En muista milloin en olisi lukenut. Kasvoin kirjojen ympäröimänä”(K), totesi yksi tutkituista. Kodin lukemismyönteinen ilmapiiri ja vanhempien esimerkki lukemisen harrastamisesta ovat olleet tärkeitä oman lukuharrastuksen syntymiselle. Moni toi esille sen, että vanhemmat olivat lukeneet heille lapsena ääneen: ”Kotona luettiin aina, vanhempani lukivat minullekin vauvasta asti.”(K) Arkeen liittyvät lorut, hokemat ja laulut tuotiin esille

varhaisena porttina lukemisen ja sanataiteen maailmaan. Myös Aholan (2013, 156) siteeraama Appleyard (1990) toteaa lukijaksi kasvamisen käyvän lapsuudesta aikuisuuteen alkaen yksinkertaisten tarinoiden kuuntelusta vertailevaan ja valikoivaan lukutapaan.

Lukuharrastuksen syntyyn haastatelluilla yhdistyi voimakkaita ja lämpimiä tunteita ja muistikuvia. Varhaisimmat niistä liittyivät kotiin ja yhdessä vanhempien ja kirjan kanssa vietettyihin hetkiin.

[...] muistan vielä elävästi senkin ensimmäisen kerran, kun mä en osannut vielä lukea, ja äiti oli tullu kaupungilta ja se toi mulle lahjapaketin, ja mä ihmettelin, kun ei ollu edes synttärit, niin se toi mulle kolme Vaahteramäen Eemelistä kertovaa kirjaa. Niitä sitte luettiin ja naurettiin yhdessä. Että se oli semmonen ensimmäinen lähtökohta että miten päästä kirjoihin kiinni.

Toisella haastateltavallani liittyi lapsuuden lukumuistoihin myös isän kujeilut: "Isä luki, silloin kun en muka ite vielä osannut lukea, luki tahallaan väärin, ja mä rupesin korjaamaan sitä että ei siinä niin lue. Ja isä sano, että no luepa sitte ite."

Paitsi kodin lukemismyönteisellä ilmapiirillä merkitystä on ollut myös sillä, onko kotona ollut kirjoja saatavilla. Eräs haastatelluista toteaa:

Nyt sen vasta oikein tajuaakin, että meillähän oli kaikki uusimmat kirjat kotona. Kaikki ja kaikki – mutta kuitenkin. Kyllä siellä oli Anna Kareninat ja Täällä Pohjantähden alla ja muut, ja mä oon ihan pentuna luku ne, äitiltä ja isältä salaa.

Salaa lukemisen nautinto, erityisesti lapsena, on tullut esille muissakin tutkimuksissa. Vaikka tämä tutkimus käsittelee yhteisöllisen lukemisen lumoa, on kiistatta olemassa myös tarve lukunautinnon yksityisyyteen. Taylor (1997, 211, 213) toteaa, että yksi keskeinen nautinto lukemisessa on juuri mahdollisuus kokea jotakin, mitä ei tarvitse jakaa kenenkään kanssa. Hänen tutkimansa naiset muistivat lapsuuden salaiset lukunautinnot kuten lukemisen iltamyöhällä kylpyhuoneessa, taskulampun valossa peiton alla tai huoneen nurkassa sekä koulussa oppitunnilla kirja pulpetin alle piilotettuna. Loivamaan (2013) *Miten minusta tuli lukija* -antologiassa, jossa suomalaiset kirjailijat kertovat lukijaksi kasvamisestaan,

useammallakin kirjoittajalla on muistoja salaa lukemisen nautinnosta mutta myös siihen liittyvästä paljastumisen pelosta (ks. esim. Kallioniemi, 41–42; Perkiö, 92.) Myös Eskolan (1998, 149) tutkittujen tarinoissa toistuivat kuvaukset siitä, kuinka lapsena oli luettu salaa.

Vaikka kotona ei olisi lukemista paljoa harrastettukaan, koti on kuitenkin saattanut kannustaa kirjojen pariin ja tukea lukuharrastusta muuten: "On niihin kirjoihin suhtauduttu ihan positiivisesti varmaan, mutta vanhempani ei ite lukeneet paljoakaan. Mutta kävin kirjastokerhossa ja äiti ompeli mulle semmosen poppanalaukun." (H)

Lukemaanoppimisen moni muisti ja mainitsi tärkeänä porttina itsenäisen lukemisen maailmaan: "Opin 5-vuotiaana lukemaan ja siitä asti olen koukussa ollut"(K), toteaa yksi tutkituista, ja toinen muistelee myös harjoitteluvälinettään: "Lukemisesta olen ollut kiinnostunut opittuani lukemaan kuusivuotiaana mummon virsikirjasta."(K) Myös Ahola (2013, 166) kiinnitti tutkimuksessaan huomiota siihen, että yllättävän moni tutkituista oli lukemistottumuksia kysyttäessä erikseen kertonut lukemisharrastuksen alkaneen jo lapsena ja maininnut tarkan iänkin, jolloin oli oppinut lukemaan. Lukemaanoppiminen on monelle ollut todennäköisesti ranskalaisen kirjailijan ja kriitikon Jacques Bonnet'n tavoin ovi uusiin maailmoihin ja äärettömyyteen:

Vain urheilu ja lukeminen olivat vastalääkettä lapsuuden tylsyydelle. Ja lukeminen oli kuin paratiisin virta. Sitä pitkin pääsi tutkimaan kaikkia maailman mantereita. Lukeminen auttoi minua ottamaan etäisyyttä. Pääsin silmänräpäyksessä kaukaisille seuduille ja sain tutustua outoihin tapoihin. Sama päti menneisiin vuosisatoihin: riitti että avasi kirjan, ja saattoi kävellä 1600-luvun Pariisissa ja oli vaarassa saada laskiämpärin päähänsä. Sain puolustaa Bysantin muureja, kun se oli jäämässä ottomaanien käsiin, tai vaeltelin Pompeijissa ennen kuin se hautautui laavaan ja tuhkaan. Myöhemmin huomasin, että kirjat eivät olleet pelkästään hyvä tapa paeta, ne tarjosivat myös työkaluja ympäröivän todellisuuden ymmärtämiseen. (Bonnet 2011, 20, suom. Jyrki Kiiskinen.)

Eskolan (1998, 129) mukaan lapsuuden taidekokemukset, kuten ensimmäiset kirjat, lukemaanoppiminen ja omat varhaiset kirjoitukset muistetaan erityisen tarkkaan siksi että mielikuvitus on vahvistanut noita rakkaita muistoja. Toisaalta noista tapahtumista on usein myös toisten kertomuksia.

Joskus myös kodin vähäiset virikkeet ovat saattaneet houkutella tarttumaan lukemiseen, kun tilaisuus on tarjoutunut:

Tää on varmaan tää kiinnostus, kun on maalla asunu ja siellä ei ollu minkäänlaisia virikkeitä. Niin se on lähteny ihan siitä kun kaupunkilaiset toi vanhoja Seura-lehtiä. Mä olin just oppinu lukemaan. [...] kotona ei oo lapsille luettu. Ja jos oli jotakin sellasta, niin se oli niin yli minun ikätasoni ne mitä äiti joskus toi, hyvää tarkoittaen. (H)

Vielä 1970-luvulla varsinkin maaseudulla saatettiin suhtautua vähätellen kirjojen lukemiseen (Eskola 1979, 30). Tätä asennetta eivät haastateltavani suoranaisesti tuoneet esille, vaikka kaikkien vanhemmat eivät itse harrastaneet lukemista tai erityisesti kannustaneet siihen.

Kirja- tai lukumuistoihin liittyi kodin lisäksi usein jollakin tavalla koulu ja koulun kirjasto, tai jokin muu kirjasto. Itsenäinen kirjojen katselu ja se, että kirjoja sai vapaasti valita ja lainata, oli ollut monelle vastikään lukemaan oppineelle tärkeä kirjasuhteen rakentaja.

Ja sitte koulussahan oli koulukirjasto, ja kun muut opetteli tavaamaan, niin opettaja sano mulle että mee sinä tuonne kirjastoon. Sieltä on sitte kaikki Viisikot ja Tiina-kirjat ja kaikki tämmöset luettu. Ja sai ottaa niin monta kirjaa kuin halusi. Viikonlopuksi, siis lauantaina. Koulupäivän päätteeksi sai mennä kirjastoon. (H)

Vahvoja kirjastoon liittyviä lapsuusmuistoja on tullut esille tutkimuksissa aiemminkin. Taylor (1997, 215) kirjoittaa äidistään, jonka lukijaksi kasvamisessa tapahtui ratkaiseva käänne varhaislapsuudessa: hän sai ihmetyksekseen kuulla, että kirjastosta saattoi lainata minkä kirjan ikinä halusi. Tämä oli lähtökohtana uskolliselle, elämän mittaiselle kirjaston käytölle. Eräs Eskolan (1998, 190) tutkituista kuvailee aistimusvoimaista muistikuvaansa kirjastosta näin: "Rakastin pienen koulukirjastomme vanhojen kirjojen kellertyviä sivuja ja vanhoja kuvia. Nuuskin uusimpien kirjojen tuoretta painomustetta ja uuden paperin hajua." Samoin kirjaston kokivat "taivaana" tai "tarina-avaruutena" monet *Miten minusta tuli lukija* -kirjassa (2013) lapsuuden lukumuistojaan kuvanneet kirjailijat (ks. esim. Kuronen, 45; Lehtinen, 53; Parvela 82–83).

Myös kaverit vaikuttivat tutkittujen lukuharrastuksen käynnistymiseen ja kehittymiseen: "[...] istuttiin piirissä ja täti luki kirjaa, ja sitte kun siihen liitty se, että ite siellä hyllyjen välissä käytiin[...]. Mä olin joku neljä–viis [-vuotias]. Kaverin kanssa aina sinne käpöteltiin." (H) "Kauppalan kirjasto oli yks hirveen keskeinen paikka, jossa oltiin hyvin paljon ja ihan siis lainattiin. Käytiin kirjallisuutta paljon läpi. Mulla oli hyvä kaveri, jonka kanssa kulutettiin kirjastoa." (H)

Tämän tutkimuksen osallistajat vahvistavat omilla kokemuksillaan Raili Mikkasen (2013, 59) tiivistyksen:

Niin se vain on, että lapselle vahvin kannustus lukuasioissa ovat esimerkit: vanhemmat joiden näkee lukevan, opettajat, jotka selvästi rakastavat kirjoja, kirjat, joita on ympärillä, kodin hyväksyvä ja ehkä jopa ihannoiva suhde kirjallisuuteen ja tietysti osaavat kirjastoihmiset. Näin uskon. Todistakaa, jos toisin on.

4.2 Lukemisen määrä

Tutkimukseen osallistuneiden lukemisen määrää selvitin kyselylomakkeen (liite 1) neljännellä ja viidennellä kysymyksellä, ”Kuinka paljon luet kirjoja keskimäärin viikossa/kuukaudessa/vuodessa?” ja ”Kuinka paljon käytät aikaa lehtien lukemiseen viikossa/kuukaudessa/vuodessa?” Haastattelussa tätä asiaa valaisi lähinnä nykyisiä lukutottumuksia selvitelty teema (liite 2).

Jaoin tutkimuksessa mukana olleet kolmeen ryhmään sen mukaan, kuinka paljon he ilmoittivat lukevansa kirjoja. Noin kolmannes kuului "kovien lukijoiden" ryhmään, jonka keskimääräinen lukuvauhti oli vähintään yksi kirja viikossa. Puolet tutkituista kuului "keskiryhmään", jossa luettiin kahdesta kolmeen kirjaa kuukaudessa. Loputkin lukivat suunnilleen yhden kirjan kuukaudessa. Luonnollisesti koko lukemisen määrän mittaaminen on hiukan epämääräistä ja luokittelu sopimuksenvaraista. Luettujen kirjojen määrää on

kuitenkin käytetty lukuahkeruuden mittaamiseen muissakin tutkimuksissa (ks. esim. Eskola 1990, 228–229). Aholan (2013, 165–166) tutkitut itse arvioivat lukemisaktiivisuuttaan sanallisesti, ja "paljon", "joka päivä" tai "jatkuvasti" lukevia heistä oli 43 prosenttia. "Vähän" tai "kausittain" lukevia oli seitsemän prosenttia.

Kun tutkittavia lukupiirejä verrataan toisiinsa, käy ilmi, ettei kukaan eniten lukevista tutkituista kuulunut ohjattuun lukupiiriin, vaan kaikkein kovimmat lukijat löytyivät vapaista piireistä. Vastaavasti vähiten lukevasta ryhmästä puolet oli ohjatun piirin jäseniä.

Lehtiäkin lukupiireihin kuuluvat lukivat paljon. Vähän yli puolet tutkituista arvioi lukevansa niitä vähintään tunnin päivässä ja reilu kolmanneskin useita tunteja viikoittain. Vain muutama ilmoitti lukevansa lehtiä vähän tai ei lainkaan. Lehtien lukeminen, toisin kuin kirjojen, jakaantui tasaisesti eri lukupiirien kesken. Mielenkiintoista on se, että lehtiä ja kirjoja eniten lukevien ryhmissä oli tässä tutkimuksessa vain muutamia samoja henkilöitä. Siis useimmat kaikkein ahkerimmista lukijoista lukivat paljon joko kirjoja tai lehtiä, mutta eivät molempia.

Lehtien lukemisen määriä selvittäneiden kysymysten heikkoutena oli, että niissä ei erikseen mainittu sähköisissä viestimissä tapahtuvaa lukemista. Osa tutkituista mainitsi nettilehtien lukemisen, mutta on mahdollista, että osa ei ole laskenut mukaan mitään internetissä tapahtuvaa lukemista. Näin ollen esimerkiksi blogien seuraaminen jäi kokonaan selvityksen ulkopuolelle. Kirjoja koskevassa kysymyksessä oli sama puute, mutta uskoakseni kirjoja myös sähköisessä muodossa lukevat ovat ottaneet sähköiset kirjat herkemmin mukaan arvioihinsa, vaikei sitä kysymyksessä erikseen mainittukaan. Lisäksi on muistettava, että aineisto on kerätty vuosina 2011–2013; aineiston keruun ja raportin julkaisemisen välisenä aikana sähköisen lukemisen osuus on jatkanut kasvuaan ja oli vielä vuosikymmenen alussa nykyistä merkittävästi pienempi.

Omien lukemistottumusten ja lukemisen määrän arvioiminen saattoi olla tutkituille hankalaa, koska kaikessa lukemisessa voi olla suuria kausittaisia vaihteluita paitsi eri elämänvaiheiden myös työ- ja vapaa-aikojen välillä (ks. Herkman & Vainikka 2012, 154). Pienten lasten äideillä ei aina jää aikaa omaan lukemiseen, vakuutti useampikin tutkittava:

”Nuorena luin paljon. Kun lapset oli pieniä, en juuri lukenut muuta kuin lastenkirjoja.” (K)
 Ymmärrettävästi monella lukemistahti kiihtyi loma-aikoina: ”Välillä, kun opiskelin töiden ohella ja lapset olivat pieniä, aikaa ei jäänyt muuhun kuin oppikirjojen lukemiseen. - vaihtelee niin paljon. Lomalla joskus monta [kirjaa] viikossa, arkena miten ehtii.” (K) Tai nykyisin kirjan viikossa lukeva voi omaan aikaisempaan lukemiseensa verraten todeta vaatimattomasti: ”Nykyään kirjojen lukeminen on vähentynyt.” (K)

Vertailun vuoksi voi todeta, että vuosina 1991 ja 2002 noin 25 prosenttia kaikista 10 vuotta täyttäneistä suomalaisista ilmoitti lukevansa vähintään kymmenen kirjaa puolen vuoden aikana (Sauri 2005, 35). Lukupiiritutkimukseeni osallistuneista ne vähitenkin lukevat olivat keskivertosuomalaista aktiivisempia lukijoita, mikä ei sinänsä yllätä, kun tutkittavana on nimenomaan lukuharrastus. Lukupiiriläiset vertaavat omaa lukemistansa helposti toistensa lukemisiin niin että tilastollisesti paljonkin lukevat voivat vähätellä lukemisiaan: ”Yritän lukea koko ajan jotakin, mutta varsinaisesti lukemiset ”edistyvät” loma-aikana. Keskimäärin kirja kuukaudessa, eli en lue kovin paljon.” (K)

4.3 Lukemisen tavat

Selvitin tutkimuksessa mukana olleiden lukutapoja ja -käytäntöjä kyselylomakkeen (liite 1) kolmannella kohdalla, ”Luonnehdi itseäsi lukijana”, sekä haastateltujen osalta heidän lukijataustansa ja nykyisiä lukutottumuksiaan käsittelevillä kysymyksillä (liite 2).

Tutkittujen lukutottumuksissa avautui melkoinen kirjo muutenkin kuin lukemisen määrän suhteen. Useimmilla oli aina vähintään yksi kirja kesken, mutta joillakin saattoi olla kausia, jolloin ei tullut harrastettua lukemista lainkaan. ”Olen mielialalukija - joskus paljon kirjoja, joskus en saa luetuksi oikein mitään.” (K) Siinä missä yhdellä saattoi olla samanaikaisesti kesken monta kirjaa, toinen halusi keskittyä vain yhteen kirjaan kerrallaan. ”Nytkin on kolme kirjaa kesken. [...] Ei sekota ajatuksia mitenkään!” (H) ”Silloin harvoin, kun jostakin syystä tapahtuu näin, että aloittaa toisenkin kirjan niin sitte vain harmittaa. Että pittää saada keskittyä siihen.” (H)

Lukunopeuteen vaikutti myös luettava kirja: ”Monesti on niin, että mulla saattaa olla kaks – kolme kirjaa yhtä aikaa. En halua jättää kesken kirjaa, mutta joskus menee vähän pitempään, niin pitää ottaa toinen rinnalle.” (H) Kirjaa ei mielellään jätetty kesken. Kyllä niinkin välillä kävi, mutta silloin usein ainakin uskoteltiin itselle, että kirjaan vielä palataan.

Mulla on vähän semmonen että – vähä pakkoneuroottinen luonne. Se tuntuu vähän semmoselta, että ensinnäkin, että olen johonkin saakka päässy, ja sitte että kyllähän niihin yleensä joku sellanen tulee, että mitenhän tässä käy. Joku kirja on jääny kesken. Yksi lukupiirikirja on jääny kesken. Mä en päässy sitä yksinkertaisesti etteensä. Enkä mä tiiä ees syytä että miksi se jäi kesken. Se ei vaan, mä en vaan jotenki päässy siihen. Se voi olla että mä otan sen sitte uuestaan kätteen, se jäi vaivaamaan. (H)

Kysymykseen miten ja missä luette Bonnet (2011, 63–64) vastaa kirjassaan *Kirjaston henget* (Jyrki Kiiskisen suomentamana):

Kaikkiällä ja missä tahansa asennossa. [...] Istuallani siis, seisaallani, miksipä ei kävellessäni, vaikka ihanne on lukea makuullaan, ikään kuin teksti solahtaisi paremmin ruumiiseen asennon takia. Lukeminen on antanut minulle mahdollisuuden lyhentää pisimpiä matkoja, kirjojen ansiosta en huomaa tuntien kulumista lentokentällä ja olen sietänyt kahden vuosikymmenen ajan yhtä turhia kuin loputtomiakin kokouksia, joita en ole voinut välttää. [...] Minulla on onnea, sillä pystyn lukemaan hälinässä, väkijoukossa ja jopa keskellä keskusteluita, jotka eivät minua kiinnosta.

Useimmat tutkimukseni osallistujista jakoivat Bonnet’n näkemyksen. Monella heistä oli lähes aina kirja mukanaan: ”Luen aina kun on mahdollista. Kirja seuraa minua jotakuinkin kaikkiällä; bussissa, lentokentällä, odotushalleissa yms.” (K) Osalle myös kaikki vuorokaudenajat olivat lukemiseen sopivaa aikaa. Kirja auttaa unettomuudessa, mutta joskus se voi myös aiheuttaa sitä: ”Illalla sängyssä luen kaikkein mieluiten, valitettavasti ei jaksu kovin kauaa lukea, kun alkaa unettaa. Jos yöllä herään, eikä uni tule, otan kirjan ja luen tunnin verran ja sitten taas nukkumaan.”(K), toteaa yksi, kun taas toisen unta häiritsee jännittävään vaiheeseen jäänyt kirja:

Jos se on jäänyt sellaiseen paikkaan se kirja niin mä saatan yöllä herätä että hetkinen, mun on pakko saada tietää että mitä sitten tapahtuu, tai aamulla ensimmäisenä että nyt pitää äkkiä jatkaa, että mitä mitä mitä mitä siinä olikaan. (H)

Bonnet'n tavoin monille tutkimukseni osallistujille lukemisharrastus on voimavara ja kuin hengitettävä ilma: ”Kykenen [lukemaan] koko päivän ja jatkamaan myöhään yöhön. Minä myös pystyn rentoutumaan lukemalla kovan työpäivän jälkeen. Lukeminen uuvuttaa minua yhtä vähän kuin uiminen kalaa tai lentäminen lintua.” (Bonnet 2011, 64, suom. Jyrki Kiiskinen.)

Lukemista harrastetaan sekä pää- että sivutoimisesti. Siinä missä yksi haluaa uppoutua ja keskittyä lukemiseen, toisella kirja voi olla esillä muun toiminnan ohessa, ja samallakin lukijalla lukutavat vaihtelevat. ”Hajotan itseäni – luen yhtä aikaa kun katson TV:tä tai teen käsitöitä.”(K) Toinen ahmii tarinaa mahdollisimman nopeasti kun toinen lukee tarkasti joka sanan:

Mä oon niin hidas lukija! Mä oon tosi hidas. Hävettää ihan. Tosi hidas. Siitä ei meinaa valmista saada. Minusta tuntuu että se menee se lukeminen hukkaan, jos sen ahmii. Kun ne pikku finenssit on niin tärkeitä. Kun niissä usein on se avain. (H)

Vaikka lukemisen hitaus harmitti haastateltavaa – nopeampana lukijana ehtisi lukea enemmän – hän nautti hyvän tekstin yksityiskohdista ja halusi saada lukemastaan mahdollisimman paljon irti ja näin myös toisaalta osoitti arvostavansa omaa lukutapaansa.

Lukemisen todettiin rentouttavan ja sitä harrastettiin nautinnon vuoksi, mutta lukemisesta haettiin myös oppia, uusia näkökulmia, työtä aivoille, haastetta ajattelulle.

Ja kyllä tässä tää todellisuuden hahmottaminen edelleenkin – nyt luin just Sofi Oksasen [Puhdistuksen], niin kyllä historian tietoa on hirveen hyvä saada. Ja kun se tulee sanataiteena, niin sitä on hauskeampi omaksua. Siinä on tilaa ajatella ite. Jää miettimään jotain yksityiskohtaa. [...] Kun en mä mitään tarinoita tarvii, tarviin työtä päälle, aivoille, tilaa ajatuksille. (H)

Yksi tutkimukseen osallistuneista kokosi lukemisen tarjoamien elämysten monipuolisuuden onnistuneesti:

Luen elääkseni / elän lukiakseni. Elämää ilman kirjoja olisi vaikea ajatella. Lukeminen lämmittää, ilahduttaa, lohduttaa, viihdyttää, kiihdyttää, naurattaa, itkettää, antaa ajatuksia, nollaa pollaa, rentouttaa, suo valoa, hämmentää, kutkuttaa, nukuttaa, riemastuttaa, pysähdyttää, nostaa arjen ylle jne. (K)

4.4 Lukumielitykset

Tutkittujen lukumakua ja -mielityksiä selvitin kyselylomakkeen (liite 1) kolmannella kysymyksellä: Luonnehdi itseäsi lukijana; ”Minkä tyypisiä kirjoja luet mieluiten? Suosikkikirjailijoitasi? Mitä kirjoja olet lukenut viimeksi?” Haastattelun teemoista (liite 2) tätä asiaa valaisi haastateltavan lukijataustan selvittely kysymyksillä ”Millainen lukija olet? Millaista kirjallisuutta luet? Suosikkikirjailijoitasi/suosikkigenret?”, sekä nykyisiä lukutottumuksia käsittelevä teema.

Lähes kolmannes tutkituista kertoi lukevansa kaikentyyppistä kirjallisuutta ilman mitään rajoituksia. Muutama määritteli itsensä kaikkiruokaiseksi lukijaksi pienin poikkeuksin: kauhu-, sota- ja tieteiskirjallisuus tai salapoliisiromaanit rajattiin ”kaikentyyppisen” ulkopuolelle.

Useimmat toivat esille pyrkimyksensä lukea nimenomaan monipuolisesti. Nykykirjallisuus kiinnosti ja sitä luettiin paljon, toisaalta luettiin myös klassikoita, ja moni mainitsi kirjoja, joihin halusi palata yhä uudelleen. Moni luki dekkareita ympäri vuoden, mutta vielä useammalle ne olivat erityisesti kesälukemista. Myös novellit, runous tai näytelmäkirjallisuus mainittiin useissa vastauksissa suosikkikirjallisuutta kysyttäessä. Vaihtelu virkisti lukupiiriläistenkin lukemisessa:

Mä luen hyvin monenlaista. En haluakaan oikeestaan sillai johonkin tiettyyn tai tietyntyypisiin kirjoihin keskittyä vaan annan itelleni mahdollisuuden. Siihen monesti vaikuttaa se, että minkälaisen kirjan on viimeks luku. Että en välttämättä halua

lukea heti perään jotakin samantyyppistä kirjaa. Uutuuksia luen, mutta kun meen kirjastoon, niin ihan yhtä hyvin saatan ottaa jonkun vanhan kirjan. (H)

"Joskus on tarvetta jännitykselle (tyyliin Remes), mutta sieltä palataan nopeasti takaisin uskottavampaan sisältöön tai muuten puhuttelevampaan." (K) "Joo, yleensä ei mittään hirveen taiteellisia, vaan enemmän sellasia, joissa on oikea juoni olemassa. Tai jonkinlainen kehyskertomus, tai mikä se on. Ja sitte täytyy tunnustaa, että monet klassikot on lukematta." (H)

Reaalimaailmaan sijoittuvat teokset olivat vahvoilla samoin kuin historialliset romaanit ja elämäkerrat. "[...] nykyään luen mieluiten kirjoja, joiden voi ajatella olevan totta, (ei siis fantasiaa ja dekkareita) esim. elämäkerrat." (K) Kirjan totuudenmukaisuus tuntuu olevan suomalaiselle lukijalle yleisemminkin tärkeää. Jokinen (1997, 32–33) toteaa, että Suomessa mahdollisimman suuren yleisön kirjalle takaavat tuttu kieli, arkipäiväisyys ja todenmukaisuus. Niemi (2000, 136) käyttää ilmausta ”todellisuusilluusio”: suosituin suomalainen kirjallisuus pyrkii luomaan mahdollisimman ”oikean” ja aidon kuvan. Lukupiireissä ei kuitenkaan olla pelkästään kaikkein suosituimpien ja usein siis myydyimpien kirjojen äärellä. Jokisen (1999, 230) mukaan ”tavallisen” lukijan suosikkikirjoista kirjallisuuskriitikoiden kanonisoimaan kirjallisuuteen siirryttäessä todellisuussuhteen merkitys vähenee ja taiteellisen representaation kuten kielen merkitys kasvaa.

Kielellisesti teokselta vaadittiin laatua:

Kaikkea, mikä tuntuu, että on hyvin kirjoitettu, niin sellasta jaksaa lukea. Joissakin kirjoissa tai teksteissä saattaa se tyyli tai kirjoitustapa olla sellasta, että se tökkii jotenkin se lukeminen, että se on jotenki hidasta ja rupeaa ärsyttämään. (H)

Moni arvosti kirjoja, joissa on kosketuspintaa omaan elämään. Hollandin transaktioteorian (ks. luku 1.3) mukaan jokainen heijastaa lukemaansa tekstiin ehkä tiedostamattomiakin halujaan, toiveitaan ja pelkojaan. Teksti luetaan ja tulkitaan oman identiteetin läpi, ja niinpä lukukokemus voi olla jopa terapeutin tai lukijan persoonallisuutta tukeva ja rakentava. Linko (1997, 191) vahvistaa lukijan emotionaalisten assosiaatioiden liikkuvan joustavasti

romaanin maailman ja lukijan oman maailman välillä. Lukukokemus voi aiheuttaa heräämisen oman elämän tapahtumien uudelleen punnitsemiseen ja muistot voivat palata mieleen vahvistuneina tai hiukan muuttuneina.

Samoin Jokinen (1999, 237) muistuttaa, että kirjat voivat olla yhteydessä hyvinkin henkilökohtaisiin tunteisiin ja lukijan elämäkokemuksiin, eivätkä teoksesta luontevimmin ja yleisimmin nousevat teemat ja tulkinnat ole lukijaa sitovia niin, etteikö lukijan omille tulkinnoille olisi tilaa. Myös Eskolan (1998, 159) tutkimus tuo esille lukemisen avulla oman elämän parempaan ymmärtämiseen liittyvän puolen. Samalla kun kirja voi irrottaa lukijansa arjesta, se toisaalta auttaa hahmottamaan omaa elämää uudella tavalla. Eräs Eskolan tutkituista kiteyttää asian näin:

Sanoilla voi luoda uuden maailman ja tarinoiden kautta voi elää monta elämää. Hyvä kertomus laajentaa räjähdysmäisesti lukijansa tajuntaa ja antaa mahdollisuuden hahmottaa elämää uudella tavalla. Lukija on yleensä etsijä, joka haluaa löytää uutta ja sitä kautta ymmärtää paremmin myös omaa elämäänsä. Elämää ja tarinoita ei lopultakaan voida erottaa.

Lagercrantz (1986, 11) toteaa hyvän kirjan antavan lukijansa tuntea kuin tämä lukisi omasta kokemuksestaan ja parhaimmillaan hän muistaa lukiessaan jotain tärkeätä, minkä on joskus tiennyt, mutta unohtanut.

Koskela & Rojola (1997, 104) pitävät hyvän teoksen kriteerinä sitä, että se saa meidät pohtimaan asioita. Myös tämän tutkimuksen mukaan lukemisen haluttiin olevan paitsi viihdyttävää ja virkistävää myös haasteellista, ajatuksia herättävää. Joku haastoi itseänsä lukemalla kirjallisuutta mahdollisimman paljon alkukielellä, toinen vaati teokselta syvyyttä ja sisältöä esimerkiksi yhteiskunnallisten aiheiden tai ihmissuhdeasioiden käsittelyn muodossa. Eräs haastateltava totesi:

"Tätä syvyydimensiota etsin kyllä. Monetkin tahtoo olla vähän sellasia pinnallisia, että ei niitä jaksa sitte lukea. Mutta kyllä se tää kirjallisuus kuitenkin maailmankuvan

hahmottajana, enempi ymmärtää..." (H) Kyselyaineistosta nousi esiin vaativa ja laatumietoinen lukija:

Kiinnitän huomiota tyyliin, henkilöiden psykologiaan, kirjallisen ilmaisun koskettavuuteen. Luen mieluiten klassikkoja: Tolstoi, Dostojevski, Undset, Moberg. Viimeksi olen lukenut S. Undsetin Kristiina Lauritsantytären. Luen myös tietokirjoja: filosofiaa ja psykologiaa.

Osa tutkituista pystyi hyvinkin tarkasti määrittelemään suosikkilukemisensa: "Luen mieluiten nykyaikaan sijoittuvia psykologisia kuvauksia, joissa keskeistä on ihmissuhteet, tunteet ja ajatukset, myös erilaiset muutokset ja elämänkriisit." (K)

Erityisesti fenomenologinen kirjallisuudentutkimus (ks. luku 1.3) tuo esille kirjan ominaisuutena epämääräisyyskohdat, jotka kukin lukija täyttää omalla tavallaan. Koskela ja Lankinen (2003, 23–24) toteavat, että avoimien kohtien määrä ja sijainti vaikuttavat siihen, kuinka palkitsevaksi lukija kokee teoksen. Jos avoimia kohtia on liian vähän, teksti voi vaikuttaa ikävystyttävältä eikä mielikuvitukselle jää tarpeeksi tilaa, mutta toisaalta liikaa avoimia kohtia sisältävää tekstiä voi olla hankala hahmottaa johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Hyvässä kirjassa on siis oltava sopivasti aukkoja lukijan täytettäväksi. Tähän hyvän kirjan ominaisuuteen palaan lukupiirikeskustelun yhteydessä.

Aholan (2013, 170, 173) tutkimuksessakin lukupiiriläiset määrittivät hyvän kirjallisuuden kriteerejä. Tärkeimpinä tekijöinä pidettiin kielen rikkautta, uutta tarjoavaa näkökulmaa, mukaansatempaavaa tarinaa, hyvää rakennetta sekä kirjan uskottavuutta, koskettavuutta ja mahdollisuutta samastua. Huonon kirjan ominaisuuksina nähtiin väkivaltaisuus ja kurjuudella shokeeraus, tekotaiteellisuus, pinnallisuus ja viihteellisyys sekä ylenpalttinen seksuaalisuus.

Myös ajankohtaisuus saattoi tutkituillani olla lukemisten valintaperusteena: "[...] luen mistä puhutaan; Finlandia-ehdokkaista, palkittuja, [...]" (K), siis tarve pysyä ajassa kiinni, pystyä osallistumaan keskusteluun. Luetun kirjallisuuden valinnalla oli näin ollen ehkä myös laajempi sosiaalinen funktio kuin vain mahdollisuus osallistua lukupiirin keskusteluun.

"Uusimmista kirjoista pyrin olemaan selvillä. Tarkkailen, mihin Suomen kirjallisuus on menossa, miten kirjailija hahmottaa todellisuutta." (H)

Lukija saattoi myös heittäytyä kirjavalintaan sattumanvaraisesti tai jollakin melko mielivaltaisella perusteella. "Luen mitä sattuu. Joskus luin kirjailijoita sukunimen perusteella aakkosjärjestyksessä. Sitten väsyin. Nyt saatan napata kirjan vain siksi että siinä on kivat kannet." (K)

Luonnollisesti lukupiiriläisetkin ovat lukijoina yksilöitä ja varsinkin näin pienen tutkimusjoukon kohdalla yleistyksiä on tehtävä varovasti. Todennäköisesti lukupiiriharrastuksen pariin hakeutuu ihmisiä, joilla on kirjoihin vahva tunnesuhde ja myös halua tuoda näkemyksensä esille. Toisaalta lukupiiri myös muokkaa ihmisten lukemistottumuksia ja -mieltymyksiä. Monella tutkimukseeni osallistuneista lukemisen määrä oli kasvanut lukupiirin myötä, mutta erityisesti lukupiiri oli vaikuttanut monipuolistavasti lukuvalikoimaan. Joku totesi lukevansa lukupiirin ansiosta entistä monikulttuurisemmin, koska luettavien teosten kirjo on ollut hyvin kansainvälinen. Joku toinen taas oli löytänyt jonkin hänelle aiemmin etäisen genren lukupiirin myötä. "Tulee luettua monenlaista kirjallisuutta. Muuten en lukisi esim. dekkareita." (K) Lukupiirin koettiin myös vieneen omaa lukuharrastusta kehittyneempään suuntaan: "Lukupiirissä luen mielellään vähän 'sivistävämpiä', ei-niin-viihteellisiä kirjoja, joita ei ehkä itsellä tulisi luettua. Niistä on myös mielekkäämpää keskustella." (H)

4.5 Kirja, rakastettuni!

Hosiaisloman (2016, 100–101) määritelmän mukaan *bibliofiili* on kiinnostunut kirjojen systemaattisen keräilyn ohella niiden iästä, harvinaisuudesta, ulkoasusta, entisistä omistajista jne kun taas *bibliomaani* on kirjoja intohimoisesti rakastava ja niitä maanisesti keräilevä henkilö, kirjahullu. Lukupiiriharrastaja ei välttämättä ole kumpaakaan näistä – Markku Envall (1997, 44) toteaa, että lukutoukan intohimo on lukeminen eikä kirjojen omistaminen. Tutkimusaineistosta tuli vahvasti esille, että niin lukemiseen harrastuksena kuin

kirjallisuuteen kulttuurin osana ja usein myös kirjaan esineenä liittyy lukupiiriläiselle voimakkaita tunteita, monelle ne ovat suorastaan rakkaita.

Kyselylomakkeessa ei kysytty tutkituilla lukupiirin lisäksi mahdollisesti olevista muista kirjallisuuteen liittyvistä harrastuksista. Kaikissa neljässä haastatteluissa tuli kuitenkin esille, että kirjallisuus ja lukeminen olivat lukupiiriläisten elämässä tärkeässä osassa myös muuten. Osalle kirjat olivat liittyneet tai edelleen liittyivät työhön opettajana, koulukirjastonhoitajana tai molempina. Yksi kertoi aktiivisen kirja-alan seuraamisen myötä harrastavansa kirjavinkkaamista lukupiirin lisäksi myös muussa lähipiirissä. Toinen paljasti olevansa kirjoittamisopintoja suorittanut harrastajakirjoittaja ja kolmas jatkoi edelleen opiskelua työnsä ohessa. Myös kyselyaineistosta ilmeni kysymättäkin, että monille lukupiiriläisille kirja tai lukeminen on enemmän kuin yksi harrastus muiden joukossa. Samoin Aholan (2013, 166–167) tutkimuksesta kävi ilmi, että useimpien lukupiireihin kuuluvien lukemisharrastus laajeni muihinkin kirjallisuuteen liittyviin toimintoihin: kirjallisuuskritiikkien seuraamiseen, osallistumiseen kirjallisiin tapahtumiin, perehtymiseen kirjailijoiden elämään. Monet myös kirjoittivat itse jotakin.

Monet tutkituista toivat esille suoranaisen rakkautensa kirjoihin. He kokivat, että kirjat, kirjallisuus ja lukeminen olivat erittäin tärkeitä heidän elämäänsä muovanneita tekijöitä: "Aika mielenkiintoinen aspekti tähän elämään tämäkin on ollu. Elämä ois paljon köyhempää ilman kirjoja. Sitä kautta voi myös kasvaa – ainakin nuorempana... kaikkihan käy lukijan kautta." (H) Lukeminen opettaa ja kasvattaa, mutta sen kautta löytyy aineksia myös omaan ilmaisuun: "Ja huomaa joskus, kun itse kirjoittelee, että sanoimpa kivasti, ja sitte huomaa, että eihän tää oo minun... tää on jostain, mutta mistä? Joku puhuu kauttani. Ne jää tonne piilotajuntaan." (H)

Varsinkin naisten on todettu kiinnittävän kirjallisuuden herkästi omaan elämäänsä ja elämänvaiheisiinsa. Kirjallisuutta luetaan ja tulkitaan oman elämän kautta, mutta toisaalta kirjallisuuden avulla myös luetaan ja tulkitaan omaa itseä ja elämää. (Eskola 1998, 147.) Kirja luo ihmisen identiteettiä. Monella on kirjoja, jotka ovat tärkeitä elämässä ja elämänvaiheiden tulkkeina tai edustajina jopa siinä määrin, että nuo tietyt kirjat aivan konkreettisina esineinä ovat rakkaita ja niistä ei helposti haluta luopua.

Lagercrantz (1986, 20–21) kuvailee (Timo Hämäläisen suomentamana) omaa elämänvaihettaan, jolloin hän luki ahmien, raivoisalla vauhdilla, niin että kertoo myöhemmin epäilleensä, oppiko tai muistiko hän tuona aikana lukemistaan kirjoista mitään. Kuitenkin kirjojen merkitys on tuossakin vaiheessa ollut mieleenjäävä:

[...] hengitin kirjojen ilmaa. Ne laajensivat elämääni. Ne sallivat minun nähdä sellaista mitä itse en voinut nähdä ja tavata ihmisiä jotka elivät intensiivisemmin ja dramaattisemmin kuin minä. He olivat olentoja toisesta, korkeammasta elämästä. He ottivat minut hoiviinsa ja sallivat minun olla heidän luonaan ja tulla yhtä vilkkaaksi, rikkaaksi, köyhäksi, hyväksi ja pahaksi kuin he.

Haastateltujen käyttämät ilmaisut toivat esille lämpimän ja läheisen suhtautumisen kirjoihin. Yksi puhui kirjoista aarteina, toinen vertasi kirjastoa karkkikauppaan.

Kirja on jollain lailla aarre. Ja se on myöskin sitte semmonen, että kun se on niin helppo, että kun sen voi kulettaa mukana. Se on niin vaivaton asia. Vaiva on tietysti sitte se, että ymmärtää lukemansa. Sitte, se kirjahan voi toimia vaikka ilon ja lohdutuksen lähteenä. Se voi olla opettavainen. Se voi olla mitä vaan.

Yksi haastatelluista kertoi lähes haltioituneena käynneistään lapsuuden kotipaikkansa kirjastossa:

Sinne kun mennee viikonlopuksi niin perjantai-iltana kun ajjaa siihen ekaksi, kirjastoon, siellä on aina aivan kuin ois karkkikaupassa, mie otan sieltä aina aivan hulluna kirjoja ja kuvittelen että mie luen nämä viikonlopun aikana, ja oikeasti ei yleensä ehi, niin että otan mie sitten niitä tännekin.

Lukemista Suomessa hyvin paljon tutkinut Katariina Eskola paljastaa yhdessä artikkelissaan omankin "elämäntapaongelmansa", joka on tuttu monille kirjanystävälle:

Lukevan elämäntavan ongelma oli tuttu myös minulle sekä omassa arkielämässäni että tutkimuksellisesti. Luen aina kuin voin ja silloinkin kun kaiken järjen mukaan en voi. Luen junissa, busseissa ja raitiovaunuissa. Luen myös perillä: töissä ja vapaa-aikoina. Ostan ja lainaan liikaa kirjoja, joista en raaski luopua. Ulkomaillaakaan, tai varsinkaan siellä, en kulje kirjakaupan ohitse. (Eskola 1998, 144.)

Samoin Taylor (1997, 215) tuo tutkimuksessaan esille kirjan omistamisen ongelmallisuuden: tutkittu ei halua ostaa kirjoja, koska harvoin lukee samaa kirjaa toistamiseen ja myös lahjaksi saatuja kirjoja hän pitää epäkäytännöllisinä pölynkerääjinä. Samoin monelle tutkituistani kirjojen kertyminen nurkkiin oli tuttu ongelma. Osa yritti tietoisesti välttää kirjojen hankkimista:

Tää on ongelma tää materiaali. Mulla on kaks huonetta täynnä. Mulla on poikani kirjasto tuolla myöskin, ja tyttärelläni on koottuna kaks huonetta kirjoja, niin mä oon aatellu, että mä en osta enää. Mä en pysty ostamaan enää, koska mä en tiedä, mihin mä panen ne. (H)

”Mulla ei oo tilaa niille. Mutta sitte jos mä arvelen, että joku kirja on kiintoisa tai että siitä tulee mulle tärkeä niin voin hankkiakin.” (H)

Toisaalta kirjojen hankkiminen saattoi olla sidoksissa elämäntilanteeseen. Siinä missä vanhemmalla, kauan lukemista harrastaneella, nurkkien täytyminen muodostui ongelmaksi, saattoi toinen ostaa kirjoja mielellään. “[...] mä oon viime aikoina ostanu aika paljon ite”, totesi nuorin haastatelluista. Yksi haastatelluista pohti tilannetta ryhmänsä ja itsensä osalta: ”Aika monet ostavat. Toisaalta on niitä, jotka on sitä mieltä, että kirjat täyttää vaan turhaan asuntoa... Olen jossakin siinä rajamailla. Jos kirjastosta saa kohtuudella, niin mikä sen parempaa. Jotkut kirjat on kiva omistaa.”

Lukuharrastus vaikutti monella tutkitullani siirtyvän suvussa tai perheessä sukupolvelta toiselle, mikä oli omiaan vahvistamaan harrastuksen merkityksellisyyttä yksilön elämässä.

Kyllähän tää lukeminen on sillä tavalla ollu tässä meidän perheessä, että molemmat lapset lukee ihan hirveen paljon. Tyttäreni lukee varmaan enemmän kuin minä. [...] Ja ymmärtääkseni ihan joka – että jos on lapsia näillä jäsenillä, niin kyllä ne lukee! Perheissä luetaan. Niin, se rakkaus kirjoihin siirtyy. (H)

5 KESKUSTELU LUKUPIIRISSÄ

Viidennessä luvussa pyrin vastaamaan toiseen tutkimusongelmaan eli siihen, miten lukupiireissä keskustellaan kirjoista. Tätä selvitin kyselylomakkeen (liite 1) seitsemännellä, kahdeksannella ja yhdeksännellä kysymyksellä, joissa pyydetään luonnehtimaan lukupiirissä käytäviä keskusteluja ja lukupiirin ilmapiiriä sekä omaa roolia keskustelijana. Samoin yksi haastattelun teemoista (liite 2) oli lukupiirin keskustelu.

5.1 Keskustelun tavat

Lukupiirikokoontumisen ydin on keskustelu luetusta. Ohjatussa lukupiirissä vetäjä, mahdollisesti ryhmäläisten näkemyksiä kuullen, luo yleensä käytännöt, joilla keskustelua käydään. Vapaassakin piirissä voi olla vetäjä, mutta tämän tutkimuksen vapaissa ryhmissä vetäjää ei ole.

Ohjatussa ryhmässä pysyttiin asiassa parhaiten, koska oli kokoonnuttu selkeästi kirjateeman vuoksi eikä aikaa juurikaan käytetty henkilökohtaisten kuulumisten vaihtoon. Sama tuli esille Aholan (2013, 87) tutkimuksessa: ohjattuun piiriin tullaan puhumaan kirjasta.

Keskustelu tutkimukseni ohjatussa ryhmässä käytiin aina samalla kaavalla: Vetäjä kertoi ensin hiukan teoksen taustatietoja ja sen jälkeen oli kierros, jossa jokainen vuorotellen kertoi omasta lukukokemuksestaan ja vaikutelmistaan, osa myös luki kirjasta valitsemiaan katkelmia. Muutamat olivat valmistautuneet kokoontumiseen tekemällä muistiinpanoja kertomisensa tueksi. Saman kaavan toistuminen kerrasta toiseen ei tuntunut häiritsevän useimpia ryhmäläisistä, pikemminkin päinvastoin. Myös Aholan (2013, 88) tutkimuksen mukaan säännöllisyys ja kokoontumisten toistuminen samalla kaavalla koettiin ohjatuissa piireissä selvästi positiivisena. Kuitenkin muutama olisi toivonut enemmän vaihtelua kirjakeskusteluun:

Joskus keskustelussa voisi olla ennalta sovittu(ja) teema/näkökulma - tai voisi olla muuten luettaviin kirjoihin liittyviä rajauksia. Keskustelun toistuessa aina samalla sapluunalla tuntuu joskus että jotain oleellista voi jäädä kokonaan käsittelemättä. (K)

Vapaiden ryhmien keskusteluissa oli suurta vaihtelua sekä ryhmien välillä että saman ryhmän sisällä kokoontumiskerrasta toiseen. Kuten ohjatussa piirissä, myös vapaan ryhmän kirjaan keskittyvä keskustelu saattoi kurinalaisimmillaan kestää noin puolitoista tuntia. Kuitenkin mitä paremmin jäsenet tunsivat toisensa, sitä enemmän korostui tapaamisen sosiaalinen merkitys ja henkilökohtaiset asiat veivät tilaa ja aikaa kirjakeskustelulta. Kaikkien vapaiden ryhmien haastateltavat vahvistivat tämän. "Siinä välillä kyllä rönsyillään jossakin muuallakin, siis ei ole niin, että heti mennään siihen kirjaan", totesi yhden vapaan ryhmän haastateltava, ja toisen ryhmän jäsen vahvisti "rönsyilyn" voimaa:

No jaa, se [kirjasta puhuminen] voi mennä hyvinkin ohimennen mutta voi mennä tunninkin jopa. Mutta se on hyvin, jos tunti puhutaan kirjasta nykyään. Siellä on ensin henkilökohtaiset kuulumiset, ja sitten on tämä ateriointi, ja silloin pitää kaikki ne finessit löytää myös siitä ateriasta. Ja sitten joku huomaa että hei, meillä on piiri, ja sitten ruvetaan puhumaan kirjasta! Mutta kyllähän se on pikkuhiljaa ihan pakko huomata että ahaa, meillä on tässä asiaa, jonka ympärillä olemme.

Vaikka ihmissuhteiden hoitamista ja ystävien tapaamista pidettiin lukupiirikokoontumisen tärkeänä osana, tuli muutamissa vastauksissa esille myös tarve keskittyä nykyistä enemmän varsinaiseen aiheeseen:

Tietenkin pitää se keskustelu rönsyillä muutenkin, muuallakin, mutta ehkä siinä vähän enemmän sais olla sitä pohdiskelua ja mielipiteiden vaihtoa. Jos on kerta sovittu joku, että mitäs luetaan. Sais sitä olla... kaikilla on kyllä hirveesti asioita, monta muutakin asiaa. (H)

5.2 Keskustelu kirjan avaajana

Linko (1997, 191–192) jakaa fiktiivisen teoksen vastaanottoprosessin osiin seuraavasti: Lukija toteuttaa lukemistapahtuman (1), jonka perusteella muodostuu hänen lukukokemuksensa (2). Emotionaalisesti merkittäväksi osoittautuvaan lukukokemukseen sisältyy lukijalla eläytymistä ja muistamista. Lukemisprosessi jatkuu teoksen keskeisimmän sisällön kiteyttämisen (3) ja kokonaismerkityksen arvioimisella (4). Lopuksi lukija liittää teoksen tarjoaman lukuelämyksen kirjailijaan (5). Näistä prosessin vaiheista kolmessa viimeisessä lukupiiri voi olla osallisena. Keskustelussa kiteytetään teoksen keskeistä sisältöä ja arvioidaan sen merkitystä, usein myös liitetään teos tekijäänsä ja tämän mahdolliseen muuhun tuotantoon sekä laajempiin yhteyksiinsä.

Ahola (2015, 26) toteaa lukupiirien keskusteluissa toistuvan aina kolme elementtiä: arvottaminen, analyysi ja rönsyily. Kuten edellisestä luvusta käy ilmi, rönsyilyllä tarkoitetaan lähinnä puhetta kirjan ulkopuolelta. Arvottaminen ja analyysi ovat jo itse asiaa, ja usein juuri tuossa järjestyksessä. Kun lukupiirissä päästään kirjakeskustelun alkuun, voi kirjan käsittely vapaassakin ryhmässä olla melko perusteellista. Yksi haastatelluista kuvaa oman ryhmänsä tapaa käsitellä luettua kirjaa:

[...] jossakin vaiheessa otetaan kirjat esille ja monestihan se lähtee jotenkin niin, että kysellään, että tykkäsitkö, ja minkälaisia ajatuksia herätti. Että joku avaa pelin ja siitä lähtee, ehkä niin että ensin yleinen keskustelu, että mitä yleensä tykkäsi tästä kirjasta ja lukkeeko tämäntyyppisiä kirjoja, ja jaksoin lukea loppuun / en jaksanut lukea loppuun / tuntu tosi pitkäveteiseltä, - ja sitten mennään tämmösiin yksityiskohtiin kuten lukujen otsikointi, ja sitten tämmösiä, että sivulla se ja se tämä sano niin ja niin, että miten te sen ymmärsitte; että lähetään sitte käymään läpi.

Kirjakeskusteluksi ei siis riitä pelkkä ruusujen ja risujen antaminen kirjalle, vaikka sillä voikin päästä alkuun. Kirjan yleisarvosanan antamisen lisäksi keskustelunavauksena voi hyvin toimia ryhmän jäsenten lukutottumusten ja -mieltyymysten läpikäyminen. Onko käsiteltävänä olevan kirjan lajityyppi tuttu ja turvallinen, virkistävä poikkeus vai outo ja ehkä hankalaksi koettu luettava. Yleensä aluksi myös selvitetään, ovatko kaikki saaneet kirjan käsiinsä ja ehtineet ja jaksaneet lukea sen loppuun, vai onko mahdollisesti joku jättänyt kirjan jostakin syystä kesken.

Kirjan henkilöiden arviointi ja analysointi voi olla yksi kiinnostava muoto syventää lukukokemusta. Yksi haastatelluista toi tämän erityisesti esille: "Aika paljon me ehkä analysoidaan niitä henkilöitä. Että mennään vähä niinku pään sisälle enemmän. Ja sitte sitä, että herättääkö tämä sympatiaa vai onko vastenmielinen tyyppi." Omassa lukupiirissäni on käytössä luetuista kirjoista täytettävä Lukupiirin päiväkirja (Vuohelainen, 2006), johon vuorotellen kirjoitetaan arviointeja ainakin osasta luettuja kirjoja. Kirjassa esimerkiksi arvioidaan henkilöiden kiehtovuutta, miellyttävyyttä tai vastenmielisyyttä sekä pohditaan samastumiskohteita aivan kuten niitä voidaan pohtia keskustelussakin. Tosin ryhmässäni kirjoitusinto vaikuttaa selvästi vähäisemmältä kuin into keskustella kirjasta, ja varsinkin viime aikoina on ollut vaikeaa löytää vapaaehtoista arvioinnin kirjoittajaa. Oman suosikin tai samastumiskohteen valinta kirjan henkilöistä voi myös olla tapa päästä keskustelun alkuun.

Ihmisillä on taipumus lukea samasta tekstistä eri asioita, ja keskustelu avaa uusia näkökulmia ja näkymiä kirjaan. " [...] toinen ei välttämättä ollenkaan huomaa jotain asiaa ennen kuin toinen ottaa sen puheeksi. Että löydetään aina jotain uutta siitä tekstistä." (H) Reseptiteorian taustalla vaikuttaneen hermeneuttisen käsityksen (ks. luku 1.3) mukaan lukija tulkitsee lukemaansa sen hetkisen ymmärryksensä turvin ja ymmärryksen lisääntyessä muuttaa tulkintaansa, mikä taas johtaa lisääntyneeseen ymmärrykseen jne. (Korhonen 2008, 29). Voisiko lukupiirikeskustelun nähdä tämän *hermeneuttisen kehän* vauhdittajana, tuohan se lukijan ja tekstin lähentymiseen uusia aineksia ja näkökulmia. Lukijan arvio ja käsitys kirjasta voi muuttua tai ainakin tarkentua keskustelun myötä. Yksi haastatelluista pohti, että tuleeko aina tuottaa oma näkemys esille, jos se vaikuttaa poikkeavan selvästi enemmistön mielipiteestä.

Ja yks, minkä mä ite huomasin [...] , että kun samasta kirjasta voi olla periaatteessa montakin mieltä. Jostakin kohdasta ei ehkä tykkää tai itelläkin voi olla ehkä semmonen vähän kaksjakonen suhtautuminen kirjaan, niin se on niin jännä, että minkä puolen ite tuo siitä esille. Että menneekö se ryhmän mukkaan, vai tuoko siitä oikeesti esille oman mielipiteen.

Lukupiiriläiset arvostavat keskustelussa avautuvia uusia näkökulmia kirjaan, mutta myös oman mielipiteen ja tulkinnan jakaminen toisille koetaan usein antoisana. Yksi haastatelluista toteaa:

Minusta on tosi mukavaa, että ite pystyy toisillekin aina tuomaan sellasta uutta ajatusta jostain luetusta kirjasta, jotakin sellasta, mitä se ite ei oo huomannu. [...] Yksi ryhmäni jäsen sanoi, että sun kommenttejas on aina hauska kuunnella, että jatka samaa rataa. Että siinä mielessä se oli mukava. Ja sitte että jos lukee paljon, niin se on musta tosi tärkeetä, että pystyy jakamaan tätä harrastusta toisten kanssa.

5.3 Hyvä lukupiirikeskustelu

Hartley (2002, 74) määrittelee hyvän lukupiirikeskustelun koostuvan neljästä asiasta: onnistuneesta kirjavalinnasta, sopivasta mielipiteiden kirjosta, keskustelijoiden hankkimista tausta- ja lisätiedoista sekä turvallisesta tunnelmasta ryhmässä. Asian voi tiivistää noin, vaikka vaikuttavia tekijöitä lienee enemmänkin. Selvittelen tässä luvussa näkemyksiä ja kokemuksia hyvästä keskustelusta lukupiirissä ja peilaan ”onnistuneen kirjavalinnan” ja ”sopivan mielipidekirjon” merkitystä keskusteluun lukemisen tutkimuksen kautta.

Se, kuinka kiinnostavaksi keskustelu luetusta kirjasta lukupiiritapaamisessa kulloinkin muodostuu ja kuinka antoisana osallistujat sen kokevat, on monen tekijän summa. Asiaan vaikuttavat ulkoisetkin seikat kuten kokoontumispaikka ja sen ominaisuudet, esimerkiksi rauhallisuus ja häiriöttömyys, kuuluvuus ja sopiva lämpötila. ”Joskus kuuluvuus on heikkoa – pitkä pöytä, koliseva ympäristö, kaikkien sanottavaa ei kuule” (K), toteaa yksi ravintoloissa kokoontuvan lukupiirin jäsenistä. Myös osallistujajoukon vireydellä ja aktiivisuudella on merkitystä. Esimerkiksi jos edellisestä tapaamisesta on hyvin kauan, voi yksinkertaisesti olla ”liikaa” muuta puhumista. Ryhmän ilmapiirillä ja dynamiikalla on osuutensa. Hyvä keskustelu edellyttää luottamuksellisuutta ja ainakin jossain määrin vapautunutta tunnelmaa. Toisaalta voi ajatella, että ryhmät, joissa ilmapiiriasiat eivät ole kunnossa, joko hajoavat tai muuttavat muotoaan ennen pitkää.

Tutkimieni lukupiirien jäsenet olivat hyvin tyytyväisiä omien ryhmiensä keskusteluilmapiiriin. Ilmapiiriä määriteltiin kyselyaineistossa häkellyttävän monilla positiivisilla adjektiiveilla kuten rento, vapautunut, kuunteleva, arvostava, leppoisa, miellyttävä, avoin, kannustava, hyväksyvä, salliva, suvaitseva, innostava, asiallisen ystävällinen, lämmin, pohtiva, kulturelli ja epävirallinen. ”Ilmapiiri on hyvä ja kaikki ovat samanarvoisia, ts. kukaan ei jyrää” (K), totesi yksi tutkituista. Vaikka osallistujat ovat luonteeltaan erilaisia, nähtiin tärkeänä, että kaikilla oli ainakin mahdollisuus puheenvuoroihin tasapuolisesti. ”Kaikki eivät kuitenkaan aina jaa lukukokemustaan – se voi poiketa kovastikin toisten mielipiteistä” (H), pahoittelee yksi tutkituista. Arvioidessaan omaa rooliaan ryhmässä jotkut myönsivät olevansa enemmän hiljaisia kuuntelijoita kuin aktiivisia puhujia: ”Olen mukana kuuntelulla useimmiten. Kiva, kun saan kuulua joukkoon.”(K) Aktiivisia keskustelijoita lukupiireissä kuitenkin riitti niin, että osa joutui paremminkin hillitsemään puhehalujaan. ”Osallistun aktiivisesti keskusteluun ja yritän pitää mielessä, etten veisi liikaa tilaa, vaan sopivasti, puhelias kun olen” (K), arvioi yksi lukupiiriläinen omaa rooliaan. Yhdellä haastatelluista oli kokemusta myös kirjakaupan lukupiiristä, ja tuon kokemuksen perusteella hän arvosti oman piirinsä keskustelun tasapuolisuutta. ”Yks mikä oli siinä [kirjakaupan] piirissä, mikä mua häiritsi hieman, oli tosiaan, että vetäjät toi niin paljon sitä omaa mielipidettään esille. No kuka tykkää siitä, kuka ei! Siinä jää sitte ite vähän paitsioon.”

Yksikään tutkituista ei tuonut esille mitään ilmapiiriongelmaan viittaavaa ryhmänsä osalta. Keskustelun todettiin olevan avointa, antoisaa, lukukokemusta syventävää, uusia näkökulmia tuovaa, intensiivistä ja vilkasta, mutta toisaalta joidenkin mielestä myös usein turhan pinnalliseksi jäävää: ”Keskustelut eivät ole useimmiten ehtineet syvällisempiin analyyseihin mutta aina eivät kaikki ole vielä ehtineet lukeakaan ko. kirjaa”. (K) tai ”Joskus odottaisi vähän enemmän analyttistä ja vertailevaa keskustelua.”(K)

Eniten antoisan keskustelun syntymiseen yleensä vaikuttavat kuitenkin luettavana oleva kirja sekä lukijat itse. Fenomenologisen kirjallisuudentutkimuksen perustaja Ingarden toteaa lukijan tehtävänä olevan herättää teksti eloon, puhaltaa henki kuolleisiin kirjaimiin, siis konkretisoida teos (ks. luku 1.3). Koska jokaisella on erilainen persoonallisuuden rakenne ja elämäkokemus, jokainen myös konkretisoi teoksen omalla yksilöllisellä tavallaan. Lukutapahtumassa kohtaavat teksti, lukijan nykyhetki ja hänen menneisyytensä: lukija

sukeltaa kirjan tekstin lisäksi omaan sisäiseen maailmaansa (Nampajärvi 2002, 50). Reader-response -teoreetikko Holland nimittää lukijan ja tekstin kohtaamista *transaktioksi*, jossa lukijan oma sisäinen ja toisinaan ehkä tiedostamatonkin maailma saa ilmaisunsa kielellisessä muodossa tuottaen usein terapeuttisen kokemuksen. Kirjallinen teksti toimii lukulamppuna, jonka valossa lukija lukee itseään. (Alanko-Kahiluoto 2008, 213–214.) Jokisen (1999, 238) sanoin kirjassa kerrotut tarinat auttavat lukijaa selvittämään ja jäsentämään elämänvaiheitaan ja muodostamaan yksilöllistä tarinaa, josta tavallaan tulee yhtä kuin lukijan identiteetti.

Fiktiolle löytyy siis kaikupohjaa jokaisen yksilöllisestä kokemus- tai tietomaailmasta, ja juuri tuon kaikupohjan erilaisuus tekee kirjasta keskustelemisen antoisaksi ja merkitykselliseksi. Jokainen lukija täyttää teoksen aukkokohdat, epämääräisyyskohdat, omalla tavallaan, hän voi esimerkiksi täydentää niistä osan, mutta jättää toiset täydentämättä. Samakin lukija voi eri lukukerroilla konkretisoida tekstin eri tavoin. (Kirstinä 1984, 117.) Tämä antaa keskusteluun syvyyttä ja erilaisia näkökulmia. "Sillä tavalla, että jos jää joku avoimeksi siinä, niin kuin monesti jää, että ei oikein tiä, että mitä te aattelite tästä asiasta ja tekikö se oikeesti noin, ja oliko tämä totta vai oliko tämä unta?", pohtii yksi haastatelluista keskustelussa jaettavia asioita.

Aholan (2013, 95) tutkimuksessa, aivan kuten omassanikin, tutkittavat tuovat esiin sen, kuinka tärkeitä erilaiset näkökulmat ja monipuoliset lukukokemukset ovat kirjakeskusteluissa. Ahola pohtiikin ristiriitaa, mikä syntyy erilaisten näkökulmien kaipuusta ja toisaalta siitä, että vapaissa lukupiireissä osallistujajoukko on usein kuitenkin varsin homogeenista. Mielestäni hän osuu asian ytimeen todetessaan, että syvälliset henkilökohtaiset keskustelut ovat ehkä mahdollisia vasta kun ihmisten elämässä on riittävästi yhteisiä piirteitä. Vaikka ryhmä olisi homogeeninen iän, koulutuksen tai sosioekonomisen aseman suhteen, kaikilla on kuitenkin omat elämäkokemuksensa, luonteensa ja suhtautumistapansa asioihin, mikä luo riittävästi kirjavuutta antoisia keskusteluja ajatellen. Keskustelun rikkaus riippuu paljon myös siitä, kuinka avoimesti keskustelijat rohkenevat paljastaa tunteuksiaan ja tulkintojaan, tulevathan he samalla paljastaneeksi jotakin myös itsestään. Toisaalta ryhmän heterogeisuus ja se, että ryhmäläiset eivät kovinkaan hyvin tunne toisiaan, ei välttämättä häiritse keskustelun syntymistä, tai sitten henkilökohtaisimpien asioiden jakamista ei aina kaivatakaan:

Haastateltavani, joka kuului ohjattuun piiriin, tutkimukseni ryhmistä varmasti kaikkein heterogeenisimpään, toteaa:

Että sikäli tuossa [...] piirissä kyllä täyttyy se ajatustenvaihtotarve. Että se, minkä kirja parhaimmillaan synnyttää, että mä haluan puhua tästä jonkun kanssa, niin siellä se kyllä toteutuu. [...] Hyvin harva siinä rupeaa mittään kovin henkilökohtasta puhumaan. Että kaikkien nimiä ei tiedä, mutta ajatukset saattaa tietää jostakin kirjasta.

Fenomenologisen teorian tavoin reader–response -teoreetikko Iser esittää, että tekstin luonnosmaisuudesta johtuen lukijalta edellytetään tekstissä olevien epämääräisyyskohtien täydentämistä. Kirjailija voi ohjailla lukijaansa tekstiin jättämiensä aukkojen avulla, hän tavallaan antaa kirjansa lukuohjeet sillä, mitä jättää sanomatta. Löytääkseen tekstin lopullisen merkityksen lukijan on siis herkällä korvalla seurattava tekstin antamia ohjeita. (Alanko-Kahiluoto 2008, 224–225.) Tekstiin sisältyvistä ”lukuohjeista” huolimatta kahta samanlaista tulkintaa ei voi olla juuri siksi, että jokainen täyttää tekstin aukkoja omasta taustastaan ja lähtökohdistaan käsin. On myös mahdollista, että lukija ei aina haluakaan tunnollisesti noudattaa tekstin antamia ohjeita, vaan tietoisesti päättää lukea ohjeiden vastaisesti tai seurata ohjeita vain osittain. (emt. 226–227.)

Sekä tulkintojen että lukutapojen moninaisuus on kirjakeskustelun kannalta rikkaus. Ihmiset kiinnostavat huomiota erilaisiin asioihin. Joku lukee tarkasti jokaisen sanan siinä missä toinen hotkii kirjan mahdollisimman nopeasti. Yksi haastatelluista toteaa:

Jotkut lukee selvästi enemmän ajatuksella, toiset lukee niin, että ei niin mieltä tai palaile. Itse monesti kuulun ehkä niihin. Että siinä keskustelun kuluessa monesti hoksaa, että oikeasti tuo olikin varmaan noin, tai oikeasti... mutta siis että ai tuon voi nähdä noinkin.

Ingardenin *fenomenologisen variaation* käsite viittaa siihen, että saman teoksen eri tulkintoja vertaamalla on löydettävissä ”itse teos”: teoksen olennaiset piirteet, jotka toistuvat eri lukijoiden tulkinnoissa (Alanko-Kahiluoto 2008, 212). Lukupiireissä käytävän keskustelun voi siis nähdä ”itse teoksen”, kirjan ytimen, etsimisenä, kun lukijat vertailevat tulkintojaan. Tämä ydin, *teoksen identiteetti*, vaikuttaa siihen, kuinka hedelmällisen pohjan se tarjoaa kirjasta käytävälle keskustelulle. Jos tulkinnat eivät poikkea toisistaan, on teos joko ”liian

valmiiksi” kirjoitettu, tai lukijat eivät ole paneutuneet riittäväällä antaumuksella tehtäväänsä tulkitsijoina. Lagercrantz (1986, 8) mainitsee kirjailija Joseph Conradin todenneen kirjailijan kirjoittavan teoksesta vain puolet, toinen puoli on lukijan vastuulla. Näinpä Lagercrantzin mukaan (Timo Hämäläisen suomentamana) kirjan lopullinen laatu riippuu lukijan lahjakkuudesta ja rakkaudesta lukemiseen. Hän paheksuu kirjailijoita, jotka ovat unohtaneet jättää lukijalle tilaa kirjan luomistyössä:

[...] James Joyce ja Marcel Proust kuluttavat itse kaiken hapen! Kukaan ei pysty lukemaan kuin palasen Odysseusta tai Kadonnutta aikaa etsimässä saamatta tukehtumisoireita. Nämä kaksi ovat ottaneet vanhanaikaisen kertomataiteen ja sen yhteisyyden hengiltä.

Odotushorisontilla tarkoitetaan niitä kriteerejä, joiden perusteella lukijat arvioivat, tulkitsevat ja arvottavat kirjallisia tekstejä tiettyinä ajankohtana (Hosiasluoma 2016, 654). Reseptiotutkimuksen kehittäjän Jaussin mukaan teoksen taiteellinen arvo riippuu sen vaikutuksesta yleisöön. Hän käyttää *esteettisen etäisyyden* käsitettä tarkoittaen sillä lukijan omaksuman odotushorisontin ja uuden teoksen odotushorisontin välistä etäisyyttä. Viihdekirjallisuus on usein muodoltaan kaavamaista, sovinnasta ja ennakoitavaa, eikä etäisyyttä horisonttien välille synny, toisin kuin taiteelliselta arvoltaan merkittävässä kirjallisuudessa. Mitä suurempi on odotushorisonttien välinen etäisyys, sitä merkittävämpi teos on kyseessä. (Alanko-Kahiluoto 2008, 229.) Kirjoista käytäviä keskusteluja ajatellen tuntuu selvältä, että ennalta arvattavissa olevan teoksen analysointi on vähemmän kiinnostavaa ja antoisaa kuin keskustelu kirjallisuutta uudistavasta teoksesta, jossa lukija kokee etäisyyttä odotushorisonttien välillä. Tietenkään mikään ei estä lukupiiriä tästä huolimatta tarttumasta mihin tahansa kirjaan!

Lukijan roolin korostaminen teoksen merkityksen antajana – rajaton tulkinnanvapaus – voi toisaalta johtaa hyvin yksilöllisiin ja suorastaan omalaatuisiin tulkintoihin ja supistaa näin myös teoksen merkityksen täysin yksilölliseksi. Tällöin keskustelu omasta lukukokemuksesta on vaikeaa, koska kokemuksilla ei ole paljoakaan yhteistä. Toinen ääripää on ehdoton tekstikeskeisyys, jonka mukaan tekstillä on vain yksi oikea merkitys, jonka lukija toivoo löytävänsä. Käyttökelpoisin näkemys lukemisesta löytyy jostakin näiden ääripäiden väliltä, jolloin lukijat myös voivat keskustella lukukokemuksistaan ja vertailla niiden eroja. (Koskela & Lankinen 2003, 24–25.) Kautto (2002, 77) muistuttaa, että vaikka

ei ole olemassa vain yhtä ainoaa oikeaa tulkintaa, eivät kaikki tulkinnat silti väistämättä ole hyviä. Tulkinnan uskottavuus riippuu perusteluista: hyvän tulkinnan väittämät ovat perusteltavissa tekstin avulla, huono tulkinta rönsyilee omia reittejensä. Tulkinta vaatii siis lukijalta varsin syventyvää lukemista ja ajattelua.

Hyvästä keskusteluilmapiiiristä huolimatta keskustelussa voi joskus olla vaikeaa tuoda esille ja puolustaa omaa tulkintaa, ainakin jos se poikkeaa kovin paljon muista tulkinnoista. Oman näkemyksen perustelu ja selventäminen toisille voi vaatia vaivannäköä ja joskus rohkeuttakin, mutta antaa syvyyttä keskustelulle ja avaa uusia näkökulmia muille keskustelijoille.

[...] niin vetäjä sanoi, kun mä istuin siinä päässä, että aloita sinä. Ja kun mä en tykänny siitä kirjasta yhtään, ja kaikki muut tykkäs ihan hirveesti! Että siis niinku tällastakin saattaa olla, että ihan eriävä mielipide yhdellä ihmisellä, ja kaikki muut on sammaa mieltä. Että aika jännä. [...] Ehkä sitä ruppee itekin ajattelemaan sitä kirjaa vähän eri kantilta, kun toinen tuo tämmöstä ja tämmöstä näkökulmaa esille. Että oisko se sittenkin ollu ihan hyvä. Joskus vain sattuu että oma mieliala ei kerta kaikkiaan passaa. (H)

Lukijoiden keskenään erilainen *kirjallinen kompetenssi* – siis esimerkiksi taito liittää teksti tiettyyn kirjallisuudenlajiin tai tunnistaa siitä intertekstuaalisia viittauksia – on merkityksellinen lukupiirikeskustelun antoisuuden kannalta. Ryhmässä voidaan jakaa kirjallista tietämystä: kun tekstien väliset viittaukset eivät ole kaikille tuttuja, yhteyden ymmärtäneet pääsevät rikastuttamaan toistenkin lukukokemusta. Toisaalta jos ryhmän kirjallinen kompetenssi on kovin eritasoinen, voi muodostua opettaja–oppilas -asetelmia, mikä ei ryhmän toiminnan kannalta useinkaan ole ihanteellista. Joka tapauksessa sekä lukupiirin myötä tavallisesti lisääntyvä lukemisen määrä että lukupiirissä käytävä keskustelu ovat omiaan kehittämään lukijan kirjallista kompetenssia.

Usein lukupiirikokoontumisessa on paikalla niitäkin, jotka eivät ole lukeneet keskustelun kohteena olevaa kirjaa, ja se on toki hyväksyttävää kaikissa ryhmissä. Rajoitetaanko silloin keskustelua ja varotaan tekemästä paljastuksia lukunautinnon kannalta tärkeistä asioista? Tässä näkemykset hajosivat. Yksi haastatelluista piti suorastaan kirjanystävän merkinä sitä, ettei kirjan juonta loppuratkaisusta puhumattakaan paljasteta, jos paikalla on yksikin, joka ei ole lukenut kirjaa kokonaan. Hän korosti, että kirjasta voi keskustella muutenkin.

Sitte yks, mikä liittyy tähän lukemattomuuteen, että jos ei oo kerinny lukea, niin siellä ei kukaan tee sitä, että kertoo loppuratkaisun valamiiksi. Että kaikki sanoo, että jos joku ei oo luku, niin okei, mä jätän tämän kertomatta, että saa lukkee ite. Että se on musta sellanen kirjanystävän merkki, että ei paljasta sitä loppuratkaisua. Että jos toinen haluaa sen ite lukea kokonaan loppuun, niin on sitte mahdollisuus....se on aina, että miten siitä kirjasta kertoo. Että jos kertoo omasta lukukokemuksestaan, eikä valmiina tarinana toisille sen kirjan.

Suurempi osa tutkituista – haastatelluista tai muuten tästä asiasta kantansa kertoneista – oli kuitenkin sitä mieltä, että kun kerran on kokoonnuttu luettua tai ainakin luettavaksi sovittua kirjaa ruotimaan, on lukupiirin syytä tehdä se paljastuksia kaihtamatta: joka ei ole kirjaa lukenut, pitääköön sen tappionaan. Keskustelun kannalta voi, kirjasta riippuen, olla todella köyhdyttävää, jos kaikesta ei voi puhua avoimesti. "Joo, ei säästellä mitenkään paljastuksia", totesi erään ryhmän haastateltava.

Lukupiiritapaamisessa mukanaolo ja keskustelun kuunteleminen silloinkin, kun kirjaa ei ole itse ehtinyt lukea, voi koitua oman lukukokemuksen kannalta antoisaksikin. Yksi haastatelluista toteaa:

Siinä voi olla sellanenkin rikkaus jälkeinpäin ajateltuna, että kun toinen on arvioinu ensin sen kirjan, ja sitte lukkee sen vielä ite, niin sitte pystyy kiinnittämään niihin asioihin huomiota, mitä se toinen on sanonu. Että saa niinkun sitä kautta enempi irti, että siinä mielessä.

Samoin yksi tutkituista kirjoittaa kyselylomakkeessa: "En ole ihan aina lukenut kirjaa, se ei ole haitannut. Mutta aina lukahalukkuus kasvaa tapaamisissa."

Hyvän keskustelun edellytyksenä Hartleyn määritelmässä mainitaan vielä keskustelijoiden hankkimat ja mukanaan tuomat tausta- ja lisätiedot. Kyselylomakkeen (liite 1) yhdeksännellä kysymyksellä selvitin valmistautumista lukupiiritapaamisiin. Noin puolet tutkituista kertoi ainakin toisinaan ennen kokoontumista etsivänsä lisätietoja kirjasta tai kirjailijasta, tavallisimmin netistä, joskus myös lehtien arvosteluista tai artikkeleista. Noin kolmannes kertoi valmistautuvansa tekemällä muistiinpanoja jo kirjaa lukiessaan tai miettimällä, mitä kirjasta voisi sanoa. Kaikki, jotka tässä tutkimuksessa kertoivat tekevänsä muistiinpanoja, kuuluivat ohjattuun lukupiiriin. Kolmannes valmistautui ainoastaan

lukemalla kirjan, mahdollisuuksien mukaan. Lähes kaikki ilmoittivat joko lukevansa tai ainakin pyrkivänsä lukemaan kirjan aina kun suinkin ehtivät ja saavat kirjan käsiinsä. Yksi lukupiiriläinen kuitenkin totesi: ”Valitettavasti monesti jää lukematta, kun ei ole kirjaa saatavana.” (K)

Kirjakeskusteluihin samoin kuin piirien toimintaan muutenkin oltiin pääosin tyytyväisiä kaikissa tutkituissa ryhmissä, mutta silti, yhden tutkitun sanoin: ” [...] ehkä siitä kirjoista keskustelemisesta voisi keskustella.” (K)

6 LUKIJAYHTEISÖÖN KUULUMISEN SYITÄ

Tässä luvussa pyrin vastaamaan kolmanteen tutkimuskysymykseen, ”Miksi lukijayhteisöön kuulutaan ja mistä syistä lukupiirit ovat nyt niin suosittuja?” Näihin asioihin hain vastausta erityisesti kyselylomakkeen (liite 1) kymmenennellä kysymyksellä, jossa pyydän tutkittavaa luettelemaan syitä osallistua lukupiiriin. Myös haastatteluissa yhtenä teemana (liite 2) oli lukupiiritoimintaa motivoivat tekijät. Lisäksi muiden kysymysten yhteydessä tuli esille paljon tähän aiheeseen liittyvää aineistoa.

Materon ym. (2010, 8) mukaan lukupiirien suosion salaisuus on niiden kyky täyttää monenlaisia tarpeita. Myös oma käsitykseni on, että toiminta muodostaa kokonaisuuden, jossa yhdistyvät sopivassa suhteessa osallistujalle tärkeä lukemisharrastus ja sosiaalinen ulottuvuus, mahdollisesti joillakin lisävivahteilla höystettynä. Analyysin selkiyttämiseksi jaoin kuitenkin tutkittavien vastaukset lukupiiriharrastuksen syistä karkeasti neljään ryhmään, ja käsittelen kutakin ryhmää ensin erikseen. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat sosiaaliset syyt, toiseen kirjaan liittyvät syyt ja kolmanteen lukupiirikeskusteluun liittyvät syyt. Neljänteen ryhmään luokittelin muut lukupiirien pariin innostavat seikat. Tämän luvun lopussa pohdin myös syitä lukupiirien suureen suosioon juuri nyt, viime vuosituhannen lopulla ja 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä.

6.1 Sosiaaliset syyt

Noin kaksi kolmasosaa tutkimukseni osallistujista kertoi yhdeksi lukupiirissä käyntinsä syyksi toisten ihmisten tapaamisen. Vastauksia, joissa syitä lueteltaessa mainittiin ”hyvä ryhmä” tai ”mukava seura”, oli kaikkien neljän lukupiiriryhmän jäsenillä. Sen sijaan ystävistä ja ystävien tapaamisesta puhuttiin vain kahden kauimmin toimineen vapaan piirin vastauksissa. Vaikka kaikki piirit ovat aloittaneet toimintansa kirjaharrastuksen ympärillä, vuosien ja vuosikymmenten ajan toimintaansa jatkavat ryhmät muotoutuvat helposti ystäväporukoiksi, joissa ihmissuhteet syvenevät ja niiden merkitys lukupiirikokoontumisissakin kasvaa.

Kahdessa pisimpään toimineessa ryhmässä myös jäsenten keski-ikä oli muita tutkimuksen ryhmiä korkeampi, joten eläkkeellä olevien osuus oli näissä ryhmissä suurempi kuin piireissä keskimäärin. Lukupiirikokoukset tarjosivat tilaisuuden sosiaalisiin kontakteihin, jotka eläköitymisen myötä olivat saattaneet muuten vähentyä.

Ryhmän samanhenkisyttä ja yhteenkuuluvuutta, lämpöä ja rentoa tunnelmaa korostettiin monessa vastauksessa. Pari osallistujaa toi esille yksinäisyytensä, sosiaalisten kontaktiensa vähyyden, mihin lukupiiri toi helpotusta. Myös virkistys, ryhmän voimaannuttava ja arjesta irrottava vaikutus tulivat esille. Tämän tutkimuksen nimessä oleva lainaus ”Mulla on niin kauhee stressi, että mun oli pakko päästä tänne!”, oli oman lukupiirini erään jäsenen huokaus hänen tullessaan kokoontumiseemme. ”Se on kuitenkin aina sitte joka kerta jossain mielessä semmonen elähdyttävä tuo meidän tapaaminen, siinä on jotakin semmosta... mystiikkaa?” pohti yksi haastatelluista. Varsinkin lapsiperhearkea eläville lukupiiritapaamisella oli merkitystä hengähdyshetkenä: ”Lukupiiri on minun oma harrastukseni ja vastapainoa perheen yhteisille puuhille”, (K) totesi yksi tutkituista.

Korhonen (2011, 52) kirjoittaa ryhmien merkityksestä kulttuurisessa traditiossa ja toteaa ystävyuden olevan kaiken hyvän äiti: ”Maailman kulttuuriset traditiot ovat rakentuneet pienten ryhmittymien pohjalle. Sielun veljet ja sisaret ovat löytäneet toisensa, irronneet pitkien iltojen aikoina kauas vakiintuneesta maailmasta ja purjehtineet kohti uusia horisontteja.” Myös tutkittavani toivat esille, kuinka yhteisössä toimiminen avartaa ja kuinka ryhmään sitoutuminen tuo ryhtiä elämään. Jokinen (1999, 240) toteaa Maffesoliin (1991, 1995) viitaten, että nykyään ihmiset nauttivat yhteen kerääntymisestä melkein pä minkä tahansa syyn vuoksi. Jokapäiväisissä, ajallisesti ja paikallisesti rajallisissa yhteisöissä luodaan arkisille kokemuksille rakentuvaa yhteistä minuutta, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja jaettuja kokemuksia, Aholan (2013, 155) sanoin ”ainutlaatuista tapaa olla me”. Myös yksi tutkimukseni haastatelluista toi esille tällaisen kevyen yhteisöllisyyden saavuttaman suosion:

[...] onhan se [lukupiiri] mukava tapa kokoontua yhteen. Nykysten ei niin paljon ennää kylästellä välttämättä, ja sitte kaikki mitä on tämmöset niinku kynttiläillat ja mitä ne on, kynttiläkutsuja, mihin naiset kokoontuu, niin nehän vettää kans.

Ryhmään kuulumisen ja siinä toimiminen koettiin antoisana tarkkailupaikkana toisten ihmisten ja heidän ajatusmaailmansa suhteen. ”Piirin sosiaalinen erilaisuus on kiinnostavaa”, pohti yksi kyselyyn vastanneista. Lukupiiriin osallistumista pidettiin myös ”intensiivisenä tapana kurkistaa ihmisten ajatusmaailmaan” (K) ja keinona huomata uusia puolia ystävistä ja muista jo ennestään tutuista ihmisistä. Merkitystä oli myös kuulumisten vaihtamisella ja siten ajan tasalla pysymisellä, siis ankkuroitumisella sosiaaliseen yhteisöön ja sen tapahtumiin.

6.2 Kirjaan liittyvät syyt

Kirjaan liittyviä syitä käydyssä lukupiirissä oli kaikkien ryhmien tutkituilla vielä selvästi sosiaalisia syitä enemmän. Ainoastaan yksi tutkituista ei maininnut mitään kirjaan tai kirjallisuuteen liittyvää motiivia osallistumiselleen, vaan pelkästään sosiaaliset ja kulinaristiset syyt. Hän kuului ryhmistä vanhimpaan, jossa ystävyysuhteet tulivat muita ryhmiä korostuneemmin esille. Kuitenkin myös hänen vastauksistaan muualta kyselylomakkeesta kävi ilmi kirjan tärkeä osuus tähän harrastukseen. Kirjaan liittyviä syitä osallistumiselleen nimesivät eniten ohjatun piirin jäsenet ja toiseksi eniten vapaista piireistä tuoreimpaan ryhmään kuuluvat, eli osallistujat juuri niistä kahdesta lukupiiristä, joissa ystävyysuhteet olivat tämän tutkimuksen mukaan vähemmän merkittäviä.

Lukupiiriin osallistumisella haettiin haastetta omaan lukemisharrastukseen. Tutkituista puolet eli 16 vastaajaa kertoi lukupiiriin ansiosta lukevansa monipuolisemmin ja ”laadukkaammin” kuin aikaisemmin. Useissa vastauksissa todettiin, että lukupiiriin ansiosta tulee tartuttua sellaisiin kirjoihin, joita ei muuten lukisi. Yksi vastaaja muotoili: ”On mukava nähdä tavallista enemmän vaivaa lukemastaan”, millä hän mahdollisesti viittasi sekä lukupiiriin kirjavalikoimaan että kirjasta käytävään keskusteluun ja siihen valmistautumiseen alitajuisesti jo kirjaa lukiessa. Aholan (2013, 195) tutkimuksen mukaan tärkeä osa lukupiiriharrastajan kirjan lukemista on se, kun hän valmistautuu keskustelemaan siitä. Yksi Aholan tutkituista toteaa, että ”lukupiirikirjoja lukee jotenkin tietoisemmin, ja niiden sanomaan paneutuu enemmän”, minkä Ahola arveli johtuvan juuri siitä, että kirjasta joutuu myös sanomaan kantansa muille. Omassa tutkimuksessanikin lukupiiriin todettiin jäntevöittävä

lukemisharrastusta, tekevän siitä tavoitteellisemman. Kaksi tutkituista mainitsi ryhmän ansiosta lukevansa myös määrällisesti enemmän kuin muuten lukisi.

Kirjaan liittyviin syihin osallistua lukupiiriin kuuluivat myös kirjavinkit, joita ryhmien jäsenet saivat toisiltaan (ks. Koskivaara 2010, 171). Saadut lukuvinkit mainittiin syyksi osallistumiselle kaikissa ryhmissä, mutta huomiota herättävää oli, että aivan erityisen tärkeitä ne olivat yhdelle kolmesta vapaasta ryhmästä: tämän ryhmän yhdeksästä vastaajasta seitsemän mainitsi lukuvinkit. Kyseinen ryhmä kokoontui pääasiassa ravintoloissa ja joidenkin tutkittujen mukaan toisinaan ympäristö heikensi kuuluvuutta ja keskusteluun keskittymistä. Ryhmän keskustelut eivät siis vaikuttaneet olevan aina kaikkia osallistujia tyydyttäviä, joten ehkä tästä johtuen kirjavinkkien merkitys kokoontumisissa korostui.

Ohjatun piirin jäsenistä muutamat toivat esille vetäjän merkityksen kirjojen valitsijana ja kirjavinkkaajana. ”Kiva asia myös, että vetäjä on innostunut, ja itse lukee paljon ja kertoo myös muista kuin kohteena olevista kirjoista” (K), iloitsi yksi ohjattuun piiriin kuulunut ja toinen jatkoi: ”Hyvä kun joku on valinnut kirjat. Lukeminen on tavoitteellista. Luetaan myös uutuuksia. Kirjat valittu taitavasti, monipuolisesti.” (K)

6.3. Lukupiirikeskusteluun liittyvät syyt

Koskivaaran (2010, 171) mukaan tärkeimpänä syynä lukupiiriin kuulumiselle voi pitää oman, yksityisen lukukokemuksen avartamista, koska lukupiirissä saa uusia tulkintoja ja näkökulmia kirjaan. Tämän ajatuksen vahvistaa erään lukupiirin jäsen näin:

Jos kirjasta ei pääse puhumaan, menevät lukemisen herättämät impulssit hukkaan. Minän ja maailman kehityksen kannalta sellainen on tuhlausta. Lukupiirissä kaikki tietävät, mistä puhutaan, joten oivalluksia voi rauhassa pyöritellä ja täsmentää. Käsitys kirjan maailmasta laajenee, kun oma mielikuva kohtaa toisen, joka on kokonaan erilainen. (www.lukupiirit.fi.)

Kuitenkin tässä tutkimuksessa vain hiukan alle puolet kaikista tutkituista mainitsi kirjoista puhumisen syyksi lukupiiriharrastukselleen. Tämä oli mielestäni yllättävää: mainittiinhan kirja sinänsä lähes jokaisessa vastauksessa, ja lukupiiri tuo lisäarvoa lukemisharrastukseen juuri keskustelun kautta. Toisaalta samankaltainen tulos oli Aholankin (2013, 87) tutkimuksessa. Kirjoista keskustelemista, lukukokemusten vastaanottoa ja vertailua piti lukupiirin suurimpana antina ja ilon aiheena vain 32 prosenttia Aholan tutkimuksen kaikkien piirien vastaajista siinä missä ohjattujen piirien edustajista sentään 43 prosenttia.

Aholan tulos vastaa omankin tutkimukseni tulosta kirjakeskustelun merkityksellisyydestä ja sen eroista ohjatun ja vapaiden piirien välillä. Tutkimuksessani ne, jotka pitivät lukukokemuksen jakamista tärkeimpänä syynä osallistua lukupiiriin, kuuluivat joko ohjattuun piiriin tai vapaista piireistä nuorimpaan. Näille henkilöille lukukokemuksen jakaminen ja toisilta oppiminen uusien näkökulmien kautta oli ohjattuakin piiriä tärkeämpää. Tämä voi johtua ryhmän iästä: ystävyysuhteet eivät ole nuorena ryhmässä niin läheiset kuin pidempään toimineessa, joten kirja saa täydemmän huomion. Kerrasta toiseen samalla kaavalla toimivaan ohjattuun piiriin verrattuna keskustelu voi olla vapaampaa ja monimuotoisempaa, mikä koettiin antoisana.

”On mukava jakaa lukukokemus. Piiriläisten pitkä elämäkokemus ja omasta poikkeava ajattelu ja tausta tuovat usein tuoreita näkökulmia, ynnä hauskoja anekdootteja historiasta keskusteluun” (K), todetaan yhdessä vastauksessa. Eikä ainoastaan toisilta oppiminen ja uuden näkökulman löytäminen vaan myös oman kokemuksen avaaminen toisille motivoi osallistumaan.

Tavallaan siinä kun kertoo omia ajatuksiaan ja mielipiteitään siitä kirjasta, niin se syntyy aivan eri tavalla elämään, kun sen jakaa jonkun muun kanssa. Että se ei jää vain semmoseksi, että olen lukenut tämän kirjan, ja sitte pistää sen hyllyyn. Että siitä tulee sellanen vähän intensiivisempi keskustelu sitte ihan ajankohtaisistakin asioista tai historiasta tai ihmisten kohtaloista. Että se on se rikkaus, mikä siinä lukupiirissä oikeestaan on, että saa jakkaa niitä omia kokemuksia. (H)

Tämän saman kokemuksen jakaa romaanihenkilö toiselle Linda Olssonin romaanissa *Kun mustarastas laulaa* (Anuirmeli Sallamo-Lavin suomentamana):

[...] on olemassa kahdenlaisia lukukokemuksia, eivätkä ne ole keskenään ristiriitaisia. Ensinnäkin on oma, yksityinen kokemukseni. Sitten on meidän yhteisemme. Haluan sinun tietävän, että sain kirjastasi uuden ja vahvan elämyksen. Ja se sai minut pohtimaan eri puolia elämässäni. Olen sitä mieltä, että juuri se tekee kirjasta hyvän. Ja lisäksi se on vielä jotain, jonka me jaamme, sinä ja minä. (Olsson, 2015, 59–60.)

Ervasti (2009, 59–60) toteaa, että lukupiirit kiehtovat monia, jotka ovat jo ennen ryhmiin hakeutumistaankin lukeneet paljon, mutta joilla ei ole ollut ympärillään sopivia ihmisiä vaihtamaan ajatuksia kirjoista. Lukupiireissä on kuitenkin myös niitä, joilla lukeminen on jostakin syystä jäänyt vähemmälle ja jotka toivovat ryhmän avulla pääsevänsä paremmin sisälle lukemisharrastukseen.

Haanpää (2019, 106) pohtii kiinnostavasti sanataideohjaajana tekemäänsä havaintoa toisilleen ennestään ventovieraiden ihmisten helposta ryhmäytymisestä taiteen äärellä. Paitsi sanataideryhmissä, missä ihmiset kirjoitustehtävissä avaavat toisilleen haaveitaan, pelkojaan ja elämänsä käännekohtia, myös taidenäyttelyissä ennestään tuntemattomat ihmiset saattavat taideteoksen äärellä kertoa itsestään asioita, joita tavallisesti kerrotaan vasta pidemmän tuttavuuden jälkeen. Tämä varmasti koskee myös puhetta lukupiireissä:

Ehkä kyse on ylipäättään taiteesta. Taide, itse tehtynä tai koettuna, antaa mahdollisuuden sanallistaa jotakin itseä mietityttävää. Taide antaa luvan puhua isoista asioista: kuolemasta, rakkaudesta, ilmastonmuutoksesta, etiikasta, elämän tarkoituksesta. Taide on kaikupohja mutta myös turva: en minä välttämättä näin ajattele, mutta tuo taiteilija tuossa teoksessaan. Kuvaa, tekstiä, sävelmää tai teatteriesitystä ei voi tulkita vain yhdellä tavalla. Se antaa luvan sanoa ehkä. Ehkä asiat ovat näin, ehkä maailma on tällainen. Ehkä näinkin voisi ajatella. Taide voi myös näyttää uusia näkökulmia, jolloin omat käsitykset joutuvat testiin, ne on perusteltava uudelleen – tai niitä on muutettava. (Haanpää 2019, 106)

6.4 Muut syyt

Lukupiireistä kahdella toimintaan liittyi olennaisena osana ruokakulttuuri, yhdellä jäsenten kodeissa ja toisella ravintoloissa. Ravintoloissa kokoontuvasta ryhmästä noin puolet mainitsi uusiin ruokapaikkoihin tutustumisen tai yleensä ravintolaruokailun yhdeksi osallistumisensa syyksi. Myös kodeissa tapaamisten yhteydessä aterioivan ryhmän jäsenistä kaksi oli maininnut ruokakulttuurin ja viinin piirinsä vetovoimatekijänä.

Lukupiirin ja ruoan liitto on yleisestikin melko vahva niin Suomessa kuin muualla. Aholan *Ystäviä ja kirjoja* -teoksessa (2015), jossa hän esittelee lukupiirikeskusteluun erityisen sopiviksi arvioimiaan kirjoja sekä antaa kymmenelle Suomessa toimivalle lukupiirille tilaisuuden esitellä itseään ja toimintaansa, on kolmantena osa-alueena ruokareseptit ja leivontaohjeet. Ahola pitää ruokailua hyvin lukupiirin yhteyteen sopivana ensinnäkin siksi, että ruokapöydässä puhe luistaa helposti, ja toisaalta keskustelun johtaessa herkille alueille ateriointi voi toimia sopivana sivutoimintana. Sitä paitsi ruoka on esillä varsin paljon myös maailmankirjallisuudessa, milloin rakkauden ja huolenpidon symbolina, milloin traumojen ja vihan aiheuttajana tai vallan ja kontrollin välineenä. (Ahola 2015, 177.)

Kaksi tutkimukseni ryhmistä harrasti lukupiirikokoontumisten lisäksi yhteisiä teatteri- tai muita kulttuuriretkiä. Toinen näistä piireistä teki retken jollekin toiselle paikkakunnalle lähes vuosittain, joskus useammankin kerran vuodessa. Tämän ryhmän vastauksista noin puolessa pidettiin myös retkiä yhtenä syynä osallistua toimintaan.

6.5 Täydellinen kokonaisuus?

Ahola (2013, 92) pitää lukupiirissä käynnin olennaisimpina syinä sosiaalisen kanssakäymisen tarvetta, toimivan henkilökemian palkitsevuutta, yhdessä tekemisen iloa sekä pitkäaikaisen ystävyuden ylläpitämistä. Yhdessä tekemiseen sisältyy niin lukeminen ja siitä keskustelu kuin

ateriointi ja kulttuuritapahtumissa tai matkoilla käyntikin. Myös oman tutkimukseni mukaan lukupiirin viehätys koostuu monesta asiasta. Yksi haastatelluista toteaa: ”Välillä käyään ihan hyviä keskustelujaja! Ja sitte kun on johonkin alettu, niin varmaan ihmiset, vaikka ei oo mittään velvollisuutta käyä, mutta kyllä mie luulen, että tuossa on sellasia sitoutuvia ihmisiä, ja sitten mukava porukka on.” Kokonaisuus on riittävän rento ja väljä, mutta myös riittävän sitouttava.

Monesta eri tekijästä koostuu myös seuraavan haastatellun viehätys lukupiirissä käyntiä kohtaan:

Se on antoisaa! Minä veikkaan, että siinä on paljon semmosta samanhenkisyttä, innokkaita lukijoita, tietynlainen uteliaisuus, että jos tuo toinen on lukenu jonkun muun kirjan kuin minä, saa lukuvinkkejä, tai että mitä se tuo toinen on mieltä siitä kirjasta, mikä me kumpikin on luettu. Se voi tuoda aivan uusia ajatuksia jotakin luettua kohtaan. Tai innostaa sitte vaikkapa kokeilemaan, että hetkinen, minkähänlaisia tuon kirjailijan kirjat sitte on, saa vinkkejä. Se on sosiaalinen tapahtuma, jossa se kirja-asia yhittää. Niin mää luulisin. Tietenkin se yhdessäolo.

Haastateltu koki, että jonkin muunkin kuin kirjateeman puitteissa kokoontuminen voisi kiinnostaa ja yhdistää ryhmää jonkin aikaa, mutta erityisesti kirja ja kirjallisuus on osallistujille riittävän vahva yhdistäjä niin että lukupiiriin jaksetaan tulla kerrasta ja vuodesta toiseen. Lukupiirin toiminta koostuu useasta elementistä, joten helposti jokaiselle osallistujalle ainakin joku toiminnan osa-alue on riittävän motivoiva tekijä pitääkseen hänet ryhmässä mukana.

6.6 Miksi juuri nyt?

Tutkimieni lukupiirien jäsenet itsekkin olivat hiukan yllättyneitä lukupiiriharrastuksen tämänhetkisestä suosioista. Erilaisia suosion syitä löydettiin useita.

Lukupiiriharrastuksen suosio on läheisessä yhteydessä kirjan suosioon. Vaikka kirjan asemasta taistelussa ihmisten vapaa-ajasta on jo kauan kannettu huolta ja useampi tutkituistakin totesi esimerkiksi television ja internetin vievän ihmisten vapaa-aikaa entistä

enemmän, pidettiin kirjan asemaa silti yllättävänkin vahvana. Tutkitut löysivät kirjan tulevaisuuteen liittyvästä huolesta myös yhden syyn lukupiirien runsaudelle.

”Se on oikeestaan aika jännä juttu kun aattelee kaikkia internettiä ja telkkaria ja kaikkea muuta, kuinka paljon sieltä tulee ohjelmaa, niin silti ihmiset viittii alkaa lukea kirjoja. Että se on kyllä musta tosi positiivista!”(H) Tai toisen haastateltavan sanoin ”[...] se on hämmästyttävää, että kuitenkin näin paljon on lukupiirejä. Että sitä lukemisen kipinää kuitenkin on niin paljon.” Toisaalta lukemista harrastavien ihmisten huoli lukuharrastuksen vähenemisestä yleisesti on saattanut olla kannustimena ainakin ohjattujen, avoimien lukupiirien perustamiseen, arvioi yksi tutkituista.

Ehkä se on vähän semmostenkin ihmisten aikaansaannosta, jotka on huomanneet, että kirjoja luetaan edelleenkin, ja ovat sitte halunneet nostaa sitä harrastusta vähän eri tavalla esiiin ja ovat sitte perustaneet näitä lukupiirejä. [...] on haluttu edistää sitä harrastusta ja kehittää etteenpäin ja siitä on muodostunut tuo ryhmä. (H)

Herkmanin ja Vainikan (2012, 76) tutkimuksen mukaan jopa diginatiivit nuoret aikuiset arvostivat kirjaa niin vapaa-ajan viihdykkeenä ja sivistyksen muotona kuin esineenä. Kirjaa pidettiin hyvänä käyttöliittymänä, jota on helppo käsitellä ja miellyttävä lukea. Kirjan eduiksi mainittiin jopa paperin tuntu sormenpäissä ja painomusteen tuoksu. (Herkman & Vainikka 2012, 89.) ”Kirja esineenä on hirveen miellyttävä ja konkreettinen”, totesi myös yksi tutkimukseni haastatelluista. Mitä keskittyneemmästä ja itselle tärkeämmästä lukemisesta oli kyse, sitä enemmän arvostettiin konkreettista, paperille painettua kirjaa (Herkman & Vainikka 2012, 99). Kirjan koettiin pystyvän tarjoamaan rauhoittumisen kokemuksia tavalla, johon muut median muodot eivät välttämättä taivu (emt. 149–150). Herkman & Vainikka (2012, 148) arvioivat kirjan kantavan ”suorastaan myyttisiä, antiikin kirjanoppineista, filosofian viisauden rakastajista ja valistuksen sivistysihanteista kumpuavia arvoja.”

Korhonen (2010, 26) toteaa osuvasti, että kirjoja riittää, mutta aikaa lukemiseen ei:

Ja kirjat voivat ainakin toistaiseksi kohtalaisen hyvin kaikista synkistä ennustuksista huolimatta. Tietokoneet eivät tuhonneet kirjoja, vaan helpottivat niiden tuottamista ja markkinointia. Niin uusia kirjoja kuin tietoa kirjallisuudesta on enemmän kuin koskaan. Vain aikaa lukemiseen on vaikea löytää. Uusien medioiden voittokulku puristaa yksityisen lukemisen hetkiä yhä tiukemmalle.

Lukupiirien ansio ja yksi niiden tämän vuosituhannen suosiota selittävä tekijä voikin olla se, että ne kannustavat, jopa ”pakottavat” ihmisiä etsimään ja järjestämään omasta arjestaan aikaa lukuhetkille kaikkien muiden vapaa-ajasta taistelevien mahdollisuuksien keskellä.

Lukupiirit ja yleensäkin kokoontuminen fyysisesti jonkin asian äärelle nähtiin toisaalta myös vastapainona niin televisiolle kuin sosiaaliselle medialle: ”Sitte on varmaan sekin, että kaiken telkkarin ja somen ja sähköisen viestinnän vastapainoksi – mikäs sen mukavampaa kuin istua keskustelemassa pari tuntia kirjoista.” (H) Satakuntalaisen Osakunnan lukupiirin jäsen Maila Mikkola totesi vuonna 1926:

Kun Lukupiiri helmikuussa v. 1907 syntyi, ei kukaan ajatellut, että se eläisi pari vuosikymmentä – ... Nyt oli vain tarkoitus kokeeksi keksiä seurustelumuoto, jossa vältettäisiin tyhjä ja turhanpäiväinen ajankulutus ja täytettäisiin yhdessäolo arvokkaalla sisällöllä. (*Torstai-iltoja. Satakuntalaisten ylioppilaiden lukupiiri, 1926.*)

Samaa henkeä tyhjän ja turhanpäiväisen ajankulutuksen välttämisestä ja yhdessäolon arvokkaamman sisällön löytämisestä lienee ollut haastatellulla, joka totesi lukupiirien suosion syistä: ”Kyllä mä luulen, että se on ihan tää television vastaisku, sitä kevyttä hömppää tulee niin paljon.”

Ahola (2013, 82) toteaa, että Pohjoismaissa lukupiireihin osallistui alusta lähtien niin miehiä kuin naisia. Hänen tulkintansa mukaan miesten luku- ja keskusteluharrastukset siirtyivät kuitenkin viimeistään 1900-luvun alussa muille foorumeille kuten julkiseen yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Sen sijaan naisille piirien merkitys on pysynyt samankaltaisena koko ajan: ne ovat tuttuja ja turvallisia ympäristöjä keskustelulle ja kirjallisuuden käytölle elämänhallinnan välineenä. Laajempaankin hallinnan tunteeseen viittaa tutkittavani todetessaan lukemisen ja lukupiirien suosion liittyvän tavoitteeseen pitää maailma koossa: ”[...] kun maailma ympärillä hajoaa ja liikkuu ja muuttuu paljon, niin kirjallisuus on sellaista, joka pysyy.” Myös Koskela ja Lankinen (2003, 17) korostavat järjestyksen luomisen kaaokseen voivan toteutua kerronnan kautta, mahdollistaahan kaunokirjallisuus omien kokemusten pukemisen jäsentyneeseen muotoon.

Esimerkkejä lukupiiritoiminnasta on viime vuosikymmeninä tullut maailmalta kirjojen, elokuvien ja TV-ohjelmien välityksellä. Yhdysvalloissa mediapersoona Oprah Winfrey liitti *Oprah's Book Club* -lukupiirin osaksi suosittua TV-showtansa vuosina 1996–2010, ja se nähtiin myös Suomessa. Tämä julkinen lukupiiri oli mediailmiö, jolla oli huomattava vaikutus ainakin ohjelmassa käsiteltyjen kirjojen myyntilukuihin ja joka teki lukupiireistä muotia paitsi Yhdysvalloissa, varmasti myös muualla. Suomessa Tuula-Liina Varis emännöi vuosina 1999–2005 *Kirja A&Ö* -ohjelmaa, jonka aiheena oli ajankohtaiset kirjat ja kirjailijat ja joka Winfreyn ohjelman tavoin säännöllisesti sisälsi lukupiirikeskusteluosuuden. (Ahola 2013, 81–82.)

Tämän vuosituhannen alkupuolella on ilmestynyt useita lukupiiriaiheisia kirjoja. Yksi haastatelluista arvioi Karen Joy Fowlerin vuonna 2005 suomeksi ilmestyneen *Jane Austen -lukupiirikirjan* vaikutusta lukupiirien syntyyn:

Ja mä luulen, että oiskohan siihen vaikuttanu vielä toi yks kirjakin, Jane Austen -lukupiirikirja. Että oisko sekin sitte nostattanu ihmisiä ihan oikeasti heräämään. Että siitä on vähän niinkun saatu kipinä, että miks ei täällä oo tämmöstä. Mä itekin, kun sitä lukkiin, niin aattelin, että miks ei Oulussa oo tämmöstä.

Kirjan perusteella tehty elokuva ilmestyi vuonna 2007. Muita saman vuosikymmenen lukupiiriteemaan liittyviä kirjoja ovat esimerkiksi Elizabeth Noblen *Lukupiiri* (2005, suom. 2006), Mary Ann Shafferin ja Annie Barrowsin *Kirjallinen piiri perunankuoripaistoksen ystäville* (2008, suom. 2010) ja Azar Nafisin *Lolita Teheranissa* (2003, suom. 2005). On ilmeistä, että eri kanavien kautta saatu tieto lukupiiri-ilmion yleistymisestä on kannustanut perustamaan yhä uusia ryhmiä.

Lukupiiri-ilmion arveltiin myös ruokkivan itse itseään: toisilta saadun mallin ja esimerkin mukaan monet ovat innostuneet etsimään itselleen lukupiirin tai perustamaan sellaisen. Eräs ystäväni totesi kerran tavatessamme perustaneensa joidenkin tuttaviansa kanssa lukupiirin ”kun kaikilla muillakin tuntuu olevan”. Tai kuten yksi haastatelluista sanoi: ”[...] on varmaan suuri vaikutus sillä, että tuttavien, ystävien, kaverien kautta kuulee että hei, nuillahan on kivvaa. Tosiaan määkin haluan tuommoseen porukkaan johonkin.”

Toisaalta jotkut tutkituista pitivät nykyistä lukupiirien suosiota luonnollisena jatkumona niille piireille, joita he lapsuudestaan tai nuoruudestaan itse muistivat, tai joista olivat lukeneet, eikä heistä harrastuksen suuressa suosiossa ollut mitään ihmeteltävää:

Mä jotenkin koen sen niin luonnollisena. [...] kun mä olin pikkupentu, ja meillä oli kyllä radio ja levysoitin, jotka oli kovassa käytössä, ei ollu televisiota, ja ihmiset kävi paljo enemmän kylässä toistensa luona, meilläkin kokoontu sellanen - tai tuli rouvia, joilla oli käsityöt mukana, ompeluilta, mutta siinä oli myöskin tämmönen näin, että ne sitte kahvittelujen ja käsitöittensä lomassa keskustelivat myöskin kirjoista. [...] Mutta että miksi se nyt sitte on tullu? Onko se kuitenkin sitte ollu aina? Onko sille keksitty sitte joku uus nimike? Että jos oli älykköpiirejä ennen maailmassa, ne runoilijat, ja tämmösiä, nekinhän kokoontu ravintolassa nämä tämmöset. Jopa 1700–1800 -luvulla ihmiset ja vaihto mielipiteitään ja keskusteli kirjoista. [...] Että ne ei oo niin sanotusti muotiasioita, ohimeneviä asioita, vaan pitempikestosia juttuja. (H)

7 PÄÄTÄNTÖ

Olen tutkinut pro gradu -työssäni lukupiirejä sekä ihmisiä, jotka oman lukemisharrastuksensa osana jakavat lukukokemuksiaan näissä ryhmissä. Kiinnostuin aiheesta, koska olin itse kuulunut lukupiiriin jo useita vuosia ennen tutkimuksen aloittamista ja huomannut vastaavanlaisia ryhmiä ilmaantuvan jatkuvasti lisää. Kuitenkin tutkimus lukupiireistä Suomessa oli ollut – ja edelleen on – vähäistä: ensimmäinen alaan liittyvä väitöstutkimus ilmestyi oman tutkimusprosessini aikana.

Lukupiiri on yhteisöllisen lukemisen muoto. Sen kaksi keskeistä tekijää ovat lukeminen sekä keskustelu. Lukeminen tapahtuu yksilöllisesti, vaikkakin usein ryhmän ja tulevan lukupiirikokoontumisen innoittamana. Yhteisessä kokoontumisessa käytävä kirja-aiheinen keskustelu puolestaan on perinpohjin sosiaalista ja yhteisöä rakentavaa toimintaa. Siksi mielestäni oli syytä tarkastella sekä lukijaa että ryhmää ja sen toimintaa, erityisesti ryhmän kirjasta käymää keskustelua. Ensimmäisellä tutkimusongelmalla selvitinkin lukupiireihin kuuluvien henkilöiden lukijataustaa kuten heidän lukemisharrastuksensa kehittymistä, lukemisen määrää, tottumuksia ja mieltymyksiä sekä sitä, kuinka he luonnehtivat itseään lukijoina. Toinen pääongelma pureutui lukupiirissä käytävään keskusteluun: miten keskustelu ryhmissä toteutetaan, minkälainen on osallistujien mielestä antoisa lukupiirikeskustelu ja millä edellytyksillä sellainen toteutuu.

Kolmannessa pääongelmassa kysyin, miksi ihmiset hakeutuvat lukupiiriharrastuksen pariin, mitä he saavat ryhmässä käynnistään ja miksi lukupiirien suosio on niin suurta juuri nyt. Vaikka lukupiirien juuret ulottuvat lukutaidon syntyhistoriaan ja kirjoista keskustelevien ryhmien olemassaolo voidaan nähdä jatkumona nykypäivään saakka, näin tarpeellisena selvittää syitä lukupiiriharrastuksen suureen suosioon erityisesti tällä vuosituhanella ja edellisen viimeisinä vuosina. Tutkimusprosessini kuluessa lukupiirien määrä näyttää vain entisestään kasvaneen ja lukupiiri vakiintuneen yhä useamman kirjaston ja muun julkisen tahon, samoin kuin yksityisten ryhmien, toimintamuodoksi.

Toisessa luvussa käsittelin yhteisöllisen lukemisen historiaa ja sen erilaisia ilmenemismuotoja – onhan lukupiirikin yksi niistä. Lähdin tarkastelussa antiikin oppineiden ja keskiajan luostarien ääneenlukuperinteestä; ääneen lukeminen on yhä edelleen yksi vahvasti elävä yhteisen, yhteisöllisen lukemisen muoto! Rooman ja Kreikan pylvässaleista ja Keski-Euroopan ylhäisösalongeista näkökulma siirtyi varsin pian suomalaisen yhteisöllisen lukemisen historiaan; ensimmäinen lukuseura, ”kirjasosioiteetti” perustettiin meillekin jo 1760-luvulla. Lukuseurat olivat myös kirjastolaitoksen edelläkävijöitä. Tarkastelin suomalaisen kirjallisen elämän kehitystä ja erityisesti lukupiireiksi luokiteltavien ryhmien ilmenemistä meillä vuosisatojen kuluessa. Näkökulma oman aineistoni suhteen tarkentui ei vain suomalaiseksi vaan erityisesti oululaiseksi, koska kaikki tutkimukseni lukupiirit toimivat Oulussa.

Lukupiiriä on vaikea tyhjentävästi määritellä, koska erilaisten ryhmien kirjo on laaja eikä kaikista ryhmistä ole edes tietoa muualla kuin piirillä itsellään. Toisessa luvussa esittelin kuitenkin joitakin lukupiirien ominaisuuksia ja niiden variaatioita. Keskeisin jako erilaisten piirien välillä voidaan tehdä sen mukaan, ovatko piirit ohjattuja eli jonkin julkisen tahon organisoimia ja kaikille avoimia, vai vapaita eli yksityisten ihmisten kesken muodostuneita. Muita piiriä määrittäviä ominaisuuksia ovat ryhmän koko, kokoontumistiheys ja -paikka, ikä- ja sukupuolijakauma, perustamisajankohta ja erilaiset kirjan valintaan, lukemiseen ja siitä keskustelemiseen liittyvät tavat.

Luokittelin tutkimukseni kirjallisuussosiologian alaan kuuluvaksi. Kirjallisuussosiologisessa tutkimuksessa tarkastellaan kirjallisuuden kentän yhteiskunnallisia ilmiöitä – tässä lukupiirien toimintaa ja merkitystä – yhteiskuntatieteellisiä menetelmiä käyttäen. Kolmannessa luvussa selostin varsin laajasti tutkimusotettani, kvalitatiivista tapaustutkimusta. Tämä tuntui tarpeelliselta erityisesti siksi, että sosiologinen tarkastelutapa ei kirjallisuuden tutkimuksen piirissä ole kaikkein tavanomaisin. Esittelin myös yksityiskohtaisesti aineistonkeruussa käyttämiäni menetelmiä. Tämän tutkimuksen primaariaineiston kokosin neljältä Oulussa toimivalta lukupiiriltä. Aineiston muodostivat 32 palautetulla kyselylomakkeella ja neljällä teemahaastattelulla kerätyt tiedot.

Teoreettisena viitekehyksenä tutkimukselleni esittelin johdantoluvussa lukijateoriaa. Peilasin omia tutkimustuloksiani kaikkiin lukijatutkimuksen keskeisiin suuntauksiin, fenomenologiseen tutkimukseen, reader–response -tutkimukseen ja reseptiteoriaan. Lukijatutkimuksella on mielestäni kiinnostavia liittymäkohtia lukupiirissä käytävään keskusteluun.

Neljännessä luvussa tarkastelin tutkimukseni lukupiirien jäsenten lukijataustoja ja -ominaisuuksia. Enemmistö tämän päivän lukupiiriläisistä oli kiinnostunut lukemisesta jo lapsena tai viimeistään nuoruusiässä ja useimmilla kirjoihin tai lukemiseen liittyi lämpimiä varhaisuistoja kotoa, koulusta tai kirjastosta. Monella nykyisen lukuharrastuksen intensiivisyys vaihteli kausittain ja elämäntilanteen mukaan, mutta koko tutkittavien joukko luki enemmän kuin suomalaiset keskimäärin. Tämän tutkimuksen keskivertolukija luki noin kaksi kirjaa kuukaudessa. Kaikkein ahkerimmat lukijat kuuluivat vapaisiin piireihin. Lukemisen tavoissa vaihtelu oli suurta: osa luki lähes jatkuvasti, osa kausittain, jollakin oli yhtä aikaa monta kirjaa kesken, joku keskittyi yhteen kirjaan kerrallaan. Oli sekä ahmijalukijoita että niitä, jotka lukivat huolellisen yksityiskohtaisesti. Lukeminen saattoi olla keskittynyttä, uppoutuvaa, mutta myös sivutoimista, muun puuhan ohessa tapahtuvaa tekemistä. Hyvin monet kokivat lukemisen ennen kaikkea rentouttavana voimavarana ja vastapainona arkielämälle, toisaalta sen avulla haluttiin myös oppia uutta.

Lukupiireihin kuuluvien omia kirjavalintoja leimasi monipuolisuus, useimmiten lukemisen haluttiin olevan myös älyllisesti haastavaa. Kirjan sijoittuminen reaali maailmaan ja kosketuspinta lukijan elämään nähtiin yleensä positiivisena. Hollandin transaktioteorian mukaan juuri kirjan yhteys lukijan elämään tarjoaa mahdollisuuden oman elämän peilaamiseen ja siten ehkä tiedostamattomienkin tunteiden käsittelyyn, minkä lukija voi kokea terapeuttisena. Ajatusten siirtyminen oman elämän asioihin kesken lukemisen tekee lukemisen työläämmäksi mutta usein palkitsevammaksi. Kirjallisuuden kiinnittäminen omaan elämään ja elämänvaiheisiin on tyypillistä nimenomaan naisille, joten lukupiiriharrastajien naisvaltaisessa joukossa transaktioteoria toteutunee usein! Lukupiirin myötä nähtiin oman lukuharrastuksen kehittyneen ja monipuolistuneen. Monen tutkimukseen osallistuneen elämässä kirjoilla, kirjallisuudella, lukemisella ja kirjoittamisella vaikutti olevan merkitystä paljon muutenkin kuin lukupiiriin osallistumisen kautta, jopa niin että moni voisi todeta

Bonnet'n (2011, 64) tavoin: ”Toisinaan minusta vaikuttaa siltä, etten ole ollut olemassa ennen kuin opin lukemaan ja minä toivon kuolevani kirja kädessä,---”

Viidennessä luvussa tarkastelin lukupiireissä käytäviä keskusteluja. Ohjatuissa piireissä keskustelu toteutettiin samana toistuvalla kaavalla vetäjän johdolla, vapaisissa piireissä hiukan vaihtelevammin ja yleensä ilman vetäjää. Vapaiden piirien kokoontumisissa käsiteltiin kirjan lisäksi monia muita teemoja joskus jopa siinä määrin, että kirjakeskustelu oli vaarassa jäädä sivuosaan. Keskustelun suurimpana antina pidettiin mahdollisuutta lukukokemuksen syventämiseen ja uusien näkökulmien löytämiseen teoksesta, toisaalta myös oman tulkinnan ja kokemuksen jakamiseen. Onnistuneen keskustelun koettiin edellyttävän avointa ja turvallista ilmapiiriä, mikä tuntuikin vallitsevan kaikissa ryhmissä. Kuitenkaan antoisan keskustelun syntyminen lukupiirissä ei ollut itsestäänselvyys; keskustelun arvioitiin joskus jäävän turhan pinnalliseksi tai lyhyeksi. Lukijateorian valossa tulkitsin luettavan kirjan ja ryhmäläisten aktiivisen paneutumisen teokseen olevan ratkaisevimmat tekijät keskustelun antoisuudessa. Ingardenin fenomenologisen variaation käsitteeseen viitaten lukijat keskustellessaan etsivät yhdessä teoksen olemusta, sen ydintä. Kirjassa on oltava riittävästi tulkinnallista väljyyttä, lukijan kokemuksen ja kirjallisen kompetenssin varassa täydennettäviä aukko- tai epämääräisyyskohtia, jotta se tarjoaa edellytykset hyvälle keskustelulle. Kirja valitaan lukupiirissä usein melko sattumanvaraisesti, joten tässä suhteessa ei ole aina mahdollisuutta onnistua täydellisesti. Toisaalta ryhmän toiminnan voi nähdä myös yhteisenä etsimisenä ja löytämisenä, seikkailuna kirjallisuuden maailmassa, jolloin ”epäonnistumisetkin” kuuluvat asiaan.

Lukupiireihin osallistuttiin monista yksittäisistä syistä. Tärkeimmät niistä liittyivät kirjaan: haluttiin lisää haastetta, laatua ja monipuolisuutta omaan lukemiseen. Myös ystävyys- tai muut sosiaaliset suhteet, sitoutuminen ryhmään, irtautuminen arjesta ja mahdollisuus hengähdyshetkeen sekä lukemisen että lukupiiritapaamisen yhteydessä olivat syitä osallistumiseen. Lukupiirikeskusteluun liittyvät syyt nousivat esille vähemmän kuin olin odottanut. Keskustelun tärkeys tuli esille erityisesti niillä, joille ystävyys-suhteet ryhmässä olivat vähemmän merkittäviä. Joissakin ryhmissä osallistumiseen motivoivat myös ruokailut ja yhteiset matkat. Lukupiiritoiminta vaikuttaa muodostavan kokonaisuuden, jossa on

jokaiselle osallistujalle ainakin joitakin merkityksellisiä elementtejä ja riittävästi sekä väljyyttä että sitovuutta.

Lukupiiritoiminnan suosio tällä hetkellä johtuu monesta asiasta. Harrastus mahdollistaa rauhoittumisen kokemuksia, jotka arkielämässä ovat monen mielestä liian harvinaisia. Lukupiirien suosio edellyttää ainakin jonkinasteista kirjan suosiota; kirja painettuna tai muissa formaateissaan näyttää edelleen säilyttävän paikkansa ihmisten vapaa-ajassa ja äänikirjojen kuuntelusta on tullut suorastaan trendikästä. Kokoontumista toisten kanssa keskustelemaan fyysisesti samaan tilaan pidettiin tärkeänä vastapainona sosiaaliselle medialle ja muille joukkoviestimille; yhteisöllisten arvojen nousu nähtiin lukupiirienkin suosion taustalla. Lukupiiri-ilmiön nousuun Suomessa ovat vaikuttaneet myös esimerkit maailmalta niin lukupiiri aiheisten kirjojen, aiheeseen liittyvien TV-ohjelmien kuin konkreettisten esikuvienkin kautta.

Aiemman tutkimuksen puute suomalaisista lukupiireistä leimasi tutkimusprosessini käynnistymisvaihetta. Suvi Aholan (2013) tutkimuksen ilmestyttyä saatoin todeta oman työni olevan vahvasti samoilla jäljillä, ja Aholan tutkimuksesta sain tärkeää lähde- ja vertailuaineistoa. En tiedä, olisinko muotoillut tutkimusongelmani jotenkin toisin tai yrittänyt kyselylomakkeella ja haastatteluilla saada tietoja osittain eri asioista kuin nyt, jos Aholan tutkimus olisi ollut käytettävissä jo tutkimusta aloittaessani. Kokonaisuudessaan tutkimusprosessini venähti turhan pitkäkestoiseksi. Aiheen ajankohtaisuus on onneksi kuitenkin säilynyt ja yleinen mielenkiinto lukupiirejä kohtaan vain lisääntynyt.

Lukupiireihin liittyen olisi paljon tutkittavaa. Vaikka piirien kartoittaminen vain yhdenkin kaupungin osalta voi osoittautua mahdottomaksi tehtäväksi, olisi kuitenkin kiinnostavaa yrittää selvittää ilmiön todellista laajuutta ja monimuotoisuutta tällä hetkellä. Suvi Aholan kartoitustyöstäkin on aikaa jo yli kymmenen vuotta. Mielenkiintoista olisi myös toteuttaa pidempiaikainen seurantatutkimus joistakin piireistä. Kuinka piirien käy, millä edellytyksillä ne pysyvät aktiivisina, muuttuvatko ne toimintansa aikana ja jos, niin miten? Ajankohtainen kysymys selvitettäväksi olisi korona-ajan vaikutus lukupiirien toimintaan: keskustelevatko aiemmin fyysisesti kokoontuneet piirit etäyhteyksien avulla, hajoaako ryhmiä pitkän tauon seurauksena, loppuuko tai muuttuuko toiminta? Onko julkisten ja yksityisten piirien välillä

eroja näissä suhteissa? Kirjastolaitoksella on tällä hetkellä merkittävä rooli ja toisaalta myös hyvät edellytykset olla lukupiiritoiminnan edistäjänä, olisikin kiinnostavaa selvittää lähemmin kirjastojen lukupiirejä ja niiden laajaa ja varmasti hyvinkin vaihtelevaa toimintaa. Nettilukupiirit ovat luonnollisesti oma, erityinen maailmansa lukupiiri-ilmiössä ja niihinkin liittyen tutkimusaiheita riittäisi loputtomiin!

Myös lukupiirien merkitystä erilaisissa elämänvaiheissa oleville ihmisille olisi syytä selvittää. Onko lukupiirin merkitys erilainen ikääntyneelle kuin pienten lasten vanhemmalle, tai onko se erityisen tärkeä esimerkiksi elämän erilaisissa kriisi- tai taitekohdissa kuten eläkkeellejäännin yhteydessä. Miehiä lukupiireissä on naisiin verrattuna huomattavan vähän, joten olisi kiinnostavaa tutkia tarkemmin miesten kokemuksia lukupiireistä. Koulujen kirjallisuuden opetuksessa tunnetaan parilukeminen, lukupiirin supistettu versio, mutta onko myös aikuisilla tiedostetusti ja systemaattisesti toimivia ”lukupareja”: luetaan sama kirja, jotta voidaan siitä yhdessä keskustella?

Kulttuuriharrastusten ja terveyden välisen yhteyden tutkimukset ovat tuottaneet mielenkiintoista ja lukemisen harrastajan kannalta ilahduttavaa tietoa. Kirjojen lukemisen ja musiikin kuuntelun vapaa-ajalla on todettu vähentävän kuoleman riskiä. Myös kuoroharrastus, aktiivisuus kulttuuriyhdistyksessä tai vapaaehtoisessa järjestössä samoin kuin luottamuksellinen ystäväverkosto ovat yhteydessä hyvään terveyteen. Vaikka lukupiirien merkitystä terveydelle ei ole tutkimuksissa erikseen selvitetty, on syytä uskoa, että nimenomaan lukuharrastuksen ja sosiaalisen kanssakäymisen yhdistävä lukupiiritoiminta on hyväksi ihmisen terveydelle! Tähän viittaa paitsi oman tutkimukseni nimi, myös esimerkiksi Tikkurilan kirjastoon vuonna 2009 perustetun lukupiirin nimi *Henki ja elämä!* Lukupiirien terveysvaikutusten lähempi selvittely olisi tarpeen, koska asiassa ollaan ihmisenä elämisen kannalta hyvin isojen ja tärkeiden asioiden äärellä.

LÄHTEET

Primaarilähteet

Kyselytutkimusaineisto (n=32). Aineisto on tutkijan hallussa.

Haastatteluaineisto (n=4). Aineisto on tutkijan hallussa sekä äänitallenteina että litteroidussa muodossa.

Sekundaarilähteet

Ahola, Suvi 2007a. Ensin syödään kakku, sitten puhutaan kirjasta: lukupiirejä kokoontuu ympäri Suomen kodeissa, kirjastoissa ja kahviloissa. *Helsingin Sanomat* 18.2. 2007.

Ahola, Suvi 2007b. Kjell Westö on lukupiirien suosikki. HS keräsi tietoja 124 lukupiirin jäsenistä, toiminnasta ja tänä vuonna luetuista kirjoista. *Helsingin Sanomat* 30.6.2007.

Ahola, Suvi 2013. *Lukupiirien aika. Yhteisöllistä lukemista suomalaisissa lukupiireissä*. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Ahola, Suvi 2015. *Ystäviä ja kirjoja*. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Alanko-Kahiluoto, Outi 2008 (2001). Lukijasta lukemiseen, tulkinnasta elämykseen: lukijan käsite kirjallisuudentutkimuksessa. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Outi Alanko-Kahiluoto & Tiina Käkelä-Puumala. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 207–240.

Alasuutari, Pertti 2011 (1993). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Bonnet, Jacques 2011 (2008). *Kirjaston henget. (Des bibliothèques pleines de fantômes, 2008.)* Suom. Jyrki Kiiskinen. Helsinki: Tammi.

Envall, Markku 1997. *Asumaton huone ja muita esseitä*. Juva: WSOY.

Ervasti, Katariina 2009. "Mä oon aina halunnut jonkun tällasen ryhmän!" - kirjoitelma lukupiireistä ja lukupiirejä vetävistä kirjastolaisista. Teoksessa *Kirjasto 2010. Lukijat, tekstit ja verkko*. Toim. Kaisa Hypén. Helsinki: BTJ Kustannus. 52–88.

Eskola, Antti & Katarina Eskola 1974. *Kirjallisuus Suomessa*. Helsinki: Tammi.

Eskola, Jari 2010. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Toim. Juhani Aaltola & Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus. 179–203.

Eskola, Jari & Juha Suoranta 2005. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

- Eskola, Katariina 1979. *Suomalaiset kirjanlukijoina*. Helsinki: Tammi.
- Eskola, Katariina 1990. *Lukijoiden kirjallisuus. Sinuhesta Sonja O:hon*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Eskola, Katariina 1998. Ensimmäisten lukukertojen hurma ja muita kertomuksia kirjoittajien ja lukijoiden elämäkerroista. Teoksessa *Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkerroissa*. Toim. Katariina Eskola. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 61–229.
- Fowler, Karen Joy 2005. *Jane Austen -lukupiirikirja (The Jane Austen Book Club, 2004)* Suom. Arja Kantele. Helsinki: WSOY.
- Haahti, Hilja 1954. *Lukupiiri kokoontuu*. Helsinki: Otava.
- Haanpää, Päivi, 2019: Kohtaamisia tilassa – taidegalleriassa kirjoittamisesta. Teoksessa *Miksi en kirjoitaisi?* Toim. Päivi Haanpää & Terhi Rannela. Helsinki: Avain.
- Halila, Aimo 2005. Sara Wacklin ja hänen pohjalaismuistelmansa. Johdanto teoksessa *Sara Wacklin: Sata muistelmaa Pohjanmaalta*. Saarijärvi: Gummerus.
- Hampinen, Niina 2013. Puhutaanko kirjoista? *Forum 24*. 15.10.2013.
- Hanifi, Riitta 2005. Yhdistykset ja liikkeet vuosituhannen vaihteessa. Teoksessa *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981-2002*. Toim. Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi & Ulla Hannula. Helsinki: Tilastokeskus. 211–219.
- Hartley, Jenny 2002. *The Reading Groups Book*. 2002–2003 Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Herkman, Juha & Eliisa Vainikka 2012. *Lukemisen tavat. Lukeminen sosiaalisen median aikakaudella*. Tampere: Yliopistopaino.
- Hietala, Heidi 2013. Odotettu vieras. Veijo Pehkonen lukee lehteä sotainvalideille maanantaisin. Eerolan kuulijakunta saapuu paikalle jo hyvissä ajoin. *Kaleva Sunnuntai* 8.12. 2013.
- Hietala, Marjatta 1999. Kirjastojen perustaminen: Historiallista taustaa. Teoksessa *Kirjastojen vuosisata*. Toim. Ilkka Mäkinen. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy. 9–28.
- Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara 2009 (1997). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme 2008. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus. Helsinki University Press.
- Holstein, James A. & Jaber F. Gubrium 1995. *The active interview*. London: SAGE.
- Hosiaislouma, Yrjö 2016. *Kirjallisuusoppi. Aapisesta äänirunoon*. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Hyypä, Markku T. & Hanna-Liisa Liikkanen 2005. *Kulttuuri ja terveys*. Helsinki: Edita.
- Häggman, Kai 2008. *Paras tawara maailmassa. Suomalainen kustannustoiminta 1800-luvulta 2000-luvulle*. Keuruu: Otava.
- Hämäläinen, Soili 2013. Kirja, kakku ja ystävät. - *Opettaja*. 39/2013.
- Höglund, Sanna 2008. Lukupiiri vie syvemmälle. *Et-lehti*. 35/10 2008.

- Jokinen, Kimmo 1997. *Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 56.
- Jokinen, Kimmo 1999. Kirjallisuuden lukeminen ja elämykselliset totuudet. Teoksessa *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Toim. Sari Näre. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 229–243.
- Kallioniemi, Tuula 2013. Koskenkorvaa ja kirjarovioita. Teoksessa *Miten minusta tuli lukija*. Toim. Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Finland Oy. 36–42.
- Kantonen, Hannamari 2013. *Lukupiirit koulujen kirjallisuuden opetuksessa ja niiden soveltaminen lukioon*. Pro gradu -tutkielma. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Kautto, Lea 2002. Miellekartta tekstin tulkinnan apuvälineenä. Teoksessa *Lukuhaastetta koko elämä. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVI*. Toim. Minna Inovaara & Anna Malmio. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto. 75–90.
- Kirstinä, Leena 1984. *Epämääräisyyskohta teoksen rakenteen ominaisuutena Roman Ingardenin ja Wolfgang Iserin mukaan*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kivineimi, Kari 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Toim. Juhani Aaltola & Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus. 70–85.
- Koikkalainen, Saara 2008. Yks kaks - piiriin. *Kotivinkki* 3/2008.
- Korhonen, Kuisma 2008 (2001). Kirjallisuudentutkimuksen alue. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Outi Alanko-Kahiluoto & Tiina Käkelä-Puumala. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 11–39.
- Korhonen, Kuisma 2010. Lukemisen historiasta. *Kaltio* 66:2/ 2010.
- Korhonen, Kuisma 2011. *Lukijoiden yhteisö. Ystävydestä, kansanmurhista, itkevistä kivistä*. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Kortteinen, Matti 1982. *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Keuruu: Otava.
- Koskela, Lasse & Pasi Lankinen 2003. *Opas kaunokirjallisuuden lukemiseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskela, Lasse & Lea Rojola 1997. *Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskinen, Ilpo, Pertti Alasuutari & Tuomo Peltonen 2005. *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere: Vastapaino.
- Koskivaara, Nina 2010. Lukupiireissä harjoitetaan kirjallisuuden kansanvaltaa. Teoksessa *Lukupiirikirja*. Toim. Johanna Matero, Ritva Hapuli & Nina Koskivaara. Helsinki: BTJ Kustannus. 170–179.
- Kuronen, Kirsti 2013. Veli söi kirjat, siskon vei Vala. Teoksessa *Miten minusta tuli lukija*. Toim. Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Finland Oy. 43–50.
- Kuula, Arja 2006. Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa *Etiikkaa ihmistieteille*. Toim. Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 124–140.

- Kvale, Steinar 2007. *Doing Interviews*. Thousand Oaks. Los Angeles: SAGE Publications.
- Kylmä, Jari & Taru Juvakka 2007. *Laadullinen terveystutkimus*. Helsinki: Edita.
- Lagercrantz, Olof 1986 (1985). *Lukemisen ja kirjoittamisen taidosta. (Om konsten att läsa och skriva, 1985.)* Suom. Timo Hämäläinen. Porvoo et al.: WSOY.
- Laine, Markus, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen 2007. Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa *Tapaustutkimuksen taito*. Toim. Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 9–38.
- Lauhakangas, Outi 2008. Kotikuusi. Teoksessa *Isän huone. Kulttuurivaikuttajien tyttäret kertovat*. Toim. Kaarina Sala. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 304–323.
- Lehtinen, Tuija 2013. Kirjasto oli taivas. Teoksessa *Miten minusta tuli lukija*. Toim. Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Finland Oy. 51–57.
- Liikkanen, Mirja 2005. Vapaa-aika muutoksessa – merkitykset, rajoitteet ja valinnat. Teoksessa *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002*. Toim. Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi & Ulla Hannula. Helsinki: Tilastokeskus. 5–30.
- Linko, Maaria 1997. Laila Hietaniemen teokset voimanlähteenä. Saini ja Kannas-sarjan herättämät muistot. Teoksessa *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Toim. Katariina Eskola & Eeva Peltonen. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 171–197.
- Manguel, Alberto 1996. *A History of Reading*. New York: Penguin.
- Matero, Johanna, Ritva Hapuli & Nina Koskivaara 2010. *Lukupiirikirja*. Helsinki: BTJ Kustannus.
- Mikkanen, Raili 2013. Orpoja, omenia ja aarteita. Teoksessa *Miten minusta tuli lukija*. Toim. Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Finland Oy. 58–64.
- Mikkonen, Anna 2011. *Lukupiirin lumous - lukemisen sosiaalinen ulottuvuus lukupiireissä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston informaatiotieteiden yksikkö.
<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-21400>
- Mäkinen, Ilkka 1996. Lukuhallun historia ja kirjastot Suomessa. Teoksessa *Rakkaudesta lukemiseen. Suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehityksestä*. Toim. Juhani Niemi. Helsinki: Yliopistopaino. 24–40.
- Mäkinen, Ilkka 1997. *"Nödvändighet af LainaKirjasto": Modernin lukuhallun tulo Suomeen ja lukemisen instituutiot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nafisi, Azar 2005 (2003). *Lolita Teheranissa: kirjalliset muistelmat. (Reading Lolita in Teheran: a Memoir in Books, 2003.)* Suom. Hanna Tarkka. Helsinki: WSOY.
- Nampajarvi, Sisko 2002. Vaikea fiktio? Teoksessa *Lukuhaastetta koko elämä. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVI*. Toim. Minna Inovaara & Anna Malmio. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto. 45–53.
- Niemi, Juhani 1991. *Kirjallisuus instituutiona. Johdatus sosiologiseen kirjallisuudentutkimukseen*. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Niemi, Juhani 2000. *Kirjallinen elämä. Kirjallisuuden yhteiskuntasuhteiden kartoitusta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Niskala, Kaarina 2007. *Tietoa & tarinoita. Oulun kaupungin kirjastolaitos 130 vuotta*. Oulu: Oulun kaupunginkirjasto–maakuntakirjasto.
- Noble, Elizabeth 2006 (2005). *Lukupiiri. (The Reading Group, 2005.)* Suom. Auli Hurme-Keränen. Hämeenlinna: Karisto.
- Olsson, Linda 2015 (2014). *Kun mustarastas laulaa. (I skymningen sjunger koltrasten, 2014.)* Suom. Anuirmeli Sallamo-Lavi. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.
- O'Reilly, Karen 2009. *Key Concepts in Ethnography*. Los Angeles: SAGE.
- Palokari, Sirpa 2008. Lukupiirit vauhdissa. *Kirjastolehti*. 101:1/2008.
- Parvela, Timo 2013. Keltaisen pahvikortin lumo. Teoksessa *Miten minusta tuli lukija*. Toim. Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Finland Oy. 80–85.
- Perkiö, Pia 2013. Vain minä ja kirja. Teoksessa *Miten minusta tuli lukija*. Toim. Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Finland Oy. 86–92.
- Pesonen, Maritta 2008. Rytmi ja riimi. Teoksessa *Isän huone. Kulttuurivaikuttajien tyttäret kertovat*. Toim. Kaarina Sala. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 164–202.
- Puusniekka, Anna, Jari Eskola, Maritta Itäpuisto, Mirka Launonen & Tarja Rautsiala 2004. Arka aihe = arka paikka? Tutkija ja arkojen aiheiden tutkiminen. Teoksessa *Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita*. Toim. Jari Eskola, Anja Koski-Jännes, Eija Lamminluoto, Anita Saaranen, Mikko Saastamoinen & Katja Valtanen. Kuopio: Kuopio University Press. 43–72.
- Rapley, Tim 2006. Interviews. Teoksessa *Qualitative Research Practice*. Ed. Clive Seale, Giampietro Gobo, Jaber F. Gubrium & David Silverman. Los Angeles: SAGE. 15–33.
- Ratia, Taina 2010. "Mielen lehtevät sanat": lukupiiri kirjastossa. Teoksessa *Lukupiirikirja*. Toim. Johanna Matero, Ritva Hapuli & Nina Koskivaara. Helsinki: BTJ Kustannus. 180–192.
- Riikonen, Hanne 2010. "Suuria sanoja tyhjää täynnä?" *Lukukokemuksia Paulo Coelho'n teoksista sekä kokemusten jakaminen Lukupiiri-blogin kirjallisuuskeskusteluissa*. Pro gradu -tutkielma. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto.
- Ruusuvuori, Johanna, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa *Haastattelun analyysi*. Toim. Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen. Tampere: Vastapaino. 9–36.
- Sauri, Tuomo 2005. Lukeminen. Teoksessa *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002*. Toim. Mirja Liikkanen, Riitta Hanifi & Ulla Hannula. Helsinki: Tilastokeskus. 31–47.
- Setälä, Päivi 1996. *Keskiajan nainen*. Keuruu: Otava.
- Sevänen, Erkki 2002. Sosiologinen taiteentutkimus. Teoksessa *Suomalainen estetiikka 1900-luvulla*. Tietolipas 184. Toim. Oiva Kuisma. Helsinki: SKS. 359–415.
- Shaffer, Mary Ann & Annie Barrows 2011 (2008). *Kirjallinen piiri perunankuoripaistoksen ystäville. (The Guernsey Literary and Potato Peel Pie Society, 2008)* Suom. Jaana Kapari-Jatta. Keuruu: Otava.
- Suomela, Susanna 2008 (2001). Teemasta ja sen tutkimuksesta. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Outi Alanko-Kahiluoto & Tiina Käkelä-Puumala. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 140–161.

Suomen Vanhan Kirjallisuuden Päivät ry:n www-sivu 2020.

<https://vanhankirjallisuudenpaivat.com/lukupiirit-paikkakunnittain/> (28.5.2020)

Syrjälä, Leena, Sirkka Ahonen, Eija Syrjäläinen & Seppo Saari 1994: *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Taylor, Helen 1997. Ystävä, raamattu, parfyymi... Kirjallisuus naisten elämässä. Suom. Maaria Linko. Teoksessa *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Toim. Katariina Eskola & Eeva Peltonen. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 198–219.

Torstai-illoja. Satakuntalaisten ylioppilaiden lukupiiri. 1926. Porvoo: WSOY.

Vehkakoski, Vellamo 2008. Lukupiirin lumoissa. *Kodin kuvalehti* 9/2008.

Vehkoo, Johanna 2006. Lukupiiriläiselle kirja on enemmän. Sahalahden kirjanystäviä kiinnostaa mitä kaveri saa kirjasta irti. *Aamulehti* 23.9. 2006.

Vuohelainen, Raisa 2006. *Lukupiirin päiväkirja*. Hämeenlinna: WSOY.

Vuorela, Ulla 2008. Kotona ja töissä. Teoksessa *Isän huone. Kulttuurivaikuttajien tyttäret kertovat*. Toim. Kaarina Sala. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 108–143.

Tieteen termipankki 20.4.2020: Kirjallisuudentutkimus: bibliofiili.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:bibliofiili>.

Tieteen termipankki 20.4.2020: Kirjallisuudentutkimus: bibliomaani.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:bibliomaani>.

Tieteen termipankki 17.5.2020: Kirjallisuudentutkimus: odotushorisontti.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:odotushorisontti>.

LIITE 1

Hyvä lukupiiriläinen!

Opiskelen kirjallisuutta Oulun yliopistossa ja teen opintoihini kuuluvaa Pro Gradu -tutkielmaa lukupiireistä. Lukupiirien suosio ja määrä Suomessa on kasvanut viime vuosina kovasti, mutta niitä on tutkittu melko vähän. Tutkimuksessani selvitän oululaisten lukupiireihin kokoontuvien ihmisten näkemyksiä lukupiiriharrastuksesta ja sen merkityksestä heille. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja niin ettei yksittäisen vastaajan henkilöllisyys tule ilmi.

Jokainen vastaus on tutkimukselleni tärkeä. Lämmin kiitos vaivannäöstänne!

Hanna-Liisa Hiltunen

1. Kuinka kauan suunnilleen olet ollut mukana lukupiirin (tämän tai jonkin muun) toiminnassa?

2. Kuinka usein osallistut lukupiirin kokoontumisiin?

3. Luonnehdi itseäsi lukijana. Missä elämänvaiheessa olet kiinnostunut lukemisesta? Minkä tyyppisiä kirjoja luet mieluiten? Suosikkikirjailijoitasi? Mitä kirjoja olet lukenut viimeksi?

4. Kuinka paljon luet kirjoja keskimäärin viikossa/ kuukaudessa/ vuodessa?

5. Kuinka paljon käytät aikaa lehtien lukemiseen viikossa/ kuukaudessa/ vuodessa?

6. Kuinka hyvin lukupiirisi valitsema kirjavalikoima vastaa omia lukumieltyymiäsi?

7. Luonnehdi lukupiirissäsi käytäviä kirjakeskusteluja ja lukupiirin ilmapiiriä.

8. Luonnehdi itseäsi keskustelijana lukupiirissäsi ja myös muuten omaa rooliasi lukupiirin jäsenenä.

9. Valmistaudutko kirjan lukemisen lisäksi jotenkin lukupiiritapaamisiin? Miten? Kuinka usein olet lukenut keskusteltavana olevan kirjan?

10. Luettele mahdollisimman monta syytä, miksi Sinä käyt lukupiirissä!

11. Miten haluaisit kehittää lukupiirisi toimintaa?

12. Olisitko valmis kertomaan vielä lisää lukupiiriharrastuksestasi henkilökohtaisessa haastattelussa? Jos olet, niin kirjoita tähän yhteystietosi.

KIITOS!

LIITE 2Haastattelun teemat:

- haastateltavan oma lukijatausta
 - millainen lukija olet
 - milloin olet kiinnostunut lukemisesta, lapsuuden lukukokemukset
 - millaista kirjallisuutta luet
 - suosikkikirjailijoitasi, suosikkigenret
- nykyiset lukutottumukset
- muut kirjoihin ja lukemiseen liittyvät harrastukset

- lukupiiriin kuuluminen
 - kuinka kauan
 - miten tulit toimintaan
 - oma rooli ryhmässä
- lukupiirin kirjat
- lukupiirin keskustelu
- lukupiiri sosiaalisena ryhmänä
- toimintaa motivoivat tekijät
- piirin toiminta
 - vierailijat, asiantuntijat
 - onko kehittämistarvetta?

LIITE 3

TAUSTATIETOJA LUKUPIIRISTÄ

Miten ja milloin lukupiiri on perustettu/syntynyt?

Missä ja kuinka usein se kokoontuu? Kuinka kauan tapaamiset kestävät?

Kuinka paljon jäseniä on yhteensä? Paljonko keskimäärin mukana kerrallaan?

Miten lukupiiri on saanut / saa jäsenensä?

Onko se avoin kaikille?

Kasvaako lukupiirin väkimäärä/ rajoitetaanko osallistujamäärää? Onko kokoonpano vaihtunut piirin olemassaolon aikana?

Miten kokoontumisista ilmoitetaan?

Miten lukupiirin kirjat valitaan?

Mitä kirjoja olette viimeksi lukeneet?

Kuinka suuri osa mukanaolijoista keskimäärin on lukenut keskustelussa olevan kirjan? Onko sillä merkitystä tapaamisen "onnistumisen" kannalta?

Valitaanko luettavat kirjat kerrallaan seuraavaan tapaamiseen asti vai pidemmäksi ajaksi eteenpäin?

Onko lukupiirillä/ keskustelulla vetäjä vai mikä on piirin toimintaperiaate?

Pitääkö joku alustuksen puheena olevasta kirjasta tai muuten esittelee kirjan, vai keskustellaanko siitä ilman alustusta?

Onko kirjasta puhumisen lisäksi muuta ohjelmaa, esim. tarjoilua? Kuinka suuri osa tapaamisajasta keskimäärin käytetään kirjasta keskustelemiseen?

Onko lukupiirillänne muuta yhteistä toimintaa kuin kirjakokoukset?

Mikä on ryhmän sukupuolijakauma?

" ikäjakauma? Työssä käyvät/ opiskelijat/ työttömät/ eläkeläiset?